

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM SEKİZİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDAKİ OKUMA METİNLERİNE
GÖSTERGEBİLİMSEL BAĞLAMDA BİR YAKLAŞIM
DENEMESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Efe Sıddık TEKİNARSLAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat YİĞİT

Haziran-2019
KIRIKKALE

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

İLKÖĞRETİM SEKİZİNCİ SINIF TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDAKİ OKUMA METİNLERİNE
GÖSTERGEBİLİMSEL BAĞLAMDA BİR YAKLAŞIM
DENEMESİ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Efe Sıddık TEKİNARSLAN

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Murat YİĞİT

Haziran-2019
KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Dr. Öğr. Üyesi Murat YİĞİT danışmanlığında Efe Sıddık TEKİNARSLAN tarafından hazırlanan "İlköğretim Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerine Göstergebilimsel Bağlamda Bir Yaklaşım Denemesi" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim dalında Yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

21/06/2019

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Doç. Dr. Remzi Çoğun

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Dr. Öğr. Üyesi Murat Yigit

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Dr. Öğr. Üyesi / Musa Demir

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

21/06/2019

(Unvan, Adı Soyadı)

Enstitü Müdürü

Kişisel Kabul Sayfası

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İlköğretim Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerine Gösterebilimsel Bağlamda Bir Yaklaşım Denemesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak faydalanılmış olduğunu beyan ederim.

21/06/2019

Efe Sıddık TEKİNARSLAN

ÖN SÖZ

Ders kitapları, dil öğretiminde en sık kullanılan araçlar arasındadır. Türkçe eğitiminde kullanılan ders kitaplarında öğrencilere yönelik çeşitli okuma metinlerine yer verilmektedir. Bu metinler incelenirken farklı bilimlerin yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu bilimlerden biri de göstergebilimdir. Bu çalışmada göstergebilimsel bir metin okuma yapılmaktadır. Göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak ilköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinleri incelenecektir.

Hazırlanan bu çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından 2017-2018 eğitim öğretim yılında okullarda öğrencilere okutulması amacıyla önerilmiş olan ve bu baskılarının esas alındığı (Dörtel Yay.) sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında bulunan okuma metinleri ele alınmıştır. Ders kitabında yer alan dinleme metinleri hariç tutulmuş, serbest okuma metinleri dâhil edilmiştir. İncelenecek metinler her türden birer örnek alınmak kaydıyla random yöntemiyle seçilmiştir. Çalışmada yer alan veriler, doküman analiziyle toplanmış ve nitel içerik analiz metoduyla analiz edilmiştir. Göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile irdelenen sekizinci sınıf Türkçe ders kitabından alınan verilere göre, kullanılan bu çözümleme yönteminin yazılı metinlerin anlamlarının kavranabilmesi, nesnel bakımdan değerlendirilebilmesi ve yorumlanabilmesi bakımından bireylere oldukça yararı olduğu ortaya konulmuştur.

Yüksek lisans eğitimim boyunca tecrübeleriyle bana her türlü desteği veren; bana katlanan, yol gösteren; insani değerlerini örnek aldığım; beraber çalışmaktan kıvanç duyduğum değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Murat YİĞİT'e ve Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı'ndaki değerli hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Yüksek lisans; sevgiyle, sabırla ve azimle yapılabilen bir çalışmadır. Tez yazma sürecinde adım adım ilerlerken gücümün tükendiği zamanlarda beni yeniden ayağa kaldıran, heyecanımı diri tutan değerli öğretmen arkadaşlarım Erhan DEMİR ve Telat YURTSEVER'e ayrıca teşekkür ederim.

ÖZ

Türkçe öğretimi süreçlerinde kullanılan ders kitaplarında öğrencilerin anlama becerilerinin gelişimine destek olması beklenen çeşitli okuma metinlerine yer verilmektedir. Ancak bu süreçte okuma metinlerine klasik yöntemlerle yaklaşılmakta ve okuma metinlerindeki derin yapıya ulaşılamamaktadır. Sekizinci sınıf düzeyinde Türkçe dersi kapsamında incelenen okuma metinlerinin derin yapısına ulaşmak için bilimsel bir bakış açısına; göstergebilimsel bir incelemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Klasik metin incelemelerinde metnin yüzeysel yapısı ele alınırken, göstergebilimsel incelemede metinler içeriğin tümünü kapsayıcı bir bakışla incelenmektedir. Göstergebilimsel inceleme yöntemi, okuyucunun belli temelleri bulunan bir metot ile metne yaklaşmasına imkân verir.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileri için hazırlanmış olan 2017-2018 eğitim öğretim yılında okullarda öğrencilere okutulması amacıyla önerilmiş olan ve bu baskılarının esas alındığı Türkçe ders kitabındaki okuma metinleri göstergebilimsel bağlamda bir incelemeye (okumaya) tabi tutulmuştur. Çalışma, sekizinci Sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinden farklı metin türlerinden random yöntemiyle birer örnek seçilerek toplam 13 metin üzerinde yapılmıştır. Bu inceleme, A. J. Greimas ve Paris Göstergebilim Okulu tarafından bir metot olarak geliştirilen göstergebilimin çözümleme metotlarında bulunan bazı kavram ve çözümleme araçları kullanılarak gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Doküman analiziyle veriler toplanarak nitel içerik analizi yöntemiyle irdelenmiştir. Bu bağlamda, ilköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinleri göstergebilimsel inceleme yöntemiyle anlatı düzeyi, söylem düzeyi ve anlamsal - mantıksal düzey olarak incelenmiştir. Ayrıca metin ile kullanılan görsellerin uyumu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göstergebilim, Türkçe Ders Kitabı, Okuma, Okuma Metinleri

ABSTRACT

The textbooks used in Turkish teaching processes include various reading texts that are expected to support the development of students' comprehension skills. However, in this process, the reading texts are approached with classical methods and the deep structure in the reading texts cannot be reached. In order to reach the deep structure of the reading texts examined within the scope of Turkish course at eighth grade, a scientific point of view; A semiotic study is needed. While the shallow structure of the text is examined in classical text studies, in semiotic analysis of the texts are examined with an inclusive view. The method of semiotic investigation allows the reader to approach the text with a method with certain foundations.

The texts of the Turkish textbook, which were prepared for the eighth grade students, and proposed to be taught to the students in the schools by the Ministry of National Education's Board of Education in the 2017-2018 academic year, were subjected to a semiotic study (reading). The study was conducted on a total of 13 texts by selecting (random sampling) one of the different text types from the reading texts in the eighth-Grade Turkish textbook. This study was meant to be implemented by using some concept and analysis tools that A. J. Greimas and Paris Semiotics School developed in the analysis methods of semiotics. Data were collected by document analysis and analyzed by qualitative content analysis method. In this context, the reading texts in the eighth-grade Turkish textbook of primary school were examined by semiotic investigation in respect of narrative, discourse and semantic - logical level. In addition, the harmony of the images used in the text is discussed.

Keywords: Semiotics, Turkish Textbook, Reading, Reading Texts

TABLULAR

	Sayfa
Tablo 1. Göstergibilimsel Çözümlemede Düzeyler.....	18
Tablo 2. Tatlı Dil: İzleksel Roller.....	33
Tablo 3. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi: İzleksel Roller	39
Tablo 4. Selim: İzleksel Roller.....	44
Tablo 5. Televizyonda Ne Var? : İzleksel Roller	49
Tablo 6. Çocuktan Mektup: İzleksel Roller	55
Tablo 7. Eğitimin Hayati Önemi: İzleksel Roller.....	61
Tablo 8. Otoray Yolculuğu: İzleksel Roller	65
Tablo 9. Manisa Ovası'nda Bir Gün: İzleksel Roller	70
Tablo 10. Macera: İzleksel Roller	75
Tablo 11. Garip Bir Hediye: İzleksel Roller	81
Tablo 12. Eski Çarıklar: İzleksel Roller	87
Tablo 13. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu: İzleksel Roller.....	93
Tablo 14. Yayla: İzleksel Roller.....	98

ŞEKİLLER

	Sayfa
Şekil 1. A.J. Greimas'ın Eyleyenler Örnekçesi	20
Şekil 2. Greimas'ın Anlatı İzlenesi Şeması.....	21
Şekil 3. Göstergebilimsel Dörtgende Olmak Görünmek Karşıtlığı.....	22
Şekil 4. Göstergebilimde Temel Sözdizimleri	23
Şekil 5. Tatlı Dil: Eyleyenler Şeması.....	34
Şekil 6. Tatlı Dil: Göstergebilimsel Dörtgen	36
Şekil 7. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi: Eyleyenler Şeması	40
Şekil 8. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi: Göstergebilimsel Dörtgen.....	41
Şekil 9. Selim: Eyleyenler Şeması	45
Şekil 10. Selim: Göstergebilimsel Dörtgen	47
Şekil 11. Televizyonda Ne Var? : Eyleyenler Şeması	51
Şekil 12. Televizyonda Ne Var? : Göstergebilimsel Dörtgen.....	52
Şekil 13. Çocuktan Mektup: Eyleyenler Şeması	56
Şekil 14. Çocuktan Mektup: Göstergebilimsel Dörtgen	58
Şekil 15. Eğitimin Hayati Önemi: Eyleyenler Şeması.....	62
Şekil 16. Eğitimin Hayati Önemi: Göstergebilimsel Dörtgen	63
Şekil 17. Otoray Yolculuğu: Eyleyenler Şeması	66
Şekil 18. Otoray Yolculuğu: Göstergebilimsel Dörtgen.....	68
Şekil 19. Manisa Ovası'nda Bir Gün: Eyleyenler Şeması	71
Şekil 20. Manisa Ovası'nda Bir Gün: Göstergebilimsel Dörtgen	73
Şekil 21. Macera: Eyleyenler Şeması	76
Şekil 22. Macera: Göstergebilimsel Dörtgen.....	78
Şekil 23. Garip Bir Hediye: Eyleyenler Şeması.....	82
Şekil 24. Garip Bir Hediye: Göstergebilimsel Dörtgen	84
Şekil 25. Eski Çarıklar Eyleyenler Şeması	88
Şekil 26. Eski Çarıklar: Göstergebilimsel Dörtgen.....	90
Şekil 27. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu: Eyleyenler Şeması.....	94
Şekil 28. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu: Göstergebilimsel Dörtgen	96
Şekil 29. Yayla: Eyleyenler Şeması.....	99
Şekil 30. Yayla: Göstergebilimsel Dörtgen	101

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖN SÖZ	i
ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
TABLolar	iv
ŞEKİLLER	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dilbilim ve Türkçe Eğitime Genel Bakış	8
1.2. Türkçe Eğitimi ve Göstergebilim	10
1.2.1. Göstergebilim Tarihi	12
1.2.2. Göstergebilim	14
1.2.3. Göstergebilimsel Çözümleme Yöntemi	17
1.2.3.1. Söylem Çözümlemesi	19
1.2.3.2. Anlatı Çözümlemesi	19
1.2.3.3. Temel Yapı Çözümlemesi	22
1.3. Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi	24
1.4. Türkçe Eğitiminde Ders Kitapları	26

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli	28
2.2. Evren ve Çalışma Alanı	29
2.3. Veri Toplama Araçları	29
2.4. Verilerin Toplanması	30
2.5. Verilerin Analizi	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜMLEMELER

3.1. Tatlı Dil Metninin Çözümlemesi	31
3.1.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	31
3.1.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	34
3.1.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi:	35
3.1.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	36
3.2. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi Metninin Çözümlemesi	37
3.2.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	37
3.2.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	39
3.2.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	40
3.2.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	42
3.3. Selim Metninin Çözümlemesi	42
3.3.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	43
3.3.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	45
3.3.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	46
3.3.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	47
3.4. Televizyonda Ne Var? Metninin Çözümlemesi	48
3.4.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	48
3.4.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	50
3.4.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	51
3.4.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	53
3.5. Çocuktan Mektup Metninin Çözümlemesi	53
3.5.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	54
3.5.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	56
3.5.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	57
3.5.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	58
3.6. Eğitimin Hayati Önemi Metninin Çözümlemesi	59
3.6.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	59
3.6.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	61
3.6.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	62

	Sayfa
3.6.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	63
3.7. Otoray Yolculuğu Metninin Çözümlemesi	63
3.7.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	64
3.7.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	66
3.7.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	67
3.7.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	68
3.8. Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninin Çözümlemesi	68
3.8.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	69
3.8.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	71
3.8.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	72
3.8.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	74
3.9. Macera Metninin Çözümlemesi	74
3.9.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	74
3.9.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	76
3.9.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	77
3.9.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	78
3.10. Garip Bir Hediye Metninin Çözümlemesi	78
3.10.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	79
3.10.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	82
3.10.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	83
3.10.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	84
3.11. Eski Çarıklar Metninin Çözümlemesi	85
3.11.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	85
3.11.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	87
3.11.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	89
3.11.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	90
3.12. Dokuzuncu Hariciye Koşu Metninin Çözümlemesi	91
3.12.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	91
3.12.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)	94
3.12.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	95
3.12.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	96

	Sayfa
3.13. Yayla Metninin Çözümlemesi.....	97
3.13.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)	97
3.13.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey).....	99
3.13.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi	100
3.13.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi	101
SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER	102
KAYNAKÇA	109
EKLER.....	112
Ek-1. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinleri	112

GİRİŞ

Dil, iletişim kurmaya yarayan bir araç olarak akıllara kazınmıştır. Ancak dili sadece iletişimde bir araç olarak görmek ya da yalnızca amaç olarak yorumlamak pek de doğru değildir. İnsan, dili kullanarak pek çok alanda kendini geliştirip ifade edebilmektedir. İnsan, dil sayesinde sosyal çevresi ile anlaşabilir, arkadaşlık kurabilir, kaynaşabilir. Birey; sevinçlerini, üzüntülerini, hatıralarını, hayallerini dil aracılığı ile paylaşmaktadır. Geçmiş ile gelecek arasındaki bağlar, yazılı ve sözlü araçlarla sağlanır. Dil; geçmiş, bugün ve gelecek arasında bir köprü olması sebebiyle de ayrı bir önem arz etmektedir. İnsan dil ve dilin sunduğu araçlar sayesinde geçmiş hakkında bilgiler edinerek geleceğe doğru sağlam bir şekilde yürüyebilir. İnsanı diğer canlılardan ayıran da şüphesiz dili kullanabilme yeteneğidir. Duyguların ve düşüncelerin, mesajların alıcıya aktarılmasını sağlayan en yetkin araç dildir. Okuma ve yazma da dil sayesinde yapılır ve gelişir. Evreni anlamak ve yorumlamak için insan zihninin düşüncelerinin derinliklerinde dil gerçeği yatmaktadır.

Dilin eğitimi ve öğretimi, diğer uluslarda olduğu gibi, Türk ulusu için de oldukça önemli bir unsurdur. Dil eğitimi ilk olarak ailede alınmaktadır, daha sonra okulda devam ederek ilerlemektedir. Bu süreçte birtakım sorunlarla karşılaşmaktadır. Sosyo-ekonomik olarak durumu iyi olan, kültürlü ve eğitilmiş ailede yetiştirilen kişiler dâhi okullarda verilen eğitim imkânlarından amaçlanan biçimde faydalanamamaktadır. Türk dilinin daha doğru ve etkin kullanılması ile alakalı problemlerin aşılmasında Türkçe dersleri ve ilgili ders kitapları büyük rol oynamaktadır. Özellikle Türkçe derslerinde dersin işlenişine yön veren etkili yöntemlerin kullanılması şarttır. Belirtilen bu noktada başta Türkçe dersi ve ders kitaplarında yer alan yazılı metinler, bu çalışmanın temel konularını oluşturmaktadır.

Yazılı metinler sadece belli sınırlılıkta anlamlar ifade etmezler. Esasında metinler yoruma, eleştiriye, çeşitli bakış açlarına müsait anlamlar ifade etmektedirler. Bu nedenle metinlerin neyi nasıl söylediğini kavramak gerekmektedir. Geleneksel

yöntemler bireylerin çok yönlü düşünmelerini sınırlandırıp kalıcı öğrenmelerinin önüne geçmektedir.

Türkçe dersinin büyük bir bölümünü okuma metinleri ve etkinlikleri kapsamaktadır. Bu yüzden metinlerin daha doğru ve bilimsel yöntemlerle işlenmesi gerçeği kaçınılmazdır. Okuma, zihinsel bir anlama faaliyeti olduğu için okuma metinlerinin tam manada anlaşılması ve sorgulanması gerekmektedir. Metinlerin anlaşılıp çözümlenmesi için etkili yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yöntemlerden biri göstergebilimsel metin inceleme yöntemidir. Bu yöntem, farklı bir bakış açısı sunarak metinleri yeniden ve daha detaylı ele alabilmektedir. Göstergebilimin kendine özgü okuma ilkeleri ve yöntemleri vardır. Göstergebilimsel okumada anlamın oluşması sürecinde metin, üç düzeyde ele alınarak yüzey yapıdaki anlamdan derin yapıdaki anlama doğru incelenmektedir. Buradaki düzeyler sırasıyla söylemsel düzey, anlatsal düzey ve mantıksal (anlamsal) düzey olmaktadır.

Türkçe eğitiminde göstergebilimsel inceleme yöntemi; bir metin ele alınırken anlama ulaşma sürecinde nasıl farklı bir yol izlenebileceğini ve metinlerin nesnel açıdan nasıl değerlendirilebileceğini çeşitli açılardan gösterir. Böylece metinlerdeki metin içi ve metin dışı tüm anlamlar gün yüzüne çıkarılır. Bu sayede bireylerin eleştiri yapabilme yeteneği ve yorumlayabilme gücü ön plana çıkar. Görünenin arkasındaki soyut ve somut tüm yapılar göstergebilimle okunabilir. Metinlerin göstergebilimsel inceleme yöntemiyle çözümlenmesi derin yapının anlaşılmasında ve asıl anlatılmak istenenin kavranmasında etkili bir işlem olacaktır.

Araştırmanın Adı

İlköğretim Sekizinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Okuma Metinlerine Göstergebilimsel Bağlamda Bir Yaklaşım Denemesi

Araştırmanın Konusu

Bu araştırma, gösterge dizge bilimi manasına gelen göstergebilimin inceleme metodunun sekizinci sınıf Türkçe ders kitaplarında bulunan okuma metnindeki yerine dikkat çekmektedir. Araştırmanın konusu, ilköğretim sekizinci sınıflar Türkçe ders kitaplarında bulunan okuma metnlerinin göstergebilimsel çözümleme ile incelenmesidir. Metinlere kendi metoduyla yaklaşan göstergebilim, bütün anlamların ortaya çıkarılmasına, açıklanmasına, metinde yer alan göstergelerin tespit edilmesine ve bu metinlerin çeşitli açılardan değerlendirilmesine imkân tanır.

Problem Durumu

Türkçe öğretiminde dört temel dil becerisinden biri olan okuma, ayrı bir öneme sahiptir. Türkçe dersinin işlenişi okuma etkinlikleriyle genellikle ders kitabı üzerinden yapılmaktadır. Öğretim programında belirtilen hedeflere ulaşılabilmesi için ders kitabındaki okuma metnlerinin iyi kavranıp yorumlanması gerekmektedir. Bu nedenle ders kitabında yer alan metinler iyi anlaşılmalıdır. Bu metinlerin anlaşılması uygun yöntem ve yaklaşımlar seçilerek sağlanabilir. Eğitim ve öğretimde özellikle Türkçe eğitiminde metin incelemelerinde göstergebilime ihtiyaç duyulduğu fark edilmektedir. Saussure'ün gösterge kuramı diğer göstergebilimcilere esin kaynağı olmuştur. Metin çözümlemelerinde dilbilimsel ve göstergebilimsel yaklaşımlardan yararlanılması Türkçe eğitiminin amacına ulaşmasına büyük katkı sağlayacaktır. Göstergebilimsel çözümleme, metni anlamlandırmaya yönelik yeni bakış açıları sunarak metnin doğru alımlanmasını ve dersi işleyen öğretmen ve öğrencilerin metne olan ilgilerinin artmasını sağlayacaktır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi, metni yeniden ifade etmektir. Anlama ulaşmak adına bütün yapıların sistematik bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Göstergebilimin başta Türkçe dersleri olmak üzere eğitim ve öğretimin her alanına girmesi ve bu biliminin bilimsel verilerinden yararlanılması faydalı olacaktır. Araştırmanın problem cümlesi şudur: Türkçe dersinde kullanılan okuma metnlerinin göstergebilimsel açıdan görünümü nasıldır?

Alt problemler şunlardır:

- İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metnlerinin söylemsel düzey bakımından görünümü nasıldır?
- İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metnlerinin anlatsal düzey bakımından görünümü nasıldır?
- İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metnlerinin mantıksal– anlamsal düzey bakımından görünümü nasıldır?
- İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metnilerindeki görsellerle yazılı metin arasındaki uyum nasıldır?

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı göstergebilimsel inceleme yöntemi ile okuma metnlerini çeşitli yönlerden incelemek, aynı zamanda çoğu kez geleneksel inceleme yöntemleriyle fark edilemeyen yapıların üzerine yoğunlaşarak okuma metnilerindeki derin anlamları tespit etmektir. Bu anlamda göstergebilim, okuma metnilerindeki anlamların (göstergelerin, mesajların) kavranıp yorumlanmasını ve yeni anlamların üretilmesini sağlayacaktır. Okullarda okutulan ders kitapları içerisinde yer alan okuma metnlerinin pek çok açıdan ele alınması, değerlendirilmesi gerekmektedir. Göstergebilimsel çözümleme yöntemi kullanılarak okuma metnleri belirlenen kurullarla çözümlenmelidir. Bu bağlamda anlam oluşma süreci sorgulanabilir. Araştırmada göstergebilim ile dilsel ve dil dışı tüm dizgeler incelenip kitaplarda yer alan farklı türlerdeki okuma metnleri çözümlenerek göstergebilimin metin incelemedeki farkı ortaya konulacaktır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi kullanılarak, ana dili öğretimi hususunda oldukça özel bir role sahip olan ders kitaplarındaki okuma metnlerinin çözümlenmesi okuyucuya metni daha iyi anlama, yorumlama, üst düzey düşünebilme imkânı sağlayabilir. Kitaplarda yer alan okuma metnleri betimlenerek bu metnilerin göstergebilimsel açıdan görünümünün gösterilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Önemi

Kişinin çevresi ile kuracağı ilişkide kullanacağı dilin belirli kurallara uygun olması gerekir. Kullanılan dilin doğruluğu arttıkça kişinin iletişimi de o kadar iyileşecektir. Bireylerin kendi gelişimlerinde, karakterlerinin biçim kazanmasında dilin konumu oldukça önemlidir. Bu dil, eğitim ve öğretimle geliştirilebilecek bir yapıdadır. Türkçe öğretimi, dilin geliştirildiği bir sahadır. Dinleme, okuma, konuşma ve yazma gibi dört dil becerisi ile Türkçe öğretimi temellendirilmektedir. Bu dört temel taşın Türkçe öğretimindeki yeri oldukça belirgindir. Kişilerin yaşamları boyunca başarılarını sürdürebilmeleri için bu temel becerileri etkili şekilde kullanmaları gerekmektedir. Dinleme, okuma, konuşma ve yazma olarak isimlendirilen bu dil becerilerinin bireylere kazandırılma aşamasında Türkçe ders kitabında yer alan metinlerin rolü büyüktür. Anlama boyutunda bulunan okuma becerisinin geliştirilmesi, şüphesiz okuma metinlerinin iyi irdelenmesi ve anlaşılması ile yapılabilir. Göstergibilim, metin incelemelerinde özgün ilkeleri sayesinde metinlerdeki anlamları ortaya çıkararak anlamın kavranması sürecinde bireylere ışık tutmaktadır.

Göstergebilimsel metin çözümleme araçları kullanarak metinleri çözümleme yöntemi “göstergebilimsel çözümleme” olarak tanımlanmaktadır. Bu yöntem ile metinlerin çözümlenmesiyle metinlerdeki anlam derinliğine ulaşılabilecektir. Türkçe eğitiminde okuma metinlerinin kilit rolü yadsınamaz. Okuma metinleri aynı zamanda bireyi okumaya sevk eden ve süreci keyifli kılan anlatılardır. Bu metinler ne denli iyi anlaşılırsa birey açısından öğrenme de o denli kalıcı olmaktadır. Ders kitaplarındaki okuma metinleri yıllarca klasik metin incelemeleriyle incelenip ele alınırken geride her defasında eksik unsurlar bırakmıştır. Metinlerin bütüncül olarak ve farklı bakış açılarıyla ele alınması ihmal edilmiş, bu ihmalin bir sonucu olarak da kalıcı ve aktif öğrenmeler zayıflamış, metinler bir müddet sonra hafızalardan silinmiştir. Öğrenme sürecinde metinlerin tüm boyutlarıyla ele alınmasını ve anlaşılmasını sağlayan göstergebilimi kullanmak geleneksel yöntemlerin ne kadar eksik yanlarının olduğunu da ispat edebilecektir.

Bu araştırmada ilköğretim okullarında sekizinci sınıf düzeyinde okutulan Türkçe ders kitaplarında bulunan okuma metinleri göstergebilimsel inceleme yöntemiyle ele alınmıştır. Metinler random yöntemiyle seçilerek her türden metne yer verilmeye gayret edilmiştir. Bu inceleme için sekizinci sınıf ders kitabından seçilen okuma metinleri; sohbet, araştırma – inceleme, anı, eleştiri, makale, tiyatro, hikâye, şiir, deneme, gezi yazısı, mektup, röportaj, roman türlerindedir. Bu türlerden seçilen on üç metin göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelenmiştir. Metinlerde yer alan görsellerin de yazılı metin ile uyumu bu süreçte dikkate alınmıştır. Göstergebilimin ana ve kapsayıcı tanımındaki anlamlı yapıları çözmesi aynı zamanda anlamın nasıl oluşturulduğu sorusuna da yanıt vermektedir.

Ders kitaplarındaki metinlerde açık ve gizli iletiler yer almaktadır. Türkçe dersinin eğitim yönelimine yol göstermesinden dolayı metinde yer alan bu iletilerin daha önceden belirlenmesi gerekmektedir. Ardından bu iletiler farklı bir bakış açısıyla incelenmelidir. Göstergebilimsel inceleme yöntemi kullanılarak İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin göstergebilimsel açıdan görünümü ortaya konulmaktadır. Bu sayede, okuma parçalarında yer alan gizli yönlerin ya da okuyucu tarafından fark edilip anlaşılması gereken anlamların incelenerek ortaya konulması hedeflenmektedir. Bu araştırma, metinleri incelerken metinlerin ana iletisini bulma, yorumlama ve anlama aşamalarında bireye bir yol haritası sunacaktır. Bunlara ek olarak bu araştırma ileriki süreçlerde ülkemiz eğitim sistemi ve Türkçe eğitimi için gerçekleştirilecek çalışmalar için kaynak olma potansiyeli taşıyabilir.

Varsayımlar

- Göstergebilimle ilgili literatür çalışması konuyu uygun biçimde yansıtmaktadır.
- İlköğretim sekizinci sınıf ders kitaplarında bulunan okuma metinleri göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelenmek için yeterlidir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

- Bu araştırma; Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından ilköğretim sekizinci sınıflarda 2017-2018 eğitim öğretim yılında okutulması önerilen ve 2017 yılındaki baskısı esas alınan Dörtel Yayıncılık Türkçe 8 ders kitabıyla,
- Araştırma için seçilen ders kitabındaki dinleme metinleri dışındaki metinlerle,
- İlköğretim 8. Sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinden (serbest okuma metinleri dâhil) farklı metin türlerinin esas alınıp random (rastgele) yöntemiyle metinlerin seçilmesiyle,
- İlköğretim sekizinci sınıf ders kitabında bulunan otuz metin içinden tür farklılıkları dikkate alınarak toplamda on üç farklı türde okuma metninin belirlenmesiyle,
- Okuma metinlerinin göstergebilimsel inceleme yöntemi kullanılarak ele alınmasıyla,
- İlköğretim sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında bulunan ve incelenmek üzere belirlenen okuma metinlerinde yer alan görsellerle sınırlıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Dilbilim ve Türkçe Eğitime Genel Bakış

Dil, bireylerin iletişimini karşılamaya yarayan araç, bazı kurallara dayanan çeşitli seslerden örülmüş bir yapı olarak tanımlanmaktadır (Ergin, 1998: 3). İnsan, hayatın her alanında dili kullanır ve dile ihtiyaç duyar. Dil, düşünme eyleminden çıkar ve bunun sonucunda meydana gelir. Düşünce, dilin oluşumunu destekleyen en önemli unsurdur. İnsan, dil sayesinde toplumla kaynaşarak iletişimini gerçekleştirir. Her dil bulunduğu coğrafyada yaşayan kendi milletinin tecrübelerini, yaşayışlarını yeni kuşaklara aktarmakla görevlidir. Toplumlar, ana dillerine sahip oldukları ve onu ilerlettikleri müddetçe iz bırakabilmişlerdir. İnsanın yaşadığı toplumla ilişki kurmasında, bilgilerini artırmasında, kültürünün parçası olan ana dili çok önemlidir (Pilav, 2012: VI). Toplumsal olgu ve olayların arkasında çoğu zaman dil unsuru bulunmaktadır. Bir iletişim aracı olmakla birlikte dilin işleyişi, kodu, şifreleri vardır (Uçan, 2008: 15-16). Bu şifreler, nesnesi dil olan ve bu nesneyi betimleyerek çeşitli tanımlara ulaşmaya çalışan dilbilim sayesinde ortaya çıkar.

Dilbilim, dili ve doğal dillerin işleyiş düzenlerini inceleyerek zaman içerisindeki değişimlerini izler. Bu dalın bilimsel olmasını sağlayan etkenler; doğrulanabilir mantıksal bağıntılardan kaynaklanması ve evrensel geçerlik taşıyor olmasıdır (Vardar, 2001: 21). Dilbilim, doğal dillerin işleyişlerini, değişimlerini ele alarak evrensel sonuçlara ulaşır. Dilbilim tüm dilleri inceler ve ulaştığı nesnel sonuçlar sayesinde diğer bilimlere yol gösterir. Dilbilimin çerçevesi bu sebeple oldukça geniştir. Dilbilim aslında yıllar öncesinden yani dilin doğuşuyla birlikte var olmuştur, ancak adı yeni konulmuştur. Saussure tarafından yeni bir oluşum hareketi başlatılarak dilbilimin konusu belirlenmiştir. Saussure söz konusu dizgesel işleyişlerle ilgilenip yapısal dilbilimin de temellerini atmıştır. Dilbilim gelişerek

olaylara ve olgulara kendi penceresinden bakabilmiştir. Dilbilim, olguları hedefinden sapmadan yerine getirebilmeyi başarabilmiştir. Dille ilgili tüm unsurları açıklayan dilbilim Türkçenin gelişimine, ilkelerine nitelikli katkılar sağlayarak Türkçeyi sürekli beslemektedir. Türkçenin tarih boyunca ilerleyerek güçlü bir dil olmasında muhakkak ki Türk ulusunun gelenek ve görenekleri, dini inanışları, Türk ulusunun komşu ülkeler ve diğer coğrafyalardaki milletlerle kaynaşması sonucunda onların kültürlerini etkilemesinin ve o kültürlerden etkilenmesinin payı vardır. Bu da Türkçenin söz hazinesinin büyüklüğüne işarettir (Pilav ve Elkatmış, 2013: 1209). Bilimsel koşullara uygun yaklaşımlarla Türkçenin en doğru ve en yeni yöntemlerle kalıcı bir biçimde öğretilmesinde ve bugünlere gelmesinde dilbilimin katkısı çoktur.

Dilbilimsel veriler ışığında Türkçe eğitiminin öğrencilere verilmesi; eğitimin daha bilimsel, daha nesnel temellere dayandırılmasını sağlayacaktır. Bunun sonucunda ise eğitimde başarı yakalanacaktır. Son zamanlarda dilbilimsel veriler Türkçe eğitimi esnasında doğru kullanılmamış, bunun sonucunda ise eğitimde başarısızlık görülmüştür. Günümüzde ne yazık ki ana dili öğretimi çalışmalarının dilbilimin temeline dayandırılmadığı ve modern gelişmelere, bilimsel akımlara yeterince ayak uydurulmadığı aşikârdır. Ciddi bir ana dili öğretimi ile duygu ve düşünceleri doğru ifade edebilme yetisine sahip olunabilir (Aksan, 2004: 182). Bu nedenle Türkçe eğitiminde dilin bilimsel olarak incelenip sorgulanmasını sağlayan dilbilimin verilerinden mutlaka yararlanılmalıdır.

Dilbilimin amacı, dilin kurallarını belirleyerek en doğru nasıl öğretileceğine ilişkin yolları tespit etmektir. Dilbilimci, anlamın nasıl üretildiğini sorgulayarak toplum-kültür ilişkisini anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Dilbilimin hedefi dile kurallar koymak değil, mevcut kurallarla ilgilenerek dilin işleyişini sorgulamaktır (Yaylagül, 2015: 79). Bu kapsamda dil eğitimi daha çok, öğrenilen dilin işlevine odaklanması faydalı olacaktır.

İnsanoğlunun keşfettiği anlamlar aslında birbiriyle bağlantılıdır. Küçük yapılar birleşerek büyük anlamları meydana getirmektedir. Biçimbirimciklerden oluşan

göstergeler sözcük öbeklerini, sözcük öbekleri de cümleleri oluşturmaktadır. Bu cümleler bir araya gelerek paragrafları yani metinleri oluşturmaktadır (Yaylagül, 2015: 112). Bir gösterge olarak kabul edebileceğimiz metinler, içerisinde alt göstergeleri barındırır. Alt göstergelerle inşa edilen mana, metinde bütünlük kazanır.

Dilbilim sayesinde yazınsal incelemelerin konu alanına çeşitli metinler girmiştir. Bu metinler dilbilimin yöntem ve teknikleriyle incelenmiştir. Metinleri anlayabilmek için metindeki sözcüklerin, söz öbeklerinin, anlamların anlaşılması ve yorumlanması gerekir. Dilbilim, geleneksel metin incelemelerinden farklı olarak metin incelemelerini kendine özgü bilimsel biçimlerle inceleyen, anlamların altındaki derin yapıları fark edebilen göstergebilimden yararlanmaya başlamıştır. Türkçe öğretiminde yapılması gereken şey dilbilimin yöntemlerinden faydalanarak bütüncül manada dile, dar anlamda da Türkçeye uyumlu yollarla Türkçe öğretiminin yapılması ve Türkçe ile dilbilim arasındaki ilişkinin her zaman canlı tutulmasıdır (Sağır, 2002: 6). Bu ilişkiyi destekleyerek anlamın eklemlenmesini bulan, yansıtan tutarlı bir bilimdir göstergebilim.

1.2. Türkçe Eğitimi ve Göstergebilim

Türkçe dersinde üst düzey dil becerilerinin kazandırılması için analiz/sentez becerisine yönelik çalışmalara yer verilmelidir (Yiğit, 2017: 71). Bu noktada eğitim ile göstergebiliminin örtüştüğü pek çok nokta bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemli sayılan, göstergebilimin eğitimin uygulama yönünü doğrudan etkilemesi olarak gösterilmektedir.

Türkçe dersinde farklı yöntemlerin ve tekniklerin kullanılması dersin niteliğini büyük oranda artıracaktır. Öğretmen, öğrencilerin bireysel farklılıklarını da dikkate alarak dersini işlemektedir. Ders içinde büyük bir yeri olan okuma metinlerinin işlenmesinde klasik yöntemlerin dışına çıkılması, yeni yöntemlerin kullanılması eğitimin gelişimine olumlu yönde etki edecektir. Klasik yöntemleri bir kenara bırakıp yapılandırmacı yaklaşımı destekleyen ve metinlerin daha ayrıntılı, daha sistematik

incelenmesini sağlayan göstergebilim bu aşamada ne çıkmaktadır. Göstergebilim, metin incelemelerinde bir çığır açmıştır ve kendi bakış açısıyla bütün ögeleri yüzeyden derine doğru inceleyebilme fırsatları bakımından dikkat çekmiştir. Göstergebilim birçok kaynaktan beslenerek önemini her geçen gün artırmakta ve birçok disiplinle ilişki kurmaktadır.

Göstergebilim, Türkçe dersinde metinleri öğrencilere iyi kavratarak onların yorumlayabilme ve eleştirel düşünebilme yeteneklerinin gelişmesine fayda sağlayabilir. Ayrıca metinlerin göstergebilimsel bakış açısıyla incelenmesiyle öğrencilerin göstergebilimsel inceleme yöntemini öğrenmesi beklenebilir. Bu nedenle Türkçe eğitiminde göstergebilimden yararlanılabilir. Çünkü göstergebilim anlamlı ve yetkin öğrenmelerin oluşumuna zemin hazırlayarak Türkçe eğitimine katkı sağlamaktadır. Göstergebilim sayesinde dil becerileri daha iyi kazandırılırken kazanımların gerçekleşmesi de bu doğrultuda daha kolay olacaktır.

Göstergebilimsel inceleme yöntemiyle bazı zihinsel süreçler devreye girebilir. Özellikle göstergebilimsel inceleme yapılırken anlamın sorgulanarak çeşitli düzeylerin ortaya çıkarılması, planlı bir anlama ve anlamlandırma sürecinin temelini atılmasını sağlayabilir.

Yapılandırmacı yaklaşımla dil becerilerinin kazandırılmasında farklı bakış açıları kullanarak yapılan incelemeler, kullanılan yöntem ve teknikler bireylerin dil gelişimini olumlu yönde etkileyecektir. Türkçe eğitiminde kullanılan ders kitaplarındaki metinlerin ayrıntılı incelenmesi ve anlam taşıyan metinlerin ele alınması da gsterebilimle yapılabilir ve bu noktada bireylere yardımcı olunabilir.

Dilin doğru biçimde kullanılması eğitim sisteminde yapılan bilimsel çalışmalarla ve isabetli uygulama alanlarıyla sağlanmaktadır. Bu da göstergebilimin Türkçe eğitiminde kullanılmasının bir zorunluluk olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Çünkü göstergebilim, bilimsel birikimin bir sonucudur. Günümüzde kullanılan yöntemler, Türkçe dersinde metinlere standart inceleme yöntemleriyle yaklaşılmakta

olduğunu göstermektedir. Hazırlık çalışmaları, metne yönelik sorular, kelime çalışmaları; metnin konusunu ve ana fikrini belirlemeden öte gitmeyen klasik yöntemler hem metnin anlaşılmasını zorlaştırmakta hem de birkaç gün sonra metnin unutulmasına sebep olabilmektedir. Her defasında eksik yanlar barındıran bu alışlagelmiş yöntem ve teknikler modernlikten uzaktır ve verimli değildir. Kendini sürekli geliştiren ve yenileyen göstergebilim sayesinde metinlerdeki görünen kısımların arkasındaki gizli anlamlar ortaya çıkarılabilir, metinlere geniş bir yelpazeden bakılabilir. Göstergebilim, kendine özgü inceleme yöntemiyle okuma metinleri üzerinde büyük bir hâkimiyet kurmakta ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesine zemin hazırlamaktadır.

1.2.1. Göstergebilim Tarihi

1916 yılında Genel dilbilim (General Linguistics) yayımlanmıştır. Buna göre Saussure, 1916'da yayınlanan Genel dilbilim (General Linguistics) derslerindeki işaret genel biliminin veya göstergebilimin varlığını onaylamaktadır. Saussure tarafından dil üzerinde yapılan araştırmalar göstergebilimin varlığını ve prensiplerini oluşturmuş ve anlam yaratma sürecinde etkili olan unsurları netleştirmeyi hedeflemiştir. Bunlara bağlı olarak göstergebilim ile hedeflenen; işaret, sistem, varlık ve varlığın sınırlarını, resimler, jest-mimik, hareket, müzik sesi ve nesnelere karmaşık bağlantılarını incelemek olarak açıklamıştır. Gösterge, dilbilimi üzerine yapılan araştırmalar sonucunda oluşmasından dolayı dilbilimiyle bütünleşen bir yapıya sahiptir. Saussure, göstergebilimi dilbiliminin bir parçası olarak vurgulamıştır (Barthes, 1964: 13). Göstergebilim zamanla diğer bilimlere de etkileyecek ve onların daha da gelişmesine fayda sağlayacaktır.

XX. yüzyılda gelişen göstergebilimin asıl temellerini Amerikalı felsefeci Charles Sanders Peirce ile İsviçreli bilim insanı Ferdinand de Saussure atmıştır. Saussure gösterge dilbiliminin özelliklerinden bahsetmiştir. Bu sistemde, nesnelere maddesel olarak ortaya çıkmaktadır ve daha sonra insanlar o nesnelere isimlendirmeye çalışmaktadırlar. Nesnelere isimlendirilmesinin ardından, diğer insanlar ile o isim

üzerinden iletişim kurulur ve anlaşmalar sağlanır. Tüm bu sürecin sonunda o sözcük kullanıma girer yani sözlüğe dâhil edilir. Bu noktada dilin işlevinin farklı olduğu görülür. Dil, nesnelere nasıl ortaya çıktıklarını gösterir. Dil, iletişimi sağladığı gibi aynı zamanda organizmayı de sağlayarak gerçeğe ulaşma yolunda insanoğluna yardımcı olmaktadır.

Göstergebilim, 1960'tan sonra bağımsız bir bilim olmuştur. Pierce'ye göre göstergebilim mantıkla ilgilenirken, Saussure göstergebilimin toplumsal boyutuna dikkat çekmektedir. Göstergebilim, anlamla ilgilenen, anlamsal yapıları çözebilmeyi amaç edinen bir bilimdir. Bu nedenle anlamın nasıl oluştuğunu sorgulayarak anlamlı dizgeleri çözümlenmektedir. Göstergebilim, karşıtlıklardan yola çıkarak her türlü karmaşık biçimleri çözümlenebilir, aynı zamanda birçok bilim dalıyla ilişkilidir. Bu durum göstergebilimi alanında çeşitli yöntemler ve tekniklerin kullanılmasında, farklı türlerdeki işaretlerin çözümlenmesinde önemli bir konuma getirmiştir. Bunun sonucunda zaman içerisinde göstergebilim dalında pek çok yeni bilgiler ortaya çıkarken bu bilimin kendi ilkeleri oluşmuş, bilgi alanı büyümüştür. Oluşan bu büyüme sonucunda kapsamı genişlemiş, kendi içinde bölümlere ayrılma ihtiyacını meydana getirmiştir. Göstergebilim anlam üretimi ile ilgilenerek diğer bilimlere üst dil sunabilmektedir.

Dünyada göstergebilim kaynaklarına girerek dikkat çeken kişiler Hans-Georg Gadamer , Janos Sandor Petöfi, Teun Van Dijk, Andre Helbo, Georges Kalinowski, R. Searler vb. olarak söylenebilir (Rıfat, 2014: 68). Bu kişiler yaşadıkları döneme damga vurarak kuramlarıyla göstergebilimin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Göstergebilim, temel ilkeleri ve yaptığı ayrımlar dizgesi sayesinde metinleri betimler, anlam üretir (Culler, 2008: 82). Böylece metin incelemelerine yeni bir boyut getirir. Sürekli dinamizmini koruyan göstergebilim, metinleri çözümlerken esasında o metinleri yeniden yazdıran bir bilim olarak hafızalarda yer edinmiştir.

1.2.2. Göstergebilim

Anlatıların açıklanması için çeşitli yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Eleştirel okumalar, metin yorumlamaları, metin incelemeleri ve çözümlenmeleri bu yöntemlerden bazılarıdır. Son yıllarda genellikle anlatılarda sıradan metin inceleme ve açıklama teknikleri kullanılmaktadır. Bunların yanında kendine has bakış açısı ve incelemesiyle dikkat çeken göstergebilim, karşıt durumlardan yararlanarak anlamla ilgilenir. Metinlerdeki anlam ilişkilerini inceleyerek yorumlayan, metnin derin boyutuna inen göstergebilim, aslında dünyadaki her şeyin bir anlam ifade ettiğini vurgulamaktadır. Göstergebilim, anlamı da biçimlendirip tekrar sunabilir.

Göstergebilim, metindeki anlamlı yapıları açıklar, inceler ve betimler. Metin böylece öznel yorumlanmaktan çıkarak nesnelleşir ve daha genel geçer bir hâl alır (Akt. Uçan, 2015: 60). Anlamın sağlıklı ve doğru bir biçimde ortaya çıkarılması için dilsel unsurları da belirlemek gerekir. Bu belirleme işleminin uygun bir yöntem ve yaklaşımla yapılması şarttır.

1960'tan sonra daha hızlı ilerleyen göstergebilim, çıkış anlamında dilbilimin yöntemlerini benimseyen ve göstergelerin anlamsal özelliklerini araştıran bilimkuramsal bir bilim dalıdır (Rıfat, 2000: 159). Göstergebilimin diğer bilimlerden farkını, özgün oluşunu ve çizgilerini belirleyen kendi manası ve özüdür. Göstergebilim hiçbir bilime doğrudan bağlanmaz, onları da doğrudan kendine bağlamaz; fakat diğer bilimlere katkılar sağlayarak çeşitli iş birlikleri yapar. Bir varlığın anlamı sadece ondan ne anlaşıldığı değildir, göstergebilime göre ise anlam, belli bir düzeyde iletişim kurmayla veya insanların algıladıklarıyla gördükleriyle sınırlı değildir (Akt. İşeri, 2002: 45). Bu nedenle görünmeyen anlamlar karşılıklı ilişkiler ile tutarlı bir biçimde tanımlanabilir, ögeler arasındaki bağlantılar ortaya çıkarılabilir, sorgulanabilir.

Göstergeleri ifade eden bir bilimdir göstergebilim. Gösterge kavramına bakılacak olursa gösterge, kendisi dışında bir şeyler gösterebilen olgular, nesnelere, varlıklardır.

Göstergeler doğadaki her şeydir. Kelimeler, duygular, ifadeler, mimikler, nesnelere, varlıklar vb. kavramlar gösterge niteliği taşırlar. Göstergeler sayesinde bir anlam, bir ifade, bir bilgi insanlara etkili bir şekilde aktarılabilir. Göstergebilim işte bu göstergeleri inceleyerek hayatın her aşamasında bize yardımcı olan bir bilimdir (Yaylagül, 2015: 11-12). Doğadaki her şeyin bir anlam ifade ettiği düşünülürse, gerek amaç gerekse sebep yönüyle birbirleriyle ilişkili bu anlamların ve bağıntıların çözümünde göstergebilim devreye girecek ve bütüncül yaklaşımıyla karmaşık bağıntıları çözebilecektir.

Yapısalcı düşünce göstergebilim alanında çok önemli bir çıkış göstermiştir. Bu yeni bilim dalı 1960'larda değişik şekillerle zenginleşerek olağanüstü bir hızla gelişmiştir. Andre Helbo başkanlığında M. Arrive, S. Marcus, C. Segre, B. Vardar gibi uzmanlar yüzlerce sayfaya ulaşan "Göstergebilimin Alanı" yapıtını ortaya koymuşlardır (Yücel, 2015: 109). Göstergebilim göstergeleri inceleyen bir bilimken günümüzde diğer bilimlerin ya da alanların yararlandığı bir anlam ve çözümleme bilimi hâline gelmiştir. Saussure ve Pierce göstergebilimin öncüleri olarak bilinmekte ve hâlen bu iki bilim insanının çalışmaları, bilim mirasları kullanılıp geliştirilmektedir. Bu çalışmalar bu bilimin dünyayı ve insanları anlamak için uğraştığını ifade etmektedir. İnsanı ve dünyayı anlayıp çözenin gayesi de gerçeği bulmak, gerçeğin peşine düşmektir. Gerçeğin peşinden gitmek; olaylara, olgulara, dünyaya ve evrene bütüncül yaklaşarak mümkün olabilmektedir.

Eğitim ve öğretimde kullanılan metinlerin yorumlanmasında, anlatılarla ilgilenen derslerde ve disiplinlerde kısacası çözümleme ve incelemelerde göstergebilim karşımıza çıkmaktadır. Metinlerin sözel ve görsel açıdan çözümlenmesi bu modern bilim sayesinde en doğru şekilde yapılabilmektedir. Göstergebilim göstergeleri incelediği için bu göstergelerin sunduğu mesajlar çoğu zaman doğrudan verilmemektedir ya da anlaşılammaktadır. Bağıntıların ve bu bağıntılar arasındaki ilişkilerin iyi bilinmesi şarttır. Bir doktor, hastasını ameliyata almadan önce gerekli tetkikleri yapar. Doğru adımların atılması için bu araştırmaların sonuçlarının bütüncül olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Hastalığın belirtileri yani

göstergeler, mesajlar iyice anlaşılmalı ve doğru yorumlanmalıdır. Daha sonra bu hastalığın altında yatan gerçek anlamlar tespit edilmelidir. Bu tespitler kesitlere ayrılıp en küçük birimlere indirilerek daha detaylı, daha doğru yöntemler uygulanmalıdır. Süreç sonunda asıl bölümün tedavisine yönelik bir yol izlenmelidir. Göstergebilim, anlamla ilgilenirken tıpkı doktor gibi yüzeyden derine kimi zaman da derinden yüzeye çeşitli çözümler yapar ve gerçek anlama ulaşmaya çalışır.

Göstergebilim, dil alanında metinlerin çözümlenmesinde kullanılır. Metinleri yorumlarken içeriğe yönelik nesnel kodlar ve göndermeler sayesinde gizil anlamların ortaya çıkarılması için farklı değerlendirmeler yapar. Anlam üretme sürecinde bütün dizgeleri dikkate alırken aynı zamanda bu anlamları yeniden şekle sokup yapılandırabilir. Yeni anlamlar üretir ve bunu yaparken kendine özgü yöntemleri kullanır. Bir metni anlamak için sadece cümlelere, sözcüklere, yapılarla odaklanmak yeterli olamamaktadır. Cümlelerin veya sözcüklerin uyumuna, mantıksal dizimine ve bütünlüğüne, cümlenin dışında söylenmek istenene kısacası anlama da bakmak gerekir. Anlamın analiz edilmesi, doğru anlaşılması, gün yüzüne çıkarılması göstergebilim sayesinde olacaktır. Bu süreçte anlamın ne olduğu ile ilgilenilmez nasıl olduğu ile ilgilenilir. Anlamın nereden doğduğu, ne söylenmek istenildiği, asıl olanın ne olduğu üzerinde durularak gerçeklik aranır.

Aldirgas Julien Greimas mantıksal-matematiksel göstergebilimi kurarak bu alanda önemli başarılarla imza atmıştır. Greimas, göstergebilimin ana çizgisinin anlam olduğunu ifade etmiştir. Sözcükbiliminden daha sonra anlambilimine yönelen Greimas “Yapısal Anlambilim” adlı eserinde dizgeleri inceleyip anlambilimle ilgili farklı bir yöntem üretmiştir. Ayrıca göstergebilimin gayesinin dünyayı anlamak, çözümlmek, yorumlamak, olduğunu ifade etmiştir. Greimas’a göre göstergebilim insanlar arasındaki ilişkilerle, insanlar ile yaşadıkları dünya arasındaki ilişkileri, bağlantıları anlamaya çalışmanın yanı sıra bu ilişkiyi açıklamaktır. Greimas biçimsel ve kavramsal açıdan bir üst dil oluşturarak bağıntı kavramını vurgulamıştır. Karşıtlık, çelişiklik ve içerme olarak ele aldığı bu bağıntıları göstergebilimle ifade etmiştir (Yaylagül, 2015: 16). A. J. Greimas gönderici, nesne, alıcı, destekleyici (yardımcı),

özne ve engelleyiciden oluşan altı eyleyen içeren bir model tasarlamıştır. Bu eyleyenler özne ve nesne etrafında konumlanan unsurlar içermektedir. Böylece eyleyensel örnekçenin temelleri atılmıştır.

1.2.3. Göstergebilimsel Çözümleme Yöntemi

Göstergebilim nesnelere bütüncül yaklaşarak anlam oluşumunu inceler. Göstergebilim sayesinde anlamın oluşum süreçleri tespit edilebilmektedir. Bu tespitler yüzeyden derine doğru detaylıca yapılır. Göstergebilim ayrıntılı bir şekilde okuma sürecinde çeşitli aşamalarda yardımcı olmaktadır. Bu aşamalar; karşılıkların belirlenmesi, incelenen nesnenin yapısının tespit edilmesi, incelenen nesnenin farklı bakış açılarıyla incelenmesi ve kurulan bağıntıların dizgeler içinde ifade edilmesidir (Uzdu-Yıldız, 2011: 9). Bu bağıntılar nesnelere anlamlandırılmasında yol gösterecektir. Her şey bir bağıntı ile birbirine bağlı olduğu için çok anlamlılık söz konusu olacak, bu durumda göstergebilim devreye girerek bu anlamları açıklayacaktır.

Göstergebilim kuramı metinleri incelerken bazı araçlar kullanır. Çözümlemelerde metni sorgulayarak dilsel ve biçimsel yapılar ortaya çıkarılır. Göstergebilim, metin içeriği üzerine yoğunlaşarak, sistematik olarak, anlamlı yapıları belli açılardan göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle çözümler. Bu çözümleme, esasında göstergebilimsel bir okumadır. Göstergebilimsel okuma, metni yeniden oluşturma sürecidir. Daha ayrıntılı ve daha titiz okunan metin tüm yönleriyle kendini ele verecektir. Göstergebilimsel okuma görünenin arkasındaki gizli peşindedir. Birey, çeşitli durumlardaki ilişkilerden ve bağlantılardan yola çıkarak görünmeyen anlamları bulabilmektedir.

Anlam üretme sürecinde derin anlam düzeyi, anlamın temellendiği mantıksal yapıların ortaya çıkarıldığı düzeydir. Anlatı düzeyi, olay örgülerinin çıkarılmasını sağlayan düzeydir ve bu düzeyde gönderen/gönderilen; özne/nesne; yardımcı/engelleyici ilişkileri tespit edilir. Söylem düzeyinde kişi, uzam, zaman

açısından işlevsel anlatı birimleri belirlenir (Rıfat, 2014: 109). Göstergebilimsel çözümleme yönteminde aşağıdaki yol ve yöntemler izlenmektedir:

1. Metindeki kişilerin, zamanların ve uzam unsurlarının dil yetisi sayesinde nasıl ele alındığı tespit edilir. Ayrıca kişi, zaman, uzam (yer) ögelerinin bu aşamaya nasıl geldikleri sorgulanır.
2. Olay örgüsü düzleme yansıtılarak metindeki eyleyenler belirlenir. Eyleyenlerin işlevleri çıkarılır. Metinde geçen olaylar düzenlendikten sonra anlatı izlencesi ortaya çıkarılır.
3. Metindeki olayların ve durumların yapıları irdelenerek en soyut, en karmaşık ve en derin yapıların neler olduğu belirlenir. Metindeki anlamlar yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru daha sistemsel, daha doğru bir şekilde yansıtılır. Yüzeyden derine doğru en başta söylem çözümlemesi yapılmaktadır. İkinci aşamada anlatı çözümlemesi belli yollarla ele alınır. Çözümleme işleminin son aşamasında mantıksal-anlamsal-matematiksel çözümleme yapılır (Rıfat, 1996: 27).

Göstergebilim çözümleme yönteminde üç düzeyden söz edilir. Bu üç düzey Bertrand'a göre şu şekilde ifade edilebilir (Akt. Uzdu-Yıldız, 2011: 13) :

Tablo 1. Göstergebilimsel Çözümlemede Düzeyler

Söylemsel Yapılar	<ul style="list-style-type: none"> • Betisel yerdeşlik(uzam, zaman, eyleyen) İzleksel yerdeşlik
Anlatısal-göstergesel yapılar	<ul style="list-style-type: none"> • Anlatı şeması (eyletim-sözleşme-, edinç edim-eylem-,yaptırım • Eyleyensel sözdizim (özne, nesne, gönderen, karşı özne, anlatı izlencesi, anlatısal süreç) • Kipsel yapılar (/istemek/, /zorunda olmak/, /bilmel/, muktedir olmak/, yapmak ya da olmak; bu kipliklerin olumsuzlukları
Derin Yapılar	<ul style="list-style-type: none"> • Temel anlam ve sözdizim (göstergebilimsel dörtgen: anlamlamanın temel yapısı)

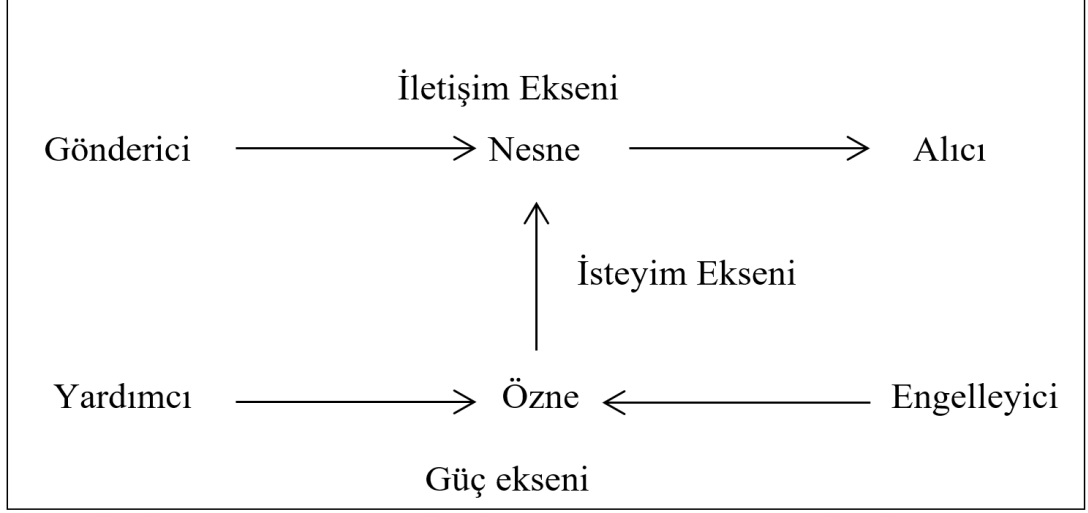
1.2.3.1. Söylem Çözümlemesi

Bu aşamada sözcükler ile ilgilenilmektedir. Bu düzey yüzeysel yapıdaki öğelerin ortaya çıkarıldığı başlangıç aşamasıdır. Söylemsel yapıda anlamın peşine düşmeden önce metin, çeşitli açılardan kesitlere (parçalara) ayrılacaktır. Bu kesitler anlamın belirginleşmesi için gereklidir. Metinler kahramanlarına, zamanlarına, yer unsuruna (uzam) bağlı olarak ele alınmadan evvel kesitlerine ayrılarak genel çerçeve oluşturulmalıdır. Kesitlerine ayrılırken ölçüt olarak kahramanlar, paragraflar, zamansal unsurlar ve uzamsal ifadeler dikkate alınmalıdır (Ercantürk, 2015: 102). Metin betimlenerek kahramanların rolleri tanımlanacaktır. Bu sayede izleksel rollere ulaşılabılır. Bir başka deyişle kahramanların özellikleri açıklanacaktır. Kahramanların izleksel rollerini belirlemek onların duygularını ve bazı durumlarını ortaya çıkarır (Ercantürk, 2015: 77). Kesitlere ayrılan metin yorumlanır, daha sonra metindeki kahramanlar bulunur. Metindeki zamanlar ve uzamlar (yer unsurları) ayrıntılı olarak tespit edilir. Bu tespitler kesitlerin incelenmesiyle ortaya çıkarılır.

1.2.3.2. Anlatı Çözümlemesi

Anlatısal boyutta metindeki düğümler çözülmeye başlar. Bu boyutta metin bir anlamda yeniden inşa edilir. Daha ayrıntılı okumalar yapılarak metin inceden inceye ortaya konur. Söylem düzeyiyle ilişkilerin ve bütünlemelerin olduğu düzey anlatı düzeyidir. Metnin kurgusu üzerinde durulur, söylemsel düzeyde incelenen kahramanların eylemlerine bakılır. Eyleyenlere ulaşılır, anlatı izlencesi ortaya çıkarılır. Metnin yüzeysel yapısıyla derin yapısı arasında köprünün kurulduğu aşamadır. Algirdas Julien Greimas'ın eyleyenler modeline göre metindeki anlatıyı oluşturan eyleyenler bulunur. Bu eyleyenler arasındaki ilişkiler, anlatısal boyutta metin incelenmesinde kullanılmaktadır. A.J. Greimas'ın eyleyenler örnekçesi şu şekildedir:

A. J. Greimas, V Propp'tan esinlenerek eyleyenler örnekçesini ortaya çıkarmıştır (Yücel, 2015: 147).

Şekil 1. A.J. Greimas'ın Eyleyenler Örnekçesi

Gönderen, anlatıyı harekete geçiren özneyi nesneye yönlendiren unsurdur. Nesne, öznenin ulaşmak istediği, aradığı unsurdur. Özne, anlatıda başrol oynayan kahramandır, amacı nesnesine ulaşmaktır. Alıcı, öznenin çabası ile nesneyi elde eden veya nesneye kavuşamayan eyleyendir.

Bu şemada gönderici ile alıcı arasında iletişim ekseni, özne ile nesne arasında isteyim ekseni, yardımcı ile engelleyici arasında güç ekseni vardır. Eyleyenler şeması şu şekilde üç ana ekseninde incelemiştir: İsteyim ekseninde bir istek söz konusudur ve edimler bu istekten kaynaklanır. Bu düzlemde özne iletişimin doğrudan sağlayıcısı değildir. Özne iletişimin önündeki engelleri ortadan kaldıran ve nesnenin alıcıya ulaşmasını sağlayan bir durumdur. İletişim ekseni, tüm mesaj aktarımının gerçekleştiği bölümdür. İletişim ekseninde göndericinin görevi alıcıya bir şeyler anlatmak, hangi nesneye ihtiyacı olduğunu anlamasını sağlamaktır. Bu ekseninde alıcının eksik olduğu şey, nesne olarak tanımlanır. Güç ekseni, öznenin tasarlama eylemini bir kenara bırakıp aksiyona geçtiği, planlananın gerçekleştirilmesi için gerekli güce sahip olduğu kısımdır. Farklı kaynaklardan doğan destekleyiciler bu gücün pekiştirilmesine yardımcı olur (Yücel, 2015: 147-148). Eyleyenler örnekçesi, anlatsal düzeyi yansıtan öğeler içermekle birlikte mantıksal-anlamsal düzeye geçişin de temellerini atmaktadır.

Anlatı izlencesi özneyi etkileyen bir durum değişimidir. Özne yeni bir durum yaratıyorsa, bir dönüşüm ($\rightarrow$) söz konusu ise bu süreç anlatı izlencesi ile ifade edilir. Özne ile nesne arasındaki durumlar şu şekilde ifade edilebilir:

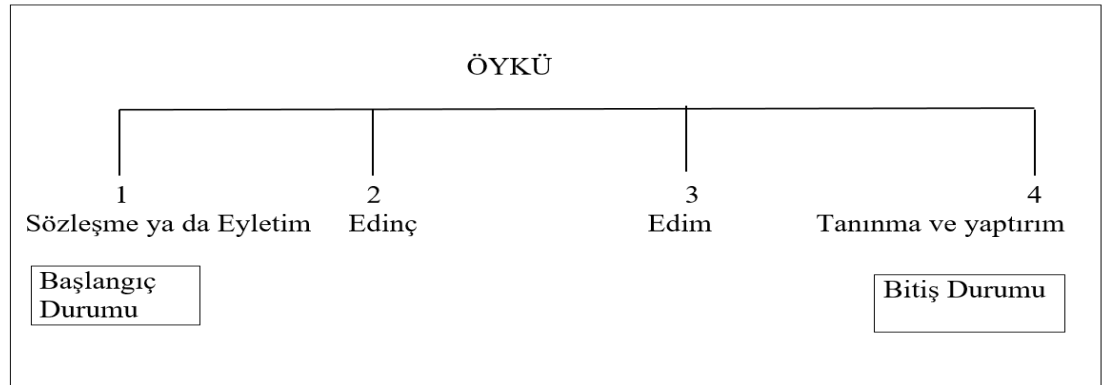
(Ö: Özne, N: Nesne, $\wedge$: Bağlaşım, $\vee$: Ayrışım)

Bağlaşım durum sözcüğü: $\text{Ö} \wedge \text{N}$

Ayrışimsal durum sözcüğü: $\text{Ö} \vee \text{N}$

Anlatının başlangıcı ile bitişi arasında özne ile nesnenin bağlaşimsal veya ayrı olarak bir dönüşüm yaratması anlatının temel kesitlerini yansıtacaktır (Uzdu-Yıldız, 2011: 18).

Anlatı izlencesi şeması temelde beş bölümden oluşmaktadır, ancak Greimas bu şemayı daha anlaşılır hâle getirmek amacıyla çözüm ve bitiş bölümlerini birleştirerek yeni bir dördümlü şema oluşturmuştur (Kıran ve Kıran, 2011: 304).

Şekil 2. Greimas'ın Anlatı İzlencesi Şeması

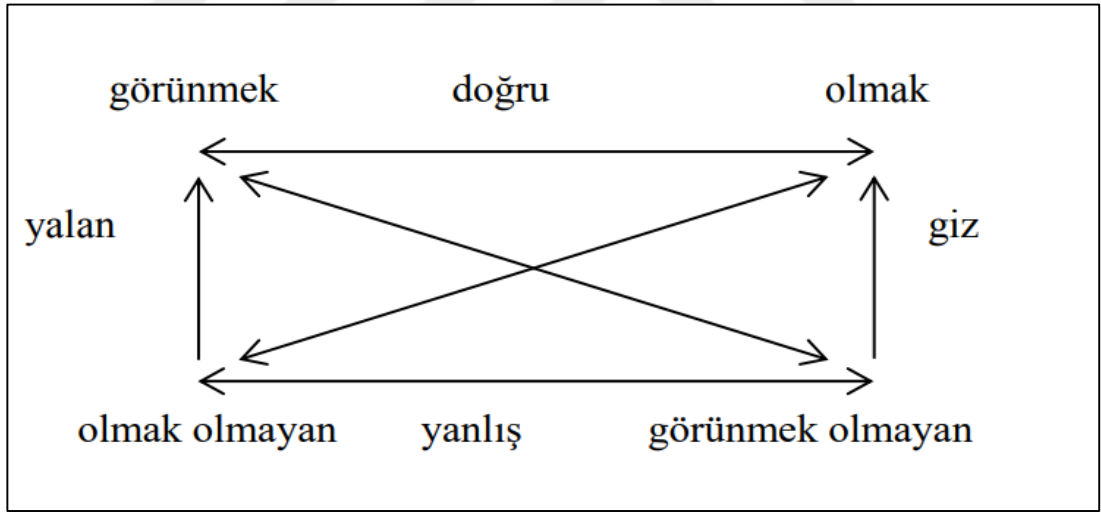
Greimas anlatı izlencesini dört kademe olarak ifade etmiştir. Eyletim aşamasında gönderen eyleyen özne eyleyeniyle bir mütabakat yapar. Burada özne nesnesine kavuşmak için çaba sarf eder ve gönderen, özneyi harekete geçirmektedir. Edinç aşamasında özne bu hareket için kendini hazırlayıp ihtiyacı olan kiplikleri (yüklemine değişime uğratan olay ya da durumlar) edinir. Edim aşamasında öznenin söz konusu eylemini gerçekleştirip gerçekleştirmediği belirlenir. Yaptırım aşamasında sonuca

bakılır. Çıkan sonuca göre özne ödüllendirilir veya cezalandırılır (Ercantürk, 2015: 86). Bu da anlatı izlencesini ortaya çıkararak göstergebilimsel çözümlemede metnin anlaşılmasına ışık tutmaktadır.

1.2.3.3. Temel Yapı Çözümlemesi

Bu düzeyde en derin anlamlar ortaya çıkarılır. Göstergebilime göre anlam, karşıtlıklardan doğmaktadır. Soyut yapıların irdelendiği aşama olan mantıksal anlamsal düzeyde (temel yapı) metnin derin yapısındaki karşıtlıklar ortaya çıkarılır. Metindeki karşıtlık, çelişkinlik, içerme durumları göstergebilimsel dörtgen yöntemiyle incelenir. Bu açıdan göstergebilimsel işleyişte dörtgen çok önemli bir yapıdır.

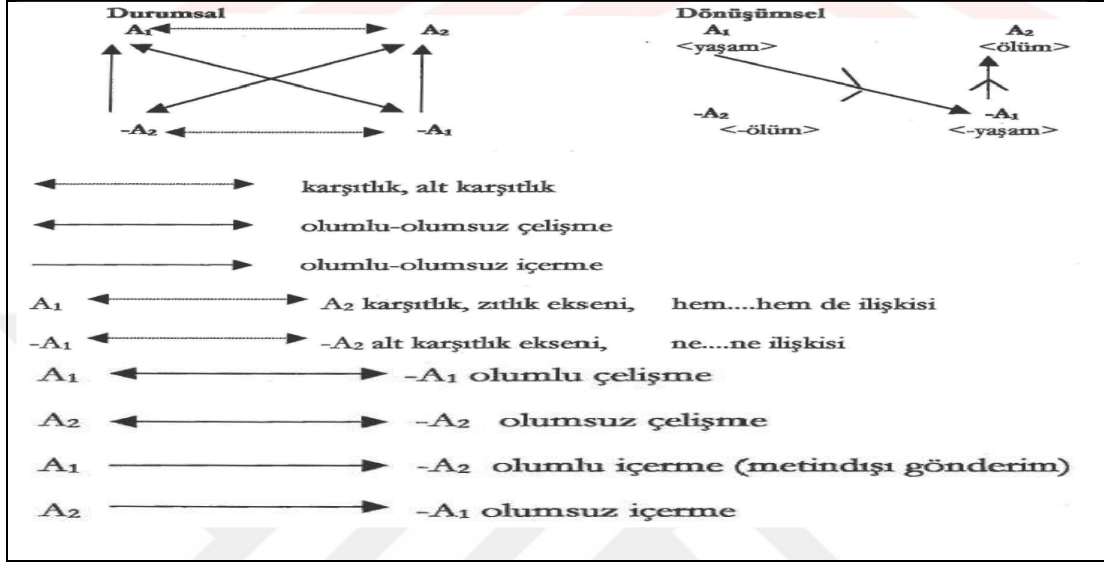
Göstergebilimsel dörtgende olmak görünmek karşıtlığı (Akt. İşeri, 2002: 81).

Şekil 3. Göstergebilimsel Dörtgende Olmak Görünmek Karşıtlığı

Temel yapı en soyut, en derin düzeyin ele alındığı üçüncü katmandır. Mantıksal dönüşümlerin tespit edilip göstergebilimsel dörtgene yansıtıldığı aşamadır. Böylece anlamsal değerlerin ne olduğu belirlenmeye çalışılır. Göstergebilimsel dörtgende gizil anlamlar ortaya çıkarılmaktadır. Bu gizil anlamlar tespit edilirken söylemsel düzey ve anlatsal düzeyden yararlanılmaktadır. Göstergebilimsel dörtgende son

düzyer mantıksal anlamsal düzeydir. Temel yapıda metin bir anlamda tekrar yazılır. Bu yüzden temel yapı göstergebilimsel okumanın en ayrıntılı yapıldığı düzeydir. Göstergebilimde temel söz dizimleri şu şekilde ifade edilebilir:

Şekil 4. Göstergebilimde Temel Sözdizimleri

Yukarıdaki şekilde belirtildiği üzere karşıt durumlar saptanarak aralarındaki ilişkiler gösterilmelidir. Daha sonra sözdizimsel ilişkilerin hangi ögeler arasında gerçekleştiği tespit edilerek mantıksal dönüşüm işlemi tamamlanmalıdır (İşeri, 2002: 80-81). Bir metni mantıksal (anlamsal) düzeyde ele alarak görsel çerçevede açıklayan ve soyut anlamları yansıtan şemaya göstergebilimsel dörtgen denir (Ercantürk, 2015: 91). Anlam, karşıtlıklardan ve çelişkili durumlardan oluşur. Göstergebilimsel dörtgende tüm zıtlıklar ve bu zıtlıklar arasındaki anlamsal ilişkiler sorgulanarak gösterilir. Bir şeyin zıddını kavramak, o anlamın ne ifade ettiğinin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Ayrıca dörtgende hem ilişki türleri ifade edilir hem de mantıksal dönüşümler sorgulanarak gösterilmeye çalışılır.

Anlamın ilişkilerden ve ayrılıklardan doğduğu düşünülürse göstergebilimsel dörtgenin de çıkış amacı kavranacaktır. Metinlerdeki derin anlam evrenlerine ulaşılabilmesi için o anlam eksenlerinin bulunması ve göstergebilimsel dörtgende ifade edilmesi gerekir.

1.3. Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi

Türkçe eğitimi ile öğrencilere temel dil yeteneğini, diğer bir ifadeyle iletişim yeteneğini kazandırmak amaçlanmaktadır. Türk dili, dilin eğitim ve öğrenim süreci esnasında esas alınan temel dil yeteneğidir. Anlama ve anlatma eğitimi olarak da bilinen bu süreçte temel dil yeteneği ve iletişim yeteneği alanlarının geliştirilip daha etkili kullanımı hedeflenmektedir (Mert, 2014: 26). Türkçe eğitimi bütünlüktür. Bütünlük olmasından dolayı temel dil yeteneklerinin Türkçe dersinin işleyiş sürecinde bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Dil becerileri eşit şekilde geliştirilerek bütün bir dil gelişiminin sağlanması amaçlanmaktadır.

Türkçe derslerinde geleneksel yöntemler kullanılmaktadır. Özellikle derslerde uygulanan etkinliklerin dil bilgisi ağırlıklı olması Türkçe öğretiminin bütünlük olmasına engel olmaktadır. Türkçe derslerinde kullanılan metinler bazı iletiler içerir. İletilerin kavranması için metinlerin incelenmesi gerekmektedir. Bu metinler incelenirken en doğru yöntemin seçilmesi şarttır.

Türkçe dersi ile hedeflenen, öğrencilere salt bilgileri aktarmaktan ziyade, onlara beceri kazandırmaktır. Asıl amaçlanan, bilginin nasıl işleneceği, nasıl uygulanacağı ve nasıl hayata geçirileceğidir. Buna bağlı olarak Türkçe dersi işlenirken seçilecek yöntemlere ve tekniklere dikkat edilmelidir. Seçilen uygun yöntem ve teknikler kullanılarak hazırlanan etkinliklerdeki hedef, öğrencilerin dil yeteneğini geliştirmek olmalıdır.

Türkçe dersinin amacı, öğrencilerin hayat şartlarını dikkate alarak hazırlanan bir program ile onlara ölçünlü dilin kullanılmasını öğretmektir. Bundan dolayı tüm eğitim ve öğretim branşlarının temelini Türkçe dersi oluşturmaktadır. Türkçe öğretmenlerinin çağdaş teknik ve yöntemler ile iyi bir Türkçe eğitimini öğrencilere sunması çok önemlidir (Yiğit, 2009: 30). Dil; yeniliklerle, güncel bulgularla, ilerlemelerle gelişerek büyümektedir, asla durağan değildir. Sürekli geleneksel yöntemlerin kullanılması dilin işleyişini bozarak öğrenimini güçleştirmektedir. Bu da

bazı problemleri beraberinde getirmektedir. Türkçe eğitiminde en başta okuma ve yazma ile ilgili problemlerin tespit edilmesi gerekmektedir.

Öğrencilerin Türkçe eğitimi esnasında karşılaştıkları problemler sırasıyla şu şekilde ifade edilebilir:

- 1- Öğrencilerin okuma ve yazma problemleri,
- 2- Sınavlara hazırlanan öğrencilerin derse ilgisiz olması problemi,
- 3- Derslere karşı isteksiz tavır sergileme problemi,
- 4- Kitap okumaya karşı ilgi duymama problemi,
- 5- Gerekli araç ve gereçlerin ders esnasında öğrencinin yanında bulunmaması problemi,
- 6- Başta 8. Sınıf öğrencileri olmak üzere, öğrencilerin pek çoğunun kendilerini ifade edebilecek seviyede olmadığı problemi,
- 7- Test sınavına dayanan eğitim sistemi sebebiyle öğrencilerin yalnızca test çözmeye odaklanması sonucunda Türkçe dersinde başarısız olması problemi,
- 8- Çağın teknik ve yöntemlerini kullanmayarak derslerin tek düze işlenmesi sonucu öğrencilerin isteksiz olması problemi,
- 9- Araç ve gereç yetersizliğinden dolayı öğrencilerin yapması gereken araştırmaları yapamadıkları problemleri görülmektedir (Yiğit, 2009: 30-31).

Eğitim ve öğretim sırasında kullanılan yöntemler dersin niteliğini artırmalıdır. Her öğrencinin farklı öğrenme özelliğinin dikkate alınması gerekir. Öğrenciler arasında bulunan bireysel farklılıklar da eğitim sürecinde göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum dikkate alınarak hazırlanan çok yönlü etkinlikler öğrencilerin daha yaratıcı olmalarında, eleştirel düşüncelerinde ve derse etkin katılmalarında rol oynayacaktır. Bunun neticesinde öğretimin niteliğinin ve işlevinin arttığı gözlenecektir.

1.4. Türkçe Eğitiminde Ders Kitapları

Türkçe dersinde, ders içinde kullanılan yöntem ve tekniklerin sürecin işleyişine büyük katkısı bulunmaktadır. Bu yöntemlerin yapılan etkinliklerle uyumu dersi daha kalıcı hâle getirecektir. Dersin işleniş aşamasında kullanılan temel kaynak olan ders kitapları, ulaşılması istenen kazanımların gerçekleştirilmesine yardımcı bir araçtır (Balcı ve Melanlıoğlu, 2016: 995). Türkçe ders kitaplarının büyük bir bölümünü kaplayan okuma metinleri Türkçe eğitimi sürecinin temel dinamiğini oluşturur. Öğrenciler okuduğunu anlama becerilerini bu sayede sürekli okumalar yaparak geliştirebilir. Okuma sadece Türkçe dersinde değil tüm derslerde geliştirilmesi beklenen bir beceridir. Anlamaya dayalı beceriler doğru bir şekilde geliştirilebilirse derslerdeki başarılar da artacaktır. Türkçe ders kitaplarında bulunan okuma metinleri bu süreçte karşımıza çıkmaktadır. Okuma eğitiminde kullanılan metinlerin doğru anlaşılabilmesi için bu metinlerin doğru bir yöntemle çözümlenmesine ihtiyaç vardır. Bu metinlerin kavranması, özümsemesi, yorumlanması için modern yaklaşım yöntem ve tekniklere ihtiyaç duyulmaktadır.

Okuma eğitiminde kullanılan geleneksel yöntemlerin yetersizliği çoklu zeka ve yapılandırmacı yaklaşımı gerekli kılmıştır. Öğrenci merkezli anlayışla gelişen bu yaklaşım öğrencilerin zihinsel ve duyuşsal becerilerini geliştirmektedir. Bunu yaparken bireysel farklılıklara da dikkat çekilmektedir (Epçaçan, 2013: 1337). Geleneksel yaklaşımlarla yapılan okuma, anlamın ortaya çıkarılmasını da güçleştirecektir. Türkçe dersindeki metinlerin uygun yöntemlerle okunması öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerine katkı yapacaktır.

Okuma metinleri sayesinde öğrenciye verilmesi planlanan mesajlar aktarılabilir. Yazar tarafından verilmek istenen mesajın doğru anlaşılması okuma eğitiminin hedefleri arasında yer alır.

Türkçe dersinde okuma metinleri dersin omurgasını oluşturmaktadır. Dersteki etkinlikler bu iskelet üzerine inşa edilerek işlenmektedir. Okuma etkinliklerinin

amacına ulaşması için Türkçe ders kitapları hazırlanırken okuma metinlerinin seçimine dikkat edilmesi gerekmektedir. Kitaplardaki okuma metinlerinin, metinler arası düşünme, analiz-sentez yapma, sınıflama gibi zihinsel becerilerin gelişmesine katkıda bulunması faydalı olacaktır. Türkçe derslerinde öğretmenler dersi genellikle ders kitabı üzerinden işlemektedirler. Bu sebeple ders kitapları Türkçe eğitiminde en çok kullanılan araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitim ve öğretimde vazgeçilmez bir ihtiyaç olan ders kitapları süreç içinde öğretmenlerin ve öğrencilerin yardımcılarındandır. Dersin işlenişi başta olmak üzere ders kitapları; bireylere sadece eğitim ortamlarında değil, okul dışı ortamlarda da fayda sağlamaktadır.

Türkçe eğitiminde ders kitapları önemli birer araçtır (Melanlıoğlu, 2008: 66). Ana dilin öğretilme süreci içerisinde kullanılan ders kitapları Türkçe dersinin hedeflerinin belirlenmesinde ayrı bir yere sahiptir. Ders kitaplarında bulunan yazınsal metinlerin hedeflenen kazanımlara uygun olmasının yanı sıra estetik özellikleri de barındırması öğrencilere okumayı ve yazmayı sevdirmede faydalı olacaktır. Bunların yanında ders kitapları öğrencilerin ilgilerini çekecek, meraklarını uyandıracak biçimde düzenlenmelidir.

Eğitim öğretim faaliyetlerinde kullanılan ders kitapları öğrencilerin algı, ilgi ve ihtiyaçları dikkate alınarak hazırlanmalıdır. Türkçe dersinde kullanılan ders kitapları öğrencilere dört temel dil becerisini kazandırmaya yönelik içerikler barındırmalıdır. Bu içeriklerin başında kitaplarda yer alan metinler gelmektedir. Okumak, bilgi edinmek, incelemek, yorumlamak ve yazmak gibi eğitimlerde başvuracağımız araç ders kitaplarıdır. Çünkü ders kitaplarında bulunan metinler Türkçe dersinin yol haritasıdır. Ders kitapları sayesinde öğretiler kuşaktan kuşağa aktararak gelişmektedir ve kalıcı öğrenmelerin temeli bu sayede atılmaktadır.

Türkçenin öğretimi; yapılandırmacı anlayışı temel alan düşünmek, sıralamak, ilişki kurmak, sorgulamak, tahmin etmek, anlayıp değerlendirmek gibi pek çok zihinsel yeteneklerin de geliştirilmesidir (Epeçan, 2013: 1337). Bu yüzden Türkçenin öğretimi planlı ve programlı bir şekilde yapılmaz.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Araştırma, nitel araştırma yöntemi ile oluşturulmuştur. İnsanın kendi çabası ile toplumu ve içindeki sistemleri çözmek, araştırmak amacıyla oluşturduğu bilgi üretme yollarından biridir nitel araştırma (Özdemir, 2010: 326). Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve çalışma alanı, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilecektir. Ayrıca, hazırlanan bu çalışmada göstergebilim kuramının metin incelemelerinde sunduğu araçların bir parçası olan göstergebilimsel metin çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Farklı türden olması koşuluyla, aynı türlere rastlandığında rastgele (random) seçilen toplam on üç adet metin üzerinde çalışılmıştır. Bu metinler ders kitabında bulunan otuz okuma metni arasından seçilmiştir. Dinleme metinleri araştırmaya dâhil edilmezken okuma metinleri ve serbest okuma metinleri araştırma kapsamındadır. Araştırmada göstergebilim kuramı, okuma metinlerinin incelenmesinde bir araç olarak kullanılmıştır. Metinlerde anlam geçişlerinin sağlanarak bütüncül bir yapıyla sergilenmesi ve hem dilsel göstergeler hem de görsel göstergelerin çözümlenmesi hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda metinlerdeki yapıların, izlerin kontrol edilebilmesi amacıyla göstergebilim kullanılmıştır. Bu sayede metinlerde yer bulan anlamların bilimsel olarak ve nesnel bir açıdan incelenebilmesi için farklı bir okuma yöntemi olan göstergebilimsel okuma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma konusunun Türkçe eğitiminde göstergebilimin verilerinden faydalanılması metinleri daha iyi anlayabilmek; somut, soyut, derin yapılara ulaşabilmek açısından son derece önemli bir yer tutmaktadır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada belli bir zamanda geniş alanda bilgi edinmeyi ve var olan bir durumu olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan tarama modeli kullanılmıştır (Karasar, 2018: 109-111). Bu modelde verileri kaydetmek gerekir. Ayrıca ögeler arasındaki ilişkiler

ağı tespit edilerek çeşitli genellemelere ulaşmak temel esastır. Tarama modeli sayesinde bilgiler tasnif edilebilir.

2.2. Evren ve alışma Alanı

Bu alışmada Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınca ilköğretim sekizinci sınıf öğrencileri için hazırlanmış olan 2017-2018 eğitim öğretim yılında okullarda öğrencilere okutulması amacıyla önerilmiş olan bu baskılarının esas alındığı Türkçe ders kitabındaki okuma metinleri göstergebilimsel bağlamda bir incelemeye (okumaya) tabi tutulmuştur.

İlköğretim sekizinci sınıf ders kitabında dinleme metinleri hariç toplamda 30 metin bulunmaktadır. Çalışma, sekizinci sınıf Türkçe ders kitabındaki okuma metinlerinden farklı metin türlerinden seçilmesine dikkat edilerek ve rastgele (random) birer örnek seçilerek toplam 13 okuma metni üzerinde yapılmıştır. Dinleme metinleri hariç tutulmuş, incelenen okuma metinleri içine serbest okuma metinleri de dâhil edilmiştir. Metinler göstergebilimsel inceleme yöntemiyle üç düzeyde (söylemsel düzey, anlatısal düzey, mantıksal-anlamsal düzey) ele alınmıştır. İncelenen metinlerin türleri: Sohbet, araştırma yazısı, anı, eleştiri, mektup, makale, gezi yazısı, röportaj, şiir, hikâye, tiyatro ve romandır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Elde edilen kayıt ve belgelerin incelenip bunlarla ilgili veri toplanmasına belgesel tarama denir. Konuyla ilgili olaylar ve olgular hakkındaki bilgi içeren belgelerin sistemli bir şekilde analizi sayesinde veri elde edilmesine doküman analizi denir (Karataş, 2015: 72). Çalışmada yer alan veriler doküman analizi yöntemi sayesinde toplanmıştır. Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı doküman olarak seçilip kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması

İlköğretim sekizinci sınıf öğrencileri için hazırlanmış olan 2017-2018 eğitim öğretim yılında okullarda öğrencilere okutulması amacıyla önerilmiş olan bu baskılarının esas alındığı (Erdal, 2017) Türkçe ders kitabındaki okuma metinleri seçilmiş ve göstergebilimsel inceleme yöntemiyle irdelenmiştir. Göstegebilimsel okuma, yüzey yapıdaki kahramanlar, zaman ve yer unsurlarını tespit ederek eyleyenleri ve anlatı izlencesini çıkarmaktır. Son olarak göstergebilimsel dörtgeni ortaya koymaktır (Ercantürk, 2015: 98). Metinler bu şekilde ele alınarak incelenmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Nitel veri analizinde üç yoldan bahsedilmektedir. Birinci yol, toplanan verilerin özgün şekle bağlı kalınarak betimsel bir yaklaşımla ifade edilmesidir. İkinci olarak elde edilen veriler temalar arasında ilişkiler kurularak sunulmaktadır. Üçüncü yolda araştırmacı betimleme ve tematik analizin yanında kendi fikirlerini ve düşüncelerini de katarak verileri analiz eder. Bunlar kullanılarak veri analizi yapılabilmektedir (Akt. Karataş, 2015: 72). Çalışmada elde edilen veriler söz konusu nitel içerik analizine göre göstergebilimsel inceleme yöntemiyle irdelenmiştir. Göstegebilimsel çözümleme yönteminde söylemsel düzey, anlatısal düzey ve mantıksal anlamsal düzey olmak üzere üç başlık vardır. Metinler bu düzeylerde incelenmiştir. Ayrıca, metinlerde kullanılan görsellerin yazılı metni ne ölçüde yansıttığı sorgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇÖZÜMLEMELER

3.1. Tatlı Dil Metninin Çözümlemesi ¹

Bu bölümde metnin içeriği üzerine yoğunlaşılacaktır. Şevket Rado tarafından kaleme alınan Tatlı Dil metninin türü sohbetir. Sohbet (söyleşi), yazarın herhangi bir konudaki düşüncelerini samimi bir üslupla karşılıklı konuşma havası içinde ifade ettiği yazı türüdür. Metin ‘İletişim’ teması altındadır. Alt tema ise iletişim becerileridir. Göstergibilimsel inceleme yöntemi ile anlatıdaki genel yapılar ortaya çıkarılarak metin çözümlenecektir. Göstergibilimsel çözümlemede ilk düzey olan söylem çözümlemesinden, ikinci düzey olan anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzey olan anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin detaylı bir biçimde ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek metin ile uyumu sorgulanacaktır. Yüzeysel yapıdan derin (görünmeyen/gizli) yapıya doğru giden bir yol haritası izlenecektir.

3.1.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde ele alınacak metnin içeriğinin biçimine bakılmaktadır. Yapılacak çözümleme metnin yüzeysel kısmını ortaya çıkarmaya yönelik olacaktır. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kişiler, uzam (yer), kahramanların rollerinin tanımlanmasıyla kişilik özelliklerinin belirlenmesi (izleksel roller) gibi unsurlara yer verilecektir. Figürlerin ortaya çıkması bu bölümdedir.

---

¹ Bkz. Ekler s.112-115.

Göstergebilimsel çözümlenmelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Dönüşümleri gözlemek için metin kesitlere ayrılırken türe göre çeşitli yollar kullanılabilir:

- Metni cümle cümle inceleme,
- Metni paragraflarına ayırıp inceleme,
- Metni kahraman ölçütüne göre inceleme,
- Metni zamansal ölçüte göre inceleme,
- Metni uzamsal ölçüte göre inceleme...

Tatlı Dil metni paragraflarına ayrılarak incelenirse; anlatının birinci kesitinde mağaza vitrinlerindeki mankenlerle gerçek hayattaki insanların dil unsuruyla birbirinden ayrıldığı, fakat bu dilin insan ruhunu okşamadıkça bir anlam ifade etmeyeceği anlatılmaktadır (1-12). Anlatının ikinci kesitinde acı dilli olan insanların toplumda sevilmeceğinden, dünya güzeli de olsa çirkin gözüküklerinden bahsedilmektedir (13-15). Üçüncü kesitte; tatlı dilin insana hoş geleceği için bütün işleri yaptırabileceği anlatılmaktadır. İnsanın suratına çarpmayan, kalbine işleyen tatlı dilin en keyifsiz, en yorgun zamanlarda bile karşıdaki insanı harekete geçirecek bir güç olduğu vurgulanmaktadır (16-38). Dördüncü kesitte; tatlı dilli insanlarla muhabbet etmenin verdiği zevke değinilmektedir (39-46). Anlatının beşinci kesitinde; zeki insanların susma eylemini becererek muvaffak oldukları, fakat asıl doğrunun tatlı dille konuşmak olduğu ifade edilmektedir (47-56). Altıncı kesitte; tarihteki kadın hükümdarların, en usta politikacıların sevgi ve tatlı dilleri sayesinde birçok başarıya imza attıkları vurgulanmaktadır (57-62). Yedinci kesitte; her kapıyı açan sihirli bir anahtar olan tatlı dilin iyi, merhametli, sevgi dolu insanlarda olduğu dile getirilmektedir (63-71). Anlatının sekizinci kesitinde; insanoğlunun tıpkı bir saat gibi kimi zaman ileri kimi zaman geri gittiği anlatılmaktadır. Saatten kasıt olarak neşe ve keder kavramlarını kasteden yazar, insanları iyi idare etme sanatını tatlı dilli kişilerin becerebildiğine dikkat çekmektedir (72-79). Metnin son kesitinde; Charles Quint

tanık gösterilerek tatlı dilin her yere huzur götürdüğü belirtilmiş güler ve yüzlü olmanın önemi vurgulanmıştır (80-88).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde tatlı dilin tüm kapıları açabileceği anlatılmaktadır. İnsanların birbirlerine tatlı dil ile yaklaşmalarına vurgu yapılmıştır. Metindeki kahramanlar: Siz (okuyucu), anlatıcı, tatlı dilli insan (tatlı dil), acı dilli insan (acı dil), millet, zeki insan. Sohbet türünde yazılan metinde Charles Quint tanık gösterilmiş, kadın hükümdarlar ve usta politikacılar da örnek olarak sunulmuştur. Kahramanların özelliklerini ortaya çıkarmak, kişilerin rollerini belirleyerek izleksel rollerine değinmek metnin anlaşılmasına ve figürler ağının gözlemlenmesine yardımcı olmaktadır.

Tablo 2. Tatlı Dil: İzleksel Roller

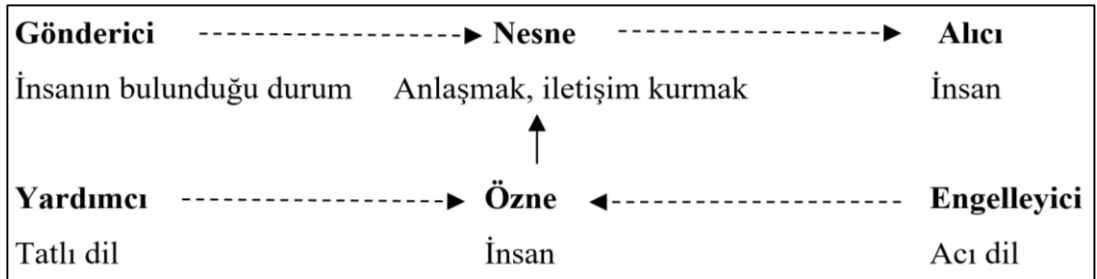
Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Tatlı dilli insan (tatlı dil):	<ul style="list-style-type: none"> • İnsanları güzel yapan, yılanı deliğinden çıkararak, yatıştıran, sizi yerinizden kaldıran dil, kalbinize işlemiştir, imar edebilen, onları dinlemek zevktir, ağızda kalır, söyler, ağızdan akan bal, başlı başına bir kuvvettir. • Soğuk görünen yüzleri bile ısıtabilen, cana çok yakın, bütün kapıların açılması, her düğümü çözer, gönüller alır, sihirli bir anahtar, gücünü kalpten alır iyilerde olur, teessüre asla kapılmaz, her yere huzur sağlar.
Anlatıcı:	<ul style="list-style-type: none"> • Doğru sözdür, kaçtığımız, söylediğim gibi, temenni ederim.
Siz (okuyucu):	<ul style="list-style-type: none"> • Bilirsiniz, öfkeli olursanız, en yapmayacağınız işler, düşünürsünüz, dersiniz, ararsınız, baştan savarsınız, düşünün, dayamış bile olsanız, yorgun olursanız, inandırmaya çalışırsınız, emri yerine getirmeniz, getiriverirsiniz, dinlersiniz, olursunuz, bilirsiniz, hayatınız.
Acı dilli insan (acı dil):	<ul style="list-style-type: none"> • Yakar, kırar, devirir, yaraların en derini, kapanmak nedir bilmez, çirkinleştirir, sevilmezler, şeytan görsün deyip kaçtığımız.
Charles Quint:	<ul style="list-style-type: none"> • Peşinde koşan, saatleri aynı zamanda çaldırmaya, diyerek, teessüre kapılmıştır, hâkim olmak istiyordu.
Zeki insan:	<ul style="list-style-type: none"> • Muvaffak olurlar.

Uzamların Belirlenmesi: Metinde belirgin bir uzam yoktur, Metnin çeşitli yerlerinde değinilen yer öğeleri bulunmaktadır. Ev, mağaza, dünya metinde geçen bazı mekânlardır.

Zamanların Belirlenmesi: Metin, okuyucuyla senli benli samimi bir sohbet havasında yazılmıştır. Sohbet türünde yazılmış olmasından dolayı net bir zaman diliminden söz edilmemektedir. Zamanlar metnin bütününe yayılmış olarak ifade edilmektedir. Metindeki zaman unsurları; kalk şunu yap dedikleri zaman, saatlerce, sonra, bütün ömürleri boyunca, kısa bir zaman için, dakikalar olarak ifade edilir.

3.1.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde olay örgüsünün kurulması ve ilişkilerin tespit edilmesi için göstergebilimsel okuma yapılacaktır. Bu okumada metnin kurgusu üzerinde durularak söylemsel düzeyde incelenilen kahramanların eylemlerine, neler yaptıklarına bakılması gerekecektir. Bu eylemlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşmak temel amaçtır. Böylece A.J. Greimas'ın gönderici, alıcı, nesne, özne, yardımcı, engelleyici şemasına ve iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Özne (Ö) insandır. İnsanın (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) anlaşmak, iletişim kurmak (N), bütün kapıları açmak (N), mutluluğa ulaşmaktır (N). İnsan tatlı diliyle bütün kapıları açarak mutlu, huzurlu bir hayata kavuşmak istemektedir. İletişim eksenine göz atılırsa insanı (Ö) nesneye yönlendirenin (G) içinde bulunduğu durum, yaşadığı çevre olduğu söylenebilir. Alıcının (A) yine insan olduğu anlaşılmaktadır. Güç ekseninde özneyi (Ö) engelleyenlerin (E) acı dil olduğu söylenebilir. Süreçte kendisine yardımcı olanlar ise (Y) tatlı dildir.

Şekil 5. Tatlı Dil: Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesinin olması için özneyi harekete geçirecek bir olay ya da durumun olması gerekmektedir. Anlatı izlencesi metindeki başlangıç durumu ile sonuç durumu arasındaki durum değişimidir. Anlatı izlencesi bir dönüşümü ifade etmektedir. Metnin türü sohbet olduğu için bu metinde anlatı izlencesi bulunmamaktadır.

3.1.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi:

Bu düzeyde göstergebilimsel dörtgen aracılığı ile metnin derin yapısı incelenmiştir. Göstergebilim karşıtlıklardan, anlamsal farklardan yararlanarak çözümlenmeler yapar. Yaptığı çözümlenmelerdeki ayrımlar sayesinde derin yapıdaki bütün boyutları ele alır. İnceleme yapılırken metindeki anlam ilişkileri ve zıt durumlar tespit edilmelidir.

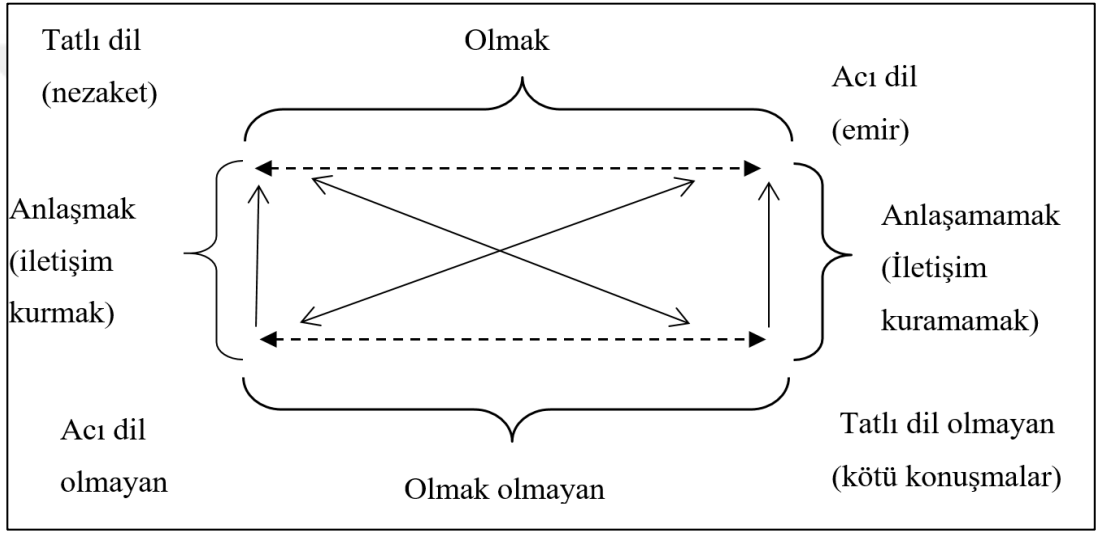
Temel yapı çözümlemesinde soyut düşüncelere ulaşılarak en derin anlamlara erişilir. Bu bölümde A.J. Greimas'ın göstergebilimsel dörtgen yöntemindeki karşıtlık, çelişiklik, içirme durumları incelenecektir.

Göstergebilimsel çözümlenme metnin mantığını çözerek anlamı oluşturan karşıt durumları derin düzeyde inceler. Söylem çözümlemesi ve anlatı çözümlemesinden sonra asıl anlamları barındıran kısım mantıksal anlamsal düzeydir. Yazarın veya şairin iletmek istediği mesajları mantıksal düzeyde bulmak mümkündür. Mantıksal düzey aynı zamanda bireyi düşünmeye sevk eden, bireyi keşfetmeye davet eden ve bir anlamda bireyin sürekli yolda olmasına imkân veren bir düzeydir. Bu sebeple metinle ilgili bilinenler okuyucuya bilmediklerini işaret edecektir.

Tatlı Dil metninin iskeleti 'tatlı dil - acı dil' karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Metnin genelinde tatlı dile sahip insanlar ile acı dile sahip insanlar arasındaki farklardan söz edilmiştir. Dilin kullanımının insanların iletişimde ne gibi sonuçlar doğurduğu anlatılmaktadır. Metindeki bir diğer karşıtlık 'güler yüz ve soğuk yüz' yani 'sıcak-soğuk' karşıtlığıdır. Bu tezatlık dilin günlük hayattaki kullanımından ileri gelerek bütüncül manada iyiyi ve kötüyü simgelemektedir. Merhametli insanların tatlı dil

vasıtasıyla her işlerini halledebileceklerini anlatan metinde dilin kullanım şekilleri üzerinde durularak açıklayıcı ifadelerle insanlara birçok mesaj verilmiştir. İletişimin vazgeçilmez araçlarından olan dil, bireylerin yaşamında oldukça büyük bir yere sahiptir.

Dilin soyut yapısının, somut manada ise yüz ifadelerinin anlaşmanın en temel unsuru olduğu vurgulanmaktadır. Göstergibilimsel çözümlene dörtgenine yansması şu şekilde olmuştur:

Şekil 6. Tatlı Dil: Göstergibilimsel Dörtgen

3.1.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metnin giriş bölümünde mağaza vitrinlerindeki mankenlerden bahsedilmektedir. Mankenlerin hepsinin güler yüzlü olduğundan, fakat dillerinin soğuk olduğundan söz edilmektedir. Görsellerde manken resimleri vardır. Bu mankenlerin yüzlerinin gülmediği görülmektedir. Bu durum metnin anlatımı ile görseli arasındaki tutarsızlığı ortaya koymaktadır. Mankenlerin gerçek hayattaki insanlara benzetmeye çalışılmasına karşın görsellerin çizimlerden ibaret olması metnin görseli ile uyumsuzluğunu destekler niteliktedir.

Metnin ikinci görselinde üç kişinin muhabbet ettiği görülmektedir. Bu görselden tatlı dilli insanların diğer insanlar tarafından dinleniyor ve toplum tarafından seviliyor olması kısmen çıkarılmaktadır. Acı dil konusuna ve 'tatlı dil-acı dil' mukayesesine birçok cümlede değinilmesine rağmen acı dil ile ilgili görsellerin eksikliği göstergebilimsel incelemelerde ortaya çıkmaktadır. Kurulan tezat ilişkisi görsellerle desteklenmemiş, görseller tek boyutlu tercih edilmiştir.

3.2. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi Metninin Çözümlemesi²

Prof. Dr. Üstün Dökmen tarafından kaleme alınan Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi metni ele alınacaktır. Metnin türü araştırma, inceleme yazısıdır. Bir olayın, durumun ayrıntılı olarak ele alındığı araştırma yazılarında okuyucuya konu hakkında bilgi vermek esastır. Metin 'İletişim' teması altındadır. Alt tema ise insanlarla iletişim ve kitle iletişim araçlarıdır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi ile anlatıdaki genel yapılar ortaya çıkarılarak metin çözümlenecektir. Göstergebilimsel çözümlemede ilk düzey olan söylem çözümlemesinden, ikinci düzey olan anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzey olan anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek görsel-metin uyumuna bakılacaktır.

3.2.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme metnin yüzeysel, görünen kısmını ortaya çıkarmak; bir başka deyişle metni betimlemeye yönelik olacaktır. Metnin dilsel ve biçimsel kısmının ele alınacağı söylemsel düzeyde izleksel roller belirlenerek derin anlama ulaşmak için bir başlangıç yapılır. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların rollerinin açıklanması gibi unsurlara yer verilecektir. Göstergebilimsel çözümlemelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece

---

² Bkz. Ekler s.115-117.

okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi, ele alınacak metni önce ayrıştırır, sonra o parçaları birleştirerek metni yeniden yapılandırır. Göstergebilim, metinleri asla durağan olarak görmez, her bakışta yeni anlamlar çıkarılabileceğinin farkındadır.

Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi metni giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine ayrılarak incelenecektir. Metnin giriş bölümünde; kitle iletişim araçlarının varlığının ve onların bireye verdiği mesajların kişiler arası iletişimde çatışmalar yaratabileceği anlatılmaktadır (1-4). Gelişme bölümünde; kitle iletişim araçlarının insan hayatındaki yeri, değişimi ve ‘tele-misafir’ kavramının ortaya çıkışı ele alınmaktadır (5-9). 1970’li yıllarda okuma geceleri düzenlendiği, okunan bir kitabın dinlenmesine dayalı misafirliklerin ön planda olduğu anlatılmaktadır. O yıllarda kitap okuyan kişilerin az olmasına karşın okumaları dinleyenlerin çok olması metinde ele alınmaktadır (10-14). Metnin gelişme bölümünde; televizyon izlemek ile kitap okumak arasındaki kişiler arası iletişim bakımından ne gibi farklılıklar olduğuna vurgu yapılmıştır. Televizyon başındaki iletişimin eksikliğine dikkat çekilirken kitapların sıcaklığının hiç unutulmayacağı ifade edilmektedir (15-18). Günümüzde televizyonda hangi kanalın izleneceği konusunda yapılan tartışmaların geçmişte radyo kanallarının dinlenmesinde de yaşandığına değinilmekte ve kitle iletişim araçlarının insanlara davranış modeli sunduğu anlatılmaktadır. Model olan kitle iletişim araçlarının bireyleri özellikle de çocukları saldırgan, istenmeyen davranışlara sevk ettiği dile getirilmektedir (19-31). Metnin sonuç bölümünde; anne ve babaların çocuklarını kitle iletişim araçlarının olumsuz etkilerinden korumak için filmlerin verdiği mesajlar üzerinde konuşmalarının öneminden bahsedilmektedir. Filmdeki modeli taklit etme ihtimalinin bu sayede azalacağı vurgulanmaktadır (32-33).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde geçen kahramanlar şöyledir: Bireyler (biz), yazar, Kenan Akyüz, insanlar, ana babalar, çocuklar, kardeşler, izleyiciler, yetişkin. İzleksel roller tespit edilerek metindeki kişiler hakkında bilgiler verilebilir.

Tablo 3. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi: İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Bireyler (biz):	• Yeni şeyler öğrendik, geliştik.
Yazar:	• Önemli ölçüde unuttum, hâlâ hatırımdadır.
Kenan Akyüz:	• Demektedir.
İnsanlar:	• Komşuda toplanır, dinlerlermiş, kişiler arası iletişimde de bulunurlar, model aldıkları.
Ana babalar:	• Şikâyetçidirler, benzeri kaygıları yaşamışlardı, endişe etmektedirler, mesajlar üzerinde konuşmalıdırlar.
Çocuklar:	• Birtakım çatışmalar, saldırganlıkları taklit ettikleri.
İzleyiciler:	• Taklit etmeye, davranmaya yönelebilirler, modelden öğrenmeleri, taklide yönelebilirler.
Yetişkin:	• Taklit etme ihtimali azalabilir, şansı artabilir.

Uzamların Belirlenmesi: Göstergebilimsel inceleme yönteminde uzam diye tabir ettiğimiz yer unsurları ortaya çıkarılarak metnin yüzeysel kısmı detaylandırılmalıdır. Metindeki uzam unsurları; ev, ülkemiz, İstanbul, Anadolu, ortam şeklindedir.

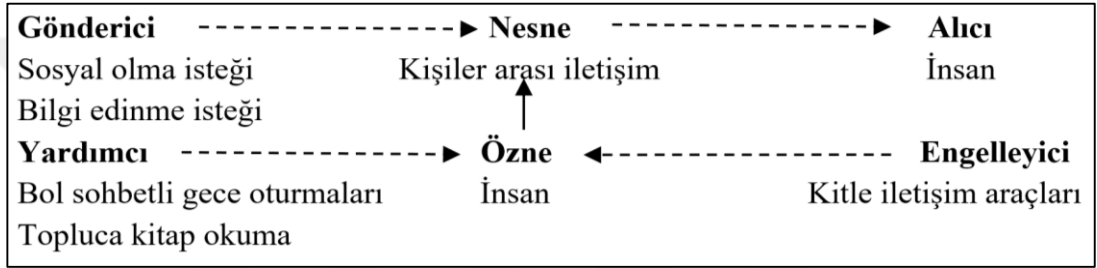
Zamanların Belirlenmesi: Metin, yazarın araştırmalarından ve incelemelerinden oluşmaktadır. Bu sebeple metinde geçmişe ait zaman unsurlarına sıklıkla yer verilmektedir. Metindeki zaman unsurları şunlardır: Gece, henüz, 1970’li yılların başları, yüz sene önce, yıl, yüzyıllar boyunca, çocukluğumda, günümüzde, yüzyılın ilk yarısında.

3.2.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu düzeyde olay örgüsünün kurulması ve ilişkilerin tespit edilmesi için göstergebilimsel okuma yapılmıştır. Bu okumada metnin kurgusu üzerinde durularak söylemsel düzeyde incelenilen kahramanların eylemlerine bakılması gerekecektir. Bu eylemlerden yola çıkılarak A.J. Greimas’ın gönderici, alıcı, nesne, özne, yardımcı, engelleyici şemasına ve iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Özne (Ö) insandır. İnsanın (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) kişiler arası iletişim kurmaktır (N). İnsan sosyal bir varlıktır ve diğer insanlarla iletişim hâlinindedir. İletişim eksenine göz atılırsa insanı (Ö) nesneye yönelten gönderen (G)

sosyal olmayı istemek ve bilgi edinmektir. Karşı durumda yer alan alıcı eyleyen (A) insandır. İletişimi insan kuracaktır. Güç ekseninde özneyi (Ö) engelleyenlerin (E) kitle iletişim araçları olduğu ortaya çıkmaktadır. Kitle iletişim araçları kişiler arası çatışmalara yol açarak iletişimi engellemektedir. İletişim araçları amacına uygun kullanılmadığında zararlıdır, engelleyicidir. Süreçte insana (Ö) yardımcı olanın; bol sohbetli gece oturmaları (Y) ve topluca kitap okumaları (Y) olduğu anlaşılmaktadır. Bu düzeyde iletişim kurmanın koşulunun sosyallik olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 7. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi: Eyleyenler Şeması

Metnin türü araştırma-inceleme yazısıdır ve metin kişiler arası iletişim ve kitle iletişimi konuları ile ilgili bilgiler vermektedir. Anlatı izlencesinde bir başlangıç ve sonuç durumu, özneyi harekete geçirecek bir olay ya da durum olmalıdır. Bu metinde türü gereği anlatı izlencesinden söz etmek mümkün değildir.

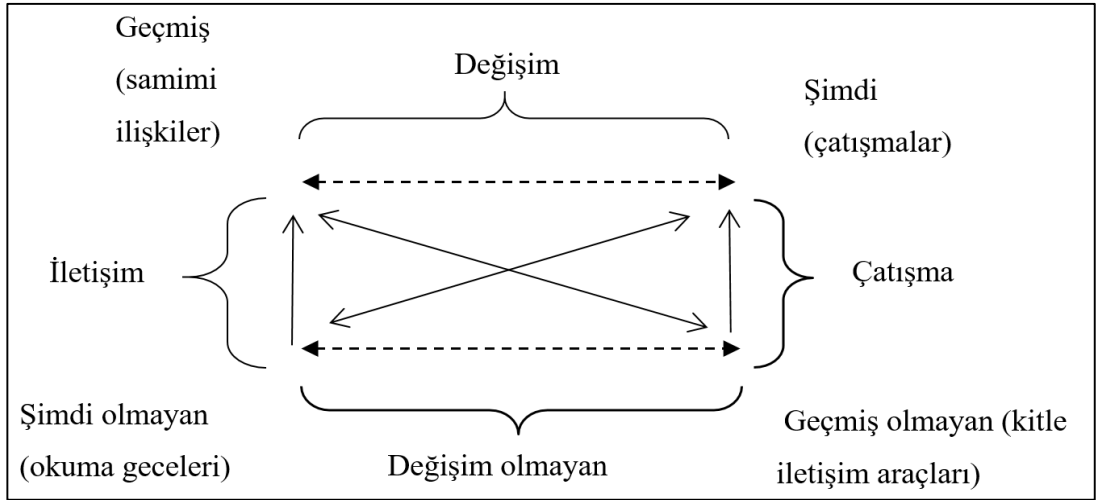
3.2.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

Göstergebilimsel okumada zıtlıkları gözlemlemek en önemli ilkedir. Bu düzeyde göstergebirimcikler arasındaki karşıtlık, çelişiklik ile içerme durumları ortaya çıkarılarak göstergebilimsel dörtgene yansıtılacaktır.

Metinde ‘geçmiş zaman ile şimdiki zaman’ çatışması genel hatlarıyla ele alınmaktadır. Temel karşıtlık ‘geçmiş ve şimdi’ dir. Metinde bahsedildiği üzere geçmiş zamanlarda özellikle kitle iletişim araçlarının yoğun olmadığı yıllarda insanlar arasındaki iletişimin daha sağlıklı olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda

metinde günümüzden farklı olarak komşuluk ilişkilerinin okuma gecelerinde arttığı dile getirilerek şimdiki zamandakilerin aksine geçmişte insanlar arasındaki iletişimin birleşme ve kaynaşma olduğu ifade edilmektedir.

Metin 'geçmiş' ve 'şimdi' arasındaki karşıtlık, çelişiklik ve içerme (tümleme) bağıntılarına dayanır. Kitle iletişim araçlarının bireylere modeller sunduğu, bu modellerin özellikle çocuklarda saldırganlık davranışını tetiklediği, metindeki derin yapıda toplumun bu modellerin niteliğine dikkat etmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Bir toplumu ayakta tutan toplum içindeki bireyler arasında gerçekleşen etkili iletişimdir. Bu iletişimin sağlam temellere dayanması toplumu ayakta tutup geliştirirken iletişimin zayıf olması bazı problemlerin de doğmasına yol açacaktır. Metnin genelinde, anlam evrenine etki eden zaman ve iletişim değişimlerinin yansımaları gözlenmektedir. 'İletişim' ve 'çatışma' unsurları da metnin derin yapısı hakkında kesitler sunmaktadır. Anlam evreninin en derin ve en soyut yapısı bu düzeyde incelenir. Anlam ekseninde geçmiş ve şimdi arasındaki değişime dikkat çekilmektedir. Metnin genelinde bu değişimin topluma yansımaları dile getirilmektedir. Metindeki tüm bu mantıksal dönüşümler, göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi ifade edilir:

Şekil 8. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi: Göstergebilimsel Dörtgen

3.2.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metnin birinci görselinde kitle iletişim araçlarının varlığının sosyal yaşantıyı etkilediği ile ilgili bir resim bulunmaktadır, ancak kişiler arası çatışmaları yansıtmadığı görülmektedir.

Birinci görsel yazılı metni yansıtmada yetersiz kalmıştır. İkinci görselin kitap okumanın kişiler arası iletişimi yoğunlaştırdığını vurgulayan bir resim olduğu ve metinle uyumlu olduğu görülmektedir.

Üçüncü ve dördüncü görsellerde ana, babaların kitle iletişim araçlarındaki modellerin verdiği mesajlar üzerinde konuşmasının önemini anlatan resim bulunmaktadır.

Yazılı metinler uygun görsellerle desteklenirse daha kalıcı olur. Bu nedenle metinler için seçilen görsellerin metne uyumlu olması ve içeriği doğru yansıtmaları gerekmektedir. Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi metninde kullanılan görseller genel itibariyle yazılı metinle uyumludur, denilebilir.

3.3. Selim Metninin Çözümlemesi³

Selim adlı metnin türü anıdır. Metin Halide Nusret Zorlutuna tarafından kaleme alınmıştır. Metin 'İletişim' teması altındadır. Alt tema ise öğrenci öğretmen iletişimidir. Bu metin göstergebilimsel inceleme yöntemi yardımıyla incelenecektir. Önce söylemsel düzey ele alınacaktır. Ardından anlatsal düzey ve mantıksal/anlamsal düzey olmak üzere yüzeyden derin anlama doğru bir inceleme gerçekleştirilecektir. Son olarak yazılı metin ile bu metinde kullanılan görseller incelenerek metindeki anlamlar her yönüyle incelenmeye çalışılacaktır. Görünmeyen gizli anlamlar tespit edilecektir.

---

³ Bkz. Ekler s.117-120.

3.3.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme figürler ağına nüfuz etmektir. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların özelliklerinin belirlenmesi ve eylemlerinin, işlevlerinin tanımlanması gibi unsurlara değinilecektir.

Metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin dizimsel eksenine ve metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılabilir:

Anı türündeki metin birinci tekil kişi ağzından anlatılmıştır. Metin kahraman bakış açısıyla anlatılmıştır, çünkü ben diyen kişi kahramandır, öğretmendir. Metin uzamsal ölçüte göre kesitlerine ayrılırsa birinci kesitte (İstanbul) ; öğretmenin yıllarca İstanbul'da kalabalık okullarda görev yaptığı ve bu sebeple 'yoksul çocuk' gerçeğiyle karşılaşmadığı anlatılıyor (1-6). İkinci kesitte (K...Ortaokulu) ; öğretmenin kış mevsiminde taşrada bir okulda yoksul, yırtık pabuçlar içinde üşüyen öğrencilerle karşılaşması sonucu duyduğu şaşkınlık ve üzüntü dile getirilmektedir (7-15). Yine ikinci kesitte; öğrencilerle öğretmenin sohbeti ve Selim isimli öğrenciyle öğretmenin konuşması ifade edilmektedir. Üçüncü kesitte (taşra) ; Selim'in özellikleri ve ailesi hakkında bilgi verilmektedir (16-34). Öğretmenin Selim'i perişan hâlde okula gönderen annesine kızgınlık duyması anlatılmaktadır (35-47). Buna rağmen Selim'in kendi ailesine toz kondurmaması ve her defasında annesini ve babasını savunması metnin bu kesitinde yoğun olarak dile getirilmektedir. Ayrıca bu kesitte; öğretmenin Selim'e karşı duyduğu sevgi ve güven vurgulanmaktadır. Metnin son bölümünde Selim'in öğretmenin içinde bıraktığı gölge ve giz anlatılmaktadır (47-63). Öğretmeni bu gölgeyi yıllarca içinden söküp atamamıştır.

Kahramanların Belirlenmesi: Anı türündeki Selim metninde geçen kahramanlar: Öğretmen, Selim, öğrenciler, Selimin annesi, Selim'in babası, Selim'in ablası ağabeyi, Musevi vatandaşlar, matematik öğretmeni, resim öğretmeni, jimnastik

öğretmeni olarak ifade edilebilir. Kahramanların eylemlerini açıklamak, izleksel rollerine değinmek metnin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Tablo 4. Selim: İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Öğretmen:	<ul style="list-style-type: none"> Bulunmuştum, öğretmenlik ettim, görmemiştim, bilmiyordum, unutamam, diyebilirim, sıkıldım, yutkundum, kelime aradım, söyledim, geziniyor, sualler soruyordum, elimi koydum, gördüm, kanaatime göre, kinlenirdim, sebebini öğrendim, bilmiyordum, içime düştü, söküp atamadım.
Selim:	<ul style="list-style-type: none"> Başını kaldırdı, güldü, cevap verdi, gururla kabarttı, toz kondurmazdı, söylerdi, minnet besliyordu, üzülürdü.
Selim'in babası:	<ul style="list-style-type: none"> Hayatla göğüs göğse çarpışarak kazanan, ihtiyar ve fakir, çok çalışkan, rekabetine dayanamıyordu.
Matematik hocası:	<ul style="list-style-type: none"> Selim'in zeki biri olduğunu dile getirir.
Resim öğretmeni:	<ul style="list-style-type: none"> Onu över.
Jimnastik öğretmeni:	<ul style="list-style-type: none"> Lastik gibi vücudu var, derdi.
Selim'in ablası ve ağabeyi:	<ul style="list-style-type: none"> Kendi evlerinde kendi dertleriyle uğraşıyorlardı.

Uzamların Belirlenmesi: Metindeki uzama yönelik; taşra, okul, İstanbul, sınıf, kürsü, ev, memleket sözcükleri geçmektedir. Metinde anlatı yoğun olarak okulda ve taşrada geçmektedir.

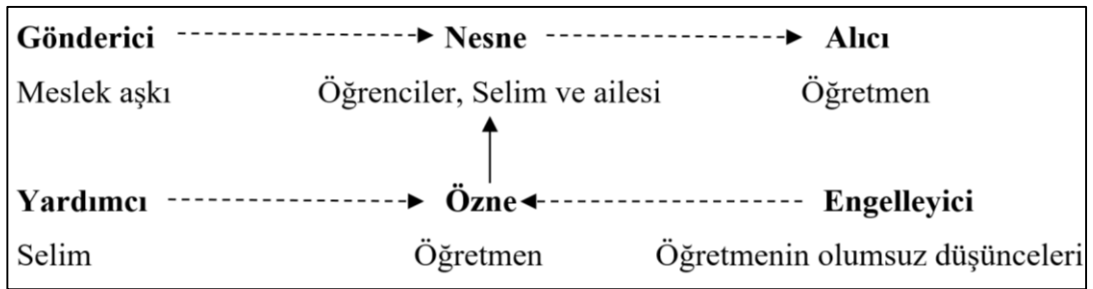
Zamanların Belirlenmesi: Metinde tür itibarıyla geçmiş zaman unsurlarına yer verilmektedir. Özellikle ikinci paragrafta geçen 'bulunmuştum, ettim, görmemiştim, bilmiyordum' gibi eylemler geçmiş zamanlı ifadelerdir. Metnin genelinde, görülen geçmiş zaman ifadeleri sıklıkla kullanılmaktadır.

Metindeki zaman unsurları; gündüz, birkaç yıl, sonra, daha uzun zaman, gün, ömrüm, hemen, kış mevsimi, on yıl, dakika, bahara doğru, uzun seneler şeklindedir.

3.3.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Anlatı ve söylem düzeyi yüzeysel düzeydir. Bu bölümde göstergebilimsel okuma yapılacaktır. Bu okumada metnin kurgusu üzerinde durularak söylemsel düzeyde incelenilen kahramanların neler yaptıklarına bakılması gereklidir. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşmak temel amaçtır.

A.J.Greimas'ın kuramında yer alan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenleri ve iletişim, isteyim ile güç eksenleri ortaya çıkarılacaktır. Özne (Ö) öğretmendir. Çünkü anlatı öğretmenin anısıdır. Öğretmenin (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) öğrenciler, Selim ve ailesidir. Öğretmen (Ö) yoksul insanların (N) ruhlarındaki mertliğe ve gurura gıpta ile bakmaktadır. İletişim eksenini incelendiğinde öğretmeni (Ö) bu nesneye yönlendirenin, gönderenin (G) meslek aşkı olduğu bilinmektedir. Bu göndericinin karşısında alıcı durumda öğretmen (A) bulunmaktadır. Süreçte olaylar ya da durumlar yine öğretmeni etkilemektedir. Güç eksenine göz attığımızda kahramanı engelleyenlerin (E) öğretmenin zihnindeki karmaşık, olumsuz düşünceler olduğu söylenebilir. Özneye yardımcı olanlar ise (Y) Selim'dir. Selim'in ruhundaki mertlik ve gurur öğretmenin düşüncelerine etki etmektedir.

Şekil 9. Selim: Eyleyenler Şeması

Greimas anlatı izlencesini dört kademe olarak ifade etmiştir. Eyletim aşamasında gönderen ile özne arasında bir sözleşme, anlaşma yapılır ve bu anlaşma öznenin ne yapabileceğini de ortaya koymaktadır. Gönderen özneyi nesnesine ulaşması için harekete geçirecektir. Edinç aşamasında özne bu hareket için kendini hazırlayıp

ihtiyacı olan kiplikleri (yüklemine değişime uğratan olay ya da durumlar) edinir. Edim aşamasında öznenin söz konusu eylemini gerçekleştirip gerçekleştirmediği belirlenir ve durumdaki değişime göz atılır. Yaptırım aşamasında özne durum değişimine ve sonuca göre ya ödüllendirilir ya da cezalandırılır. Öznenin nesnesine kavuşması sonucu başarıya ulaşması ödül, başarısızlığa uğraması da cezadır. Eyletim aşamasında özneyi Selim’le karşılaşmaya yönlendiren öğretmenlik mesleğidir. Öğretmen, mesleği gereği kendisini hazırlayarak harekete geçmiş ve farklı öğrencilerle (yoksul) karşılaşmıştır. Edinç aşamasında böyle bir durum söz konusudur. Özne isteğini gerçekleştirip edimini tamamlamıştır. Süreç sonunda öğretmen, yoksul ama güçlü ve gururlu insanları hayatı boyunca unutmamıştır. Yaptırım aşamasında öznenin nesnesine kavuştuğu ve ödüllendirildiği söylenebilir. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

$$(Ö \vee N) \rightarrow (Ö \wedge N)$$

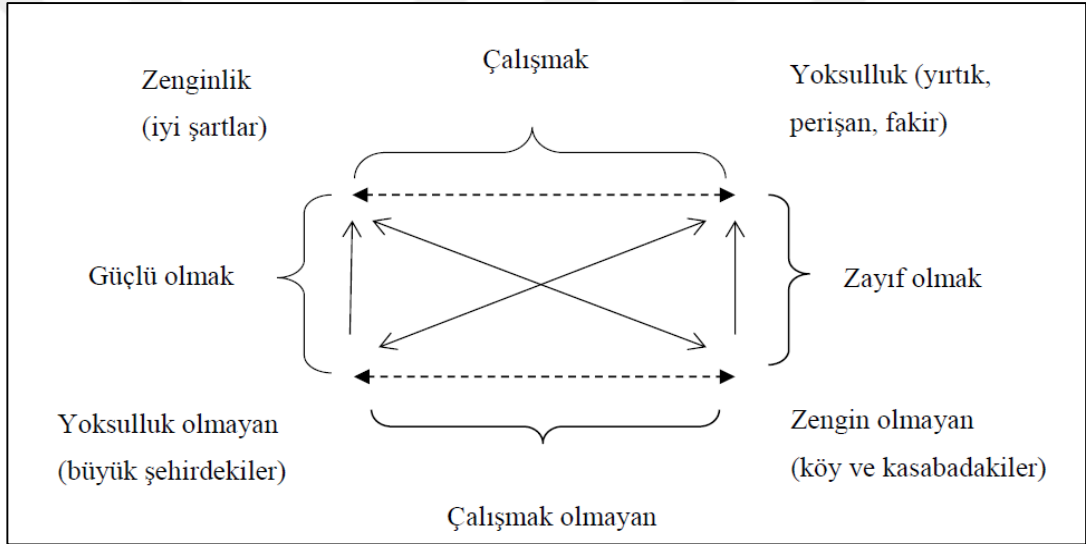
Buradan anlaşılacağı üzere başlangıçta nesnesinden ayrı durumda olan özne, süreç sonunda nesnesine kavuşmuştur.

3.3.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

Bu düzeyde göstergebilimsel aşamanın son evresi olan mantıksal düzeyde göstergebilimsel dörtgen sayesinde metindeki derin düzey incelenecektir. Göstergebilim karşıtlıklardan, anlamsal farklardan yararlanarak çözümlemeler yapar. Yaptığı çözümlemelerde derin yapıdaki boyutları tümüyle ele alır. A.J. Greimas göstergebilimsel dörtgen yönteminde karşıtlık, içerme, çelişiklik bağıntıları incelenecektir. Anlam eksenlerindeki dönüşümler mantıksal yapıda incelenecektir.

Anlatıdaki temel karşıtlık ‘yoksulluk’ ve ‘zenginlik’ arasındadır. Anlatıcı yoksul çocuk gerçeğini gittiği okulda görerek dış görünüşü yoksul olan insanların yüreklerindeki zenginliği dile getirmektedir. Metnin derin yapısındaki asıl anlamlar bu şekildedir. Temel yapı anlamın en soyut, en derin biçimde ortaya çıkarılmasıdır.

Metinde öğretmenin içine düşen gölge senelerce yüreğinden çıkmamıştır. Yoksul insanların içindeki mertlik ve çalışkanlık onları yükseklerle taşımıştır. Metinde Selim'in babasının ihtiyarlığına rağmen çalışıp hayatla göğüs göğüse çarpışması yoksulluk kavramının yerine kararlılık kavramını ortaya çıkarmaktadır. Metindeki anlatılanlara göre; öğretmenin zihnindeki olumsuz düşünceler zamanla yerini olumlu düşüncelere bırakmıştır. Azim ve başarının maddi değerlerde değil manevi özverilerde olduğu metnin derin yapısında ortaya çıkmaktadır. Anı türündeki metin ders kitabındaki 'iletişim' teması ile ilişkilendirilmiştir. Metin göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

Şekil 10. Selim: Göstergebilimsel Dörtgen

3.3.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metindeki ilk görsel ele alınırsa bu görselde bir köy ya da kasabadaki okul resmi bulunmaktadır. Bu görsel metinde anlatılan yoksul çocuk gerçeği ile ilgili olduğundan yazılı metnin içeriğini yansıtmaktadır. İkinci, üçüncü ve dördüncü görsellerde öğretmenin sınıf içinde yaşadığı anılar ve durumlar resmedilmiştir. Bu resimler de yazılı metin ile uyumludur. Yazılı metinde Selim'in ailesinden, yoksulluk karşısında dimdik duruşlarından bahsedilirken görsellerde bunlara yer verilmemesi metnin görsellerinin yetersizliğini ortaya çıkarmaktadır.

3.4. Televizyonda Ne Var? Metninin Çözümlemesi⁴

Feyza Hepçilingirler tarafından kaleme alınan metnin türü eleştiri yazısıdır. Bir konunun bir eserin doğru ya da yanlış yönlerinin incelenerek ifade edildiği yazılar eleştiri yazılarıdır. Eleştiri olumlu da olumsuz da olabilir. Metinde medyanın Türkçeye zarar vermesi sebebiyle olumsuz eleştiri söz konusu olmaktadır. Metin ‘İletişim’ teması altındadır. Alt tema ise kitle iletişim araçlarıdır. Göstergibilimsel inceleme yöntemi ile bu metindeki genel yapılar ortaya çıkarılarak çözümlenecektir. Göstergibilimsel çözümlemede ilk düzeyinde söylem çözümlemesinden, ikinci düzeyinde anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzeyinde anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek metin ile uyumu sorgulanacaktır.

3.4.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme metnin yüzeysel, görünen kısmını ortaya çıkarmak; bir başka deyişle metni göstergibilimsel açıdan betimlemeye yönelik olacaktır. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların özelliklerinin belirlenmesi gibi unsurlara yer verilecektir.

Göstergibilimsel çözümlenelerde anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılabilir. Metnin cümlelerine, paragraf durumuna, şahıs kadrosuna, zaman veya yer durumuna bakılarak kesitlerine ayırma işlemi gerçekleştirilebilir.

Metin paragraflarına ayrılarak incelendiğinde; anlatının birinci kesitinde; dille uğraşmayı gereksiz bulanlara bir eleştiri yapılarak Türkçenin kötü kullanılmasının

---

⁴ Bkz. Ekler s.120-122.

sorunların göstergesi olduğu vurgulanmaktadır (1-3). İkinci kesitte; dilimize yeterli özeni göstermediğimiz anlatılmaktadır (4). Üçüncü kesitte; dilimize ve başka dillere duymamız gereken saygı kavramı dile getirilmektedir (5). Dördüncü kesitte; dili doğru kullanan insanla doğru kullanmayan insanın özellikleri ifade edilip dilin düşünmeyi biçimlendiren bir varlık olduğuna dikkat çekilmektedir. (6-8). Beşinci kesitte; ana dilimiz olan Türkçeyi kullanmak yerine yabancı dilleri kullanan insanlar eleştirilmektedir (9-17). Anlatının altıncı kesitinde; insanları olumsuz etkileyen ve dili yıpratın medyanın özellikle televizyonun asıl suçlu olduğundan söz edilmektedir (18-21). Yedinci kesitte; televizyonun insanların düşünceleri ve dil üzerine yaptığı kötülüklerden ve bunun örneklerinden bahsedilmektedir (22-49). Sekizinci kesitte; sıkça yapılan dil yanlışlıkları ve anlatım bozuklukları dile getirilmekte ve örnekler üzerinden bu durum eleştirilmektedir (50-59). Dokuzuncu kesitte; kinayeli bir dil kullanılarak insanların yaptıkları dile getirilmektedir (60-65). Son kesitte; bir soruyla insanlar düşündürülmektedir (66).

Kahramanların Belirlenmesi: Bu metinde yazar cümlelerini birinci çoğul şahıs olan ‘biz’ ile ifade etmiştir. Metindeki en önemli kahraman yazardır. Metindeki diğer kahramanlar: Siz, Türkler, başka biri. Kahramanların eylemlerini ortaya çıkararak ayırt edici özelliklerini tespit etmek metnin anlaşılmasına yardımcı olmaktadır.

Tablo 5. Televizyonda Ne Var? : İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Biz (yazar ve diğer insanlar):	• Titremez miydik, saygı duymaz mıydık, getirdik Türkçeyi, öyleyse, söylersek, düşünürsek, bence, öyle yapıyoruz, yalaması olduk, gülüyoruz, gülemiyoruz, anlamıyoruz.
Siz:	• İnaniyorsanız, vazgeçin, biliyor musunuz, yadırgarsınız, duyarsınız, istiyorsunuz, çaba gösteriyorsunuz, öyle kalın, kendinize gelmeyin, başlayacaksınız, mutlu olasınız, tutturmuşsunuz, başınız göğe mi erecek, bırakın.
Türkler:	• Pek sevmez, düşünmeyi sevmez.
Başka biri:	• Şöyle diyor.

Uzamların Belirlenmesi: Metinde belirgin bir uzam yoktur.

Zamanların Belirlenmesi: Metindeki geçmiş ve geniş zaman ifadelerine yer verilmiştir. Metindeki diğer zaman unsurları; yıl, gece olarak ifade edilebilir.

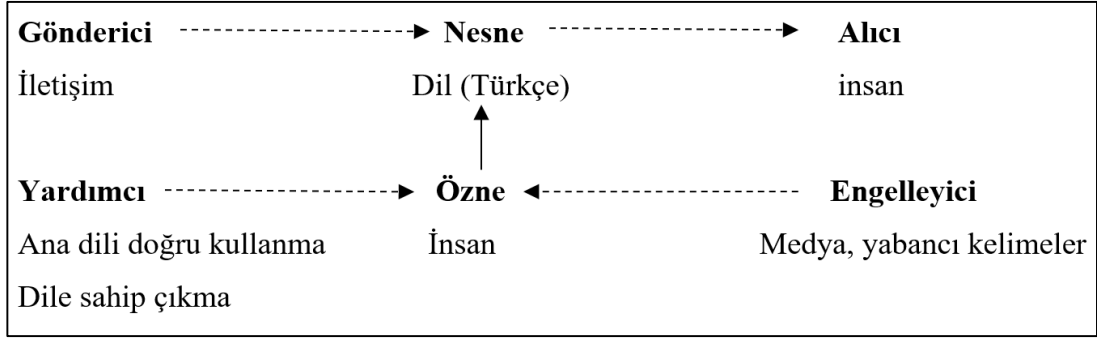
3.4.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Göstergebilimsel okuma metni göstergebilimsel inceleme yöntemiyle çözümlenmektedir. Göstergebilimsel okumada metnin kurgusu üzerinde durularak söylemsel düzeyde incelenen kahramanların neler yaptıklarına, eylemlerine bakılması gereklidir. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşmak temel gayedir. Böylece eyleyenler arasındaki ilişkiler, anlam üretim sürecinin belirlenmesini sağlayacaktır. Her metin bir şeyler anlatır. Bu nedenle bu anlam ilişkilerinin kavranması anlatı çözümlemesiyle mümkün olabilir.

Greimas; göndericiyi, nesneyi, alıcıyı, yardımcıyı, özneyi ve engelleyiciyi eyleyenler olarak sunmuştur. Böylece eyleyensel örnekçeyi oluşturmuştur. Bu eyleyenler şeması isteyim, iletişim, güç eksenlerini barındırmaktadır. Televizyonda Ne Var? Metni bu açıdan ele alınmaktadır.

Diline sahip çıkması gereken insan, bu metinde eleştirilerek dilin düşünmeye bile yetmeyecek boyuta indirgenmesinde asıl suçlu ilan edilmektedir. Çünkü dildeki bozulma, dille uğraşmayı gereksiz bulan insanlar yüzünden kaynaklanmaktadır. Metnin genelinde insanların dili doğru kullanmamalarından kaynaklanan ihmâl dikkat çekiliyor. Özne (Ö) insandır. İnsanın (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) dildir, yani Türkçedir. İnsanı bu nesneye yönlendiren gönderen ise iletişimidir (G). İnsan, iletişim kurarak dilini doğru kullanabilecektir. İnsan dil sayesinde iletişim kurarken bu süreçten yine kendisi etkilenecektir, bu sebeple alıcının (A) insan olduğu anlaşılmaktadır. Güç ekseninde özneyi (Ö) engelleyenlerin (E) medya ve kullanılan yabancı kelimeler (E) olduğu söylenebilir. Eyleyenler şemasında özneye yardımcı eyleyen olarak (Y) ana dili doğru kullanma ve dile sahip çıkma (Y) söylenebilir. Metne göre ana dile sahip çıkanlar Türkçeyi korumaktadırlar.

Şekil 11. Televizyonda Ne Var? : Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesinde bir başlangıç ve sonuç durumu; özneyi harekete geçirecek bir olay ya da durum olmalıdır. Bu metinde türü gereği anlatı izlencesinden söz etmek mümkün değildir.

3.4.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

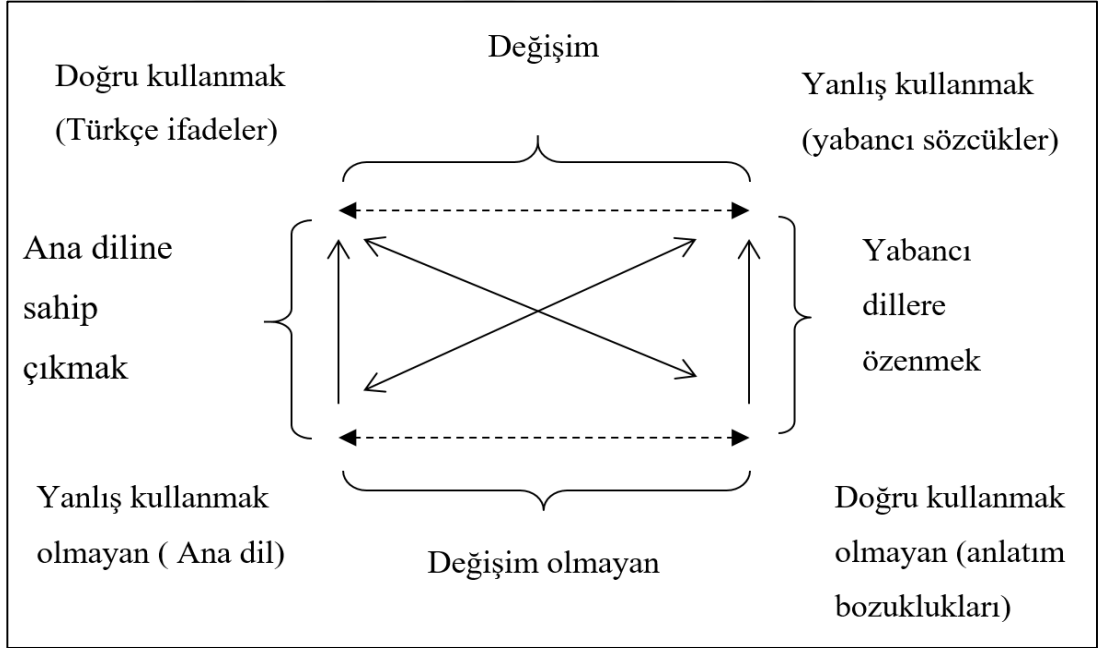
Bu düzey göstergebilimsel çözümleme evresinin son aşamasıdır. Metindeki birçok anlama ve mesaja mantıksal düzeyde ulaşılabilir. Söylem ve anlatı çözümlemesinin tamamlanmasının ardından göstergebilimsel dörtgen ile metnin derin yapısına bakılacaktır.

Göstergebilim metindeki karşıtlıklardan, anlamsal farklardan yararlanarak çözümlemeler yapar. Yaptığı çözümlemelerdeki detaylı anlamlar sayesinde metin içi ve metin dışı bütün yapıları kendi metotlarıyla inceleyebilmektedir. İnceleme yapılırken ögeler arasındaki anlam eksenleri tespit edilmelidir. Bu düzeyde metinle ilgili soyut yapılara ulaşarak A.J. Greimas'ın göstergebilimsel dörtgen yöntemindeki karşıtlık, içerme ile çelişiklik bağıntıları incelenecektir.

Metin 'dilini doğru ve yanlış kullanımları' karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Metnin genelinde dili doğru kullanmayan kişilerin yabancı sözcüklerle kendilerini ifade etmeye çalıştıkları ve Türkçemizle örtüşmeyen dil yanlışlıkları yaptıkları ifade edilmektedir. Derin yapıda medyanın, küresel güçlerin insanlara hissettirmeden dillerini yok ettiği gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Metinde televizyonun tüm kötü güçlerin senelerce yapamadığını on senede yaparak dilimizi anlaşılabilir duruma getirdiğine dikkat çekilmektedir. Anlamsızlığı dayatan unsurların insanların düşünce yapısını da ortadan kaldırdığı metnin yedinci paragrafında vurgulanmaktadır. Metinde ‘miş gibi yapan’ kimi insanların ana dilimiz Türkçeyi ihmâl ettikleri ve dilimize zarar verdikleri anlatılmaktadır. Derin yapıda asıl anlatılmak istenen; dilin yanlış kullanımlarının kimseyi rahatsız etmemesi ve insanların bu kötü durumun farkında olmamasıdır. Görsel ve işitsel medya, kısa zamanda dilin işlevini bozarak yanlış kullanılmasına sebep olmuştur.

Metin temel yapısı itibariyle ders kitabındaki ‘iletişim’ temasının özelliklerini barındırmaktadır. Temel yapıda irdelenilen metin ‘doğru kullanım’ ve ‘yanlış kullanım’ ilişkisindeki karşıtlık, çelişiklik ile içerme durumuna göre göstergebilimsel dörtgen modelinde şu şekilde gösterilebilir:

Şekil 12. Televizyonda Ne Var? : Göstergebilimsel Dörtgen

3.4.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metinde bir haber spikerinin canlı yayındaki görseli bulunmaktadır. Bu görsel medyayı, televizyonu, özellikle televizyonun (medyanın) dile verdiği zararları yansıtmamakla birlikte yazılı metinle doğrudan uyumlu değildir. Bu görselde medyanın dilin yanlış kullanılmasına sebep olduğu kısmen anlatılmak istenmiştir.

Dilin doğru ve yanlış kullanımı karşılığı metnin temel yapısında dikkat çekmektedir, ancak metin-görsel uyumunda bu anlamlara yönelik görsellerin bulunmadığı görülmektedir. Dilin yanlış kullanılması ve yabancı sözcük kullanımlarının artması ile ilgili görsellere yer verilmemesi metnin görsel açıdan yetersiz olduğunu göstermektedir. Eleştiri türü soyut ögeler içermesiyle insan zihninde az yer edinmektedir. Bu türdeki yazıların uygun görsellerle desteklenmesi anlatılan olayların ya da olguların zihinlerdeki kalıcılığını artıracaktır. Görseller konunun somutlaştırılmasına yardımcı olmalıdır. Televizyonda Ne Var? Metni bu açıdan oldukça yetersiz görsel barındırmaktadır.

Genel olarak görsellerle yazılı metin uyumlu değildir.

3.5. Çocuktan Mektup Metninin Çözümlemesi⁵

Atalay Yörükoğlu tarafından kaleme alınan metnin türü mektuptur. Metin 'İletişim' teması altındadır. Alt tema ise aile iletişimidir. Göstergibilimsel çözümlemede ilk düzey olan söylem çözümlemesinden, ikinci düzey olan anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzey olan anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek metin ile uyumu sorgulanacaktır.

---

⁵ Bkz. Ekler s.122-124.

3.5.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme metnin yüzeysel kısmını ortaya çıkarmaya yönelik yapılan başlangıç aşamasıdır. Metnin dilsel ve biçimsel kısmının ele alınacağı söylemsel düzeyde izleksel roller belirlenerek derin anlama ulaşmak esas gayedir. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların karakteristik diyebileceğimiz ayırt edici özelliklerinin ortaya çıkarılması gibi unsurlara yer verilecektir.

Göstergebilimsel çözümlenelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacak ve inceleme daha kolay yapılacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır. Zamansal, uzamsal, mantıksal ve kişi ayrılıklarına göre kesitlemeler yapılabilir.

Mektup, duygu ve düşüncelerin dile getirildiği bir yazı türüdür. Metni paragraf ölçütüne göre incelemek mümkündür. Mektubun birinci kesitinde; çocuğun, anne ve babasına ayrı bir kişilik oluşturduğunu söylemesi ve büyüklerinin onu anlamasını istemesi anlatılmaktadır (1-5). Mektubun ikinci kesitinde; çocuğun deneme yoluyla bazı şeyleri öğrenebileceği, büyüklerin çocuğu kimi zamanlarda özgür bırakması gerektiği ifade ediliyor (6-13). Üçüncü kesitte; çocuğun önemsenmesini, ancak bu yapılırken çocuğun şımartılmamasını ve çocuğa verilen sözlerin tutulması gerektiği dile getiriliyor (14-21). Dördüncü kesitte; çocuğa karşı tutarsız değil, kararlı davranılmasından bahsediliyor (22-29). Beşinci kesitte; büyükler arasında sevgi ve saygının azalmasının çocuğa olumsuz etki edeceği vurgulanmaktadır (30-33). Altıncı kesitte; çocuğa bağırılmaması ifade edilmektedir (34-37). Mektubun yedinci kesitinde; çocuğun yargılanmaması, tam aksine desteklenip özel olduğunun hissettirilmesi gerektiği dile getirilmektedir (38-49). Sekizinci kesitte; çocuğun aşağılanıp küçük düşürülmemesini ve kimi zamanlarda ondan özür dilemenin doğru bir davranış olacağı anlatılmaktadır (50-63). Dokuzuncu kesitte; sevecen ve anlayışlı olmanın anne babalar ile çocuklar arasındaki iletişimi güçlendireceği vurgulanmaktadır

(64-68). Mektubun son kesitinde; çocuğun anne ve babasına olan bağlılığı ifade edilmektedir (69-71).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde bir çocuğun, duygu ve düşüncelerini mektup yoluyla anne ve babasına iletmesi anlatılmaktadır. Metnin ana kahramanı çocuktur. Metindeki diğer kahramanlar anne ve babadır. Kahramanların eylemlerini ortaya çıkarmak, ayırt edici özelliklerini tespit ederek izleksel rollerine değinmek metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 6. Çocuktan Mektup: İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Çocuk:	<ul style="list-style-type: none"> • Söylemek isterdim, içindeyim, kişilik geliştiriyorum, öğrenirim, büyüdüğümü, anlarım, istiyorsam, alamıyorum, isterim, biliyorum, almadan edemiyorum, güvenim azalıyor, söyleyemem. • Şaşıyorum, edemiyorum, etkilendiğimi, unutturum, pek duymam, kulak ardına atarım, cezama katlanabilirim, umutsuzluğa kapılırım, kalırım, düşürebilirim, görüyorum, üzüntüm, vazgeçebilirim, inancım sarsılmasın, beklemem, elimde değildi, istemezdim.
Anne ve Baba:	<ul style="list-style-type: none"> • Tanımaya ve anlamaya çalışın, güçlük çekebilirsiniz, özgürlük tanıyın, çalışmayın, bırakın, alıştırmayın, önemsemeyin, şımartmayın, söz de vermeyin, çekinmeyin, sınırlayın, dinleyin, unutmayın, yapabilirsiniz, bağırmayın, kakmayın, uslandırmaya çalışmayın. • Yargılamayın, durup düzeltin, dinleyin, zorlamayın, bekleyin, destekleyin, övün, belli edin, karşılaştırmayın, beklemeyin, öğretmeye kalkmayın, tanıyın, ürkmeyin, sıkıştırmayın, soğukkanlılığınızı yitirmeyin, aşağılamayın, kırmayın, çekinmeyin, çabalamayın, beklemezseniz.

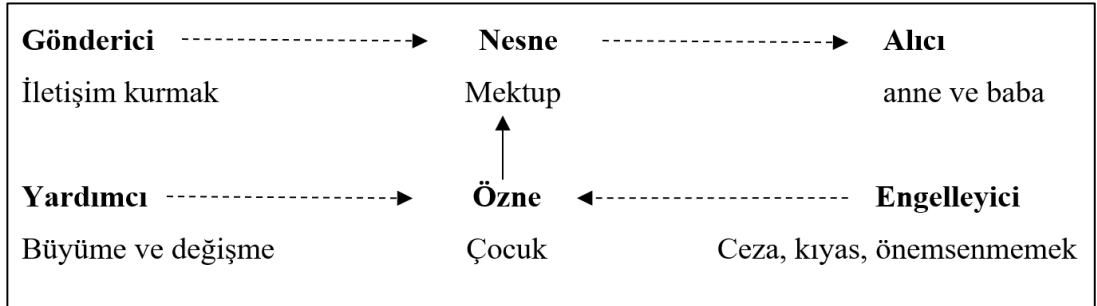
Uzamların Belirlenmesi: Metinde belirgin bir uzam yoktur. Çocukla anne baba arasındaki iletişim genellikle evde olmaktadır.

Zamanların Belirlenmesi: Metin bir süreci, uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Çocuk mektubunda bir günlük bir durumdan söz etmemiş, sürekli büyüme ve değişme içinde olduğunu dile getirmiştir. Mektupta ‘geniş zaman’ ifadelerine yer verilmektedir.

3.5.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde söylemsel düzeyde incelenilen kahramanların işlevlerine bakılması gereklidir. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşılabacaktır. Burada Greimas tarafından bulunan özne, nesne, gönderici, alıcı, yardımcı, engelleyici eyleyenlerine ve iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır.

Metinde bir çocuğun anne ve babasına yazdığı mektupta geçen olaylar ve durumlar anlatılmaktadır. Özne (Ö) çocuktur. Çocuğun (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) mektuptur. Çocuk anne babasıyla yaşadıklarını ve onlardan istediklerini mektup aracılığıyla dile getirmektedir. İletişim eksenini incelenirse çocuğu (Ö) bu nesneye yönlendirenin, gönderenin (G) iletişim kurma isteği olduğu açıkça söylenebilir. Gönderenin karşı tarafında alıcı eyleyeni olarak anne ve baba (A) bulunmaktadır. Güç ekseninde çocuğu (Ö) engelleyenlerin (E) ceza, kıyas, önemsenmemek olduğu görülmektedir. Çocuğa (Ö) yardımcı olanlar (Y) büyüme ve değişimdir. Metinde anlatılan çocuk, bazı şeyleri akli ve mantığı ile idrak etmektedir. Eyleyenler şemasında ifade edilirse:

Şekil 13. Çocuktan Mektup: Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesi metnin başlangıç ve sonuç durumlarındaki değişikliği ifade eden bir durum değişimidir. Metinde çocuk duygu ve düşüncelerini ailesine ifade etmek için mektup yazmayı tercih etmiştir.

Eyletim aşamasında çocuğu bu davranışa yönlendiren, ailesi ile iletişim kurma isteğidir. Edinç aşamasında çocuk yani özne, ihtiyacı olan kiplikleri (yükleminde meydana gelen değişimler) yerine getirerek mektubu yazmaya karar vermiştir. Edim aşamasında mektubu yazan ve kendini net bir şekilde ifade eden çocuk böylece amacına ulaşmıştır. Başlangıçta mektup yoktu, çocuk sonradan bunu akıl ederek nesnesine kavuşmuştur. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

$$(Ö\ve N) \rightarrow (Ö\wedge N)$$

Bu simgesel gösterim açıklanacak olursa başlangıçta nesnesinden ayrı bir durumda olan özne, son durumda nesnesine kavuşmuştur. Çocuk mektup aracılığı ile ailesinden beklentilerini dile getirmiştir.

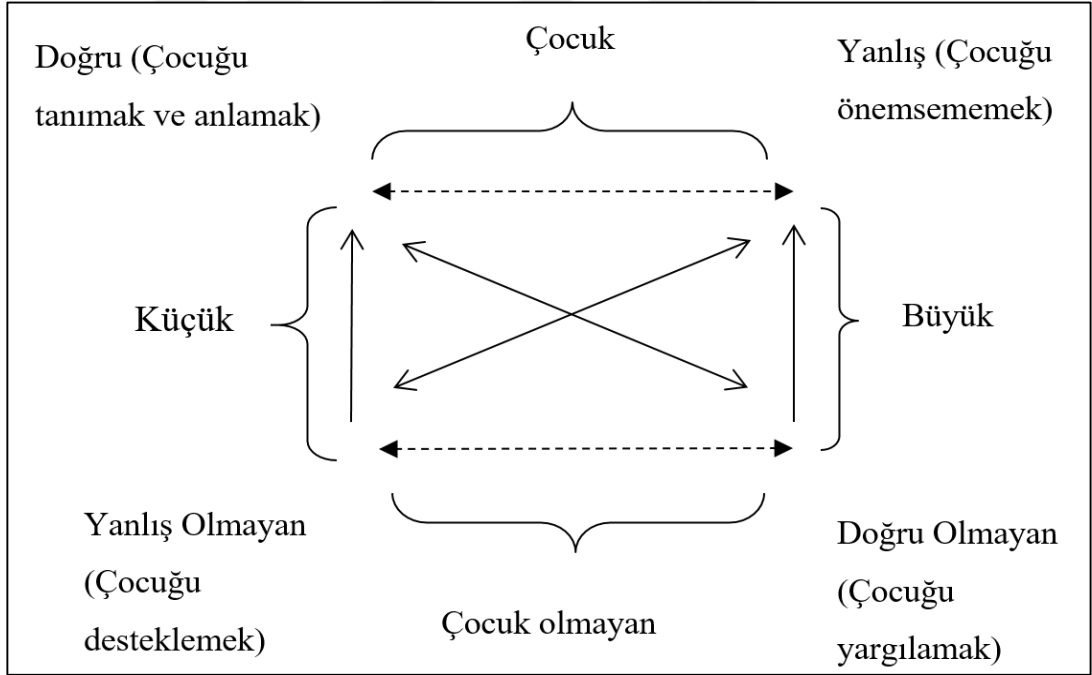
3.5.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

Bu düzeyde derin yapı ortaya çıkarılacak, kavramlar arasında kurulan anlam eksenleri tespit edilip öğeler arasındaki karşıtlık, çelişiklik ile içerme durumları ortaya çıkarılarak göstergibilimsel dörtgene yansıtılacak ve metinlerin üretici aşaması incelenecektir.

Metinde bir çocuğun duygu ve düşüncelerini mektup yazarak ailesiyle paylaşması anlatılmaktadır. Anne ve babanın çocuklarına karşı tutumlarının anlatıldığı mektupta çocuk, büyümesi ve değişmesi sonucu ortaya çıkan olumlu veya olumsuz davranışlarının planını çizerek ebeveynlerine yardımcı olmaktadır. Mektupta çocuğa dayatılan zorlamaların getirdiği olumsuzlukların yanı sıra aile içindeki sevgi ve saygı kavramlarının önemine genişçe yer verilmiştir. Davranışların analizleri metinde açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Derin yapıda aile içinde görülen kimi zaman farkına varılmayan doğru ve yanlış davranışların sebeplerine ve sonuçlarına yer verilmektedir. Metinde asıl kastedilen; bireylerin birbirleriyle olan iletişiminde yapıcı olunması gerektiği gerçeğidir. Soyut anlamda insan davranışlarının kişiler arası

iletişimde büyük rol oynadığı metnin son bölümünde anlatılmaktadır. Ayrıca metinde (mektupta) küçük büyük her bireyin değerli olduğu ve tüm insanlara yaşının getirdiği sorumluluklar açısından bakılmasının sağlıklı olacağı ifade edilmektedir.

Göstergebilimsel dörtgen kimilerine göre soyut ve kuru bir çizgi gibi gözükse de aslında öyle değildir. Bu dörtgen metinlere elle tutulan somutluklar kazandırır ve büyük bir anlam evreni sunar. Metindeki anlamlar birbirinden türer, birleşir, bütünleşir. İncelediğimiz metin davranışlar açısından ‘doğru’ ve ‘yanlış’ arasındaki karşıtlık, çelişiklik ile içerme ilişkilerine bağlıdır. Mantıksal düzeyde metinde verilmek istenen mesaj; çocuklara nasıl davranılması gerektiğidir. Çocuk yetiştirirken ailelerin neler yapması gerektiğine de derin anlamda vurgu yapılmıştır. Göstergebilimsel dörtgene incelediğimiz metin yansıtılırsa:

Şekil 14. Çocuktan Mektup: Göstergebilimsel Dörtgen

3.5.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metindeki görseller çocuğun bebekliğinden şimdiki zamana gelişinin bir resmidir. Aynı zamanda görsellerde çocuğun anne ve babasıyla kurduğu iletişim vurgulanmak

istenmiştir. Görseller olumlu veya olumsuz koşullarda bireyler arasındaki iletişimin nasıl olması gerektiği hakkında göstergeler sunmaktadır. Metin-görsel uyumunda dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de görsellerin metni somutlaştıracak nitelikte olmasıdır. İncelenen metinde soyut anlamlar elle tutulur duruma getirilmiş ve metnin kalıcılığı artırılmıştır. Bu nedenle genel olarak bütün görsellerin yazılı metnin içeriğini yansıttığı ve içerik ile uyumu artırdığı söylenebilir.

3.6. Eğitimin Hayati Önemi Metninin Çözümlemesi⁶

Eğitimin Hayati Önemi metninin göstergebilimsel inceleme yöntemi ile çözümlenmesi için öncelikle metnin içeriği üzerinde yoğunlaşmak gerekecektir. Böylece metnin görünmeyen anlam boyutuna ulaşılmaya çalışılacaktır. Turhan Feyzioğlu tarafından kaleme alınan metnin türü makaledir. Metin 'Atatürk' teması altındadır. Alt tema ise Atatürk'ün milli eğitim konusundaki görüşleri, akılcılık ve bilime verdiği önem, Türkiye'nin dünya üzerindeki yerinin önemidir. Göstergebilimsel inceleme yöntemi ile anlatıdaki genel yapılar ortaya çıkarılarak metin çözümlenecektir. Göstergebilimsel çözümlemelerde ilk düzey olan söylem çözümlemesinden, ikinci düzey olan anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzey olan anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek metin ile uyumu sorgulanacaktır. Metnin türü makaledir. Bir konuda bilgi verme amacı güden, nesnel bir bakış açısıyla alanında uzman kişilerce yazılan yazı türüne makale denir.

3.6.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme yüzeysel çözümlemedir. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların rollerinin tanımlanması gibi unsurlara yer verilecektir. Kahramanların ayırt edici özellikleri ise izleksel roller ile gösterilecektir.

---

⁶ Bkz. Ekler s.125-128.

Göstergebilimsel çözümlenmelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi anlam kavşaklarını göstermek için çeşitli kesitleme ölçütleri sunar, metnin yapısını ayrıştırıp yeniden yapılandırır.

Eğitimin Hayati Önemi metni kesitlerine ayrılıp ele alınacaktır. Metin; giriş, gelişme ve sonuç bölümlerine ayrılarak incelenebilir. Giriş bölümünde; eğitim alanındaki başarılarla yenileşmenin gerçekleşebileceğine vurgu yapılıyor. Atatürk'ün memleketteki sorunları fark ederek çağdaşlaşma yolunda atılması gereken adımları atmaya yönelik inancı giriş bölümünde ifade edilmektedir (1-5). Metnin gelişme bölümünde; Falih Rıfki Atay'ın sözünden alıntılar yapılarak eğitim meselesinin medeniyet mücadelesindeki yadsınamaz rolüne değinilmektedir (7-10). Falih Rıfki Atay'ın Atatürk'ün ilim kafasıyla yaptığı büyük yeniliklere değinmesi ve yapılan inkılaplar bu bölümde anlatılmaktadır (11-27). 29 Ekim'de ilan edilen cumhuriyetle birlikte demokrasi yolunda 'eğitim' in daha da önem kazandığı ifade edilmektedir (28-31). Atatürk'ün eğitim, bağımsızlık, birlik ve beraberlik için verdiği mücadele gelişme bölümünün genelinde dile getirilmektedir (32-46). Metnin son kesitinde; Atatürk'ün milli eğitimi kaliteli hâle getirebilmek için belirlemiş olduğu hedeflere vurgu yapılmıştır (47-48).

Kahramanların Belirlenmesi: Makale türündeki bu metin eğitimdeki yenileşmeyi ve atılan adımları konu almaktadır. Atatürk'ün okuma yazmada ve eğitimde yaptığı yenilik hareketlerine metinde yer verilmiştir. Metindeki kahramanlar; Atatürk, aydınlar, Türk çocukları, Falih Rıfki Atay, Türk milleti, Japonlar olarak ifade edilebilir. İzleksel rollere değinmek metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 7. Eğitimin Hayati Önemi: İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Atatürk:	<ul style="list-style-type: none"> • Gerçekleşeceğine inanan, milli eğitime önem vermesi, bu kararı vermişti, diyen odur, Türk harflerini millete öğretmeye benimsemeye çalışan. • Direktifini veriyordu, vurguluyordu, anlatıyordu, yaptığı konuşmada, kesinleştirilmesini istemiş, hatırlatmıştı, açıklamıştı, hedef olarak göstermiştir, belirtmiştir.
Aydınlar:	<ul style="list-style-type: none"> • Akılcı bir şekilde yaklaşan, çağın seviyesine ulaşmış ve onu aşmaya çalışan.
Türk çocukları:	<ul style="list-style-type: none"> • Temel eğitime kavuşturulmaları, için okullar açılması.
Türk milleti (halk) :	<ul style="list-style-type: none"> • Eğitilmeleri gerekli idi, tekâmül etmesi, çağın gereklerine göre eğitmek, unvanı verdiği, hızla yüksek seviyeye çıkacak.
Falih Rıfki Atay:	<ul style="list-style-type: none"> • Atatürk'ün yakınında bulunmuş, diyor ki, şöyle diyor.
Japonlar:	<ul style="list-style-type: none"> • Büyük hamle yapmışlardı.

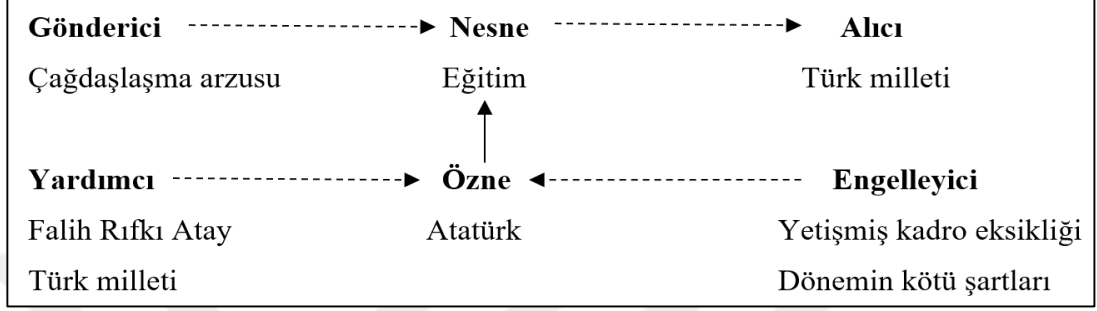
Uzamların Belirlenmesi: Metinde bazı uzam unsurları bulunmaktadır. Bunlar: Memleket, köy, Türkiye, Anadolu, TBMM, yurt, il, Samsun İstiklâl Ticaret Okulu olarak tespit edilebilir.

Zamanların Belirlenmesi: Metinde geçen zaman cumhuriyetin kuruluşundan yeni Türk alfabesinin ilanına kadar olan zaman dilimidir. Makaledeki zaman unsurları; İnkılap yılları, devir, asır, yirminci yüzyıl, Tanzimat dönemi, 3 Mart 1924, nisan, 1925 Ağustos, 1925 Kasım, bir yıl sonra, 1928, yıl, 29 Ekim 1923, 3 Kasım 1928, 1 Mart 1923, cumhuriyetin ilanından önce, gün, 1924, 1 Kasım 1928 şeklindedir.

3.6.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde kahramanların eylemlerine, metindeki işlevsel rollerine bakılacaktır. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşılmaya çalışılacaktır. Greimas tarafından bulunan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenleri ile iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Özne (Ö) Atatürk'tür. Atatürk'ün (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) eğitimidir. Eğitim sayesinde muhasır medeniyetler seviyesine ulaşılabilecektir. İletişim eksenine yöneldiğimizde Atatürk'ü (Ö) bu nesneye yönlendirenin (G) çağdaşlaşma arzusu

olduğu nettir. Gönderen eyleyeninin karşısında bulunan alıcı olarak (A) Türk milleti vardır. Güç eksenini ele alındığında özneyi (Ö) engelleyenlerin (E) yetişmiş kadro eksikliği ve (E) dönemin kötü şartları olduğu görülmektedir. Süreçte Atatürk'e (Ö) yardımcı olanların (Y) Falih Rıfkı Atay ve (Y) Türk milleti olduğu anlaşılmaktadır.

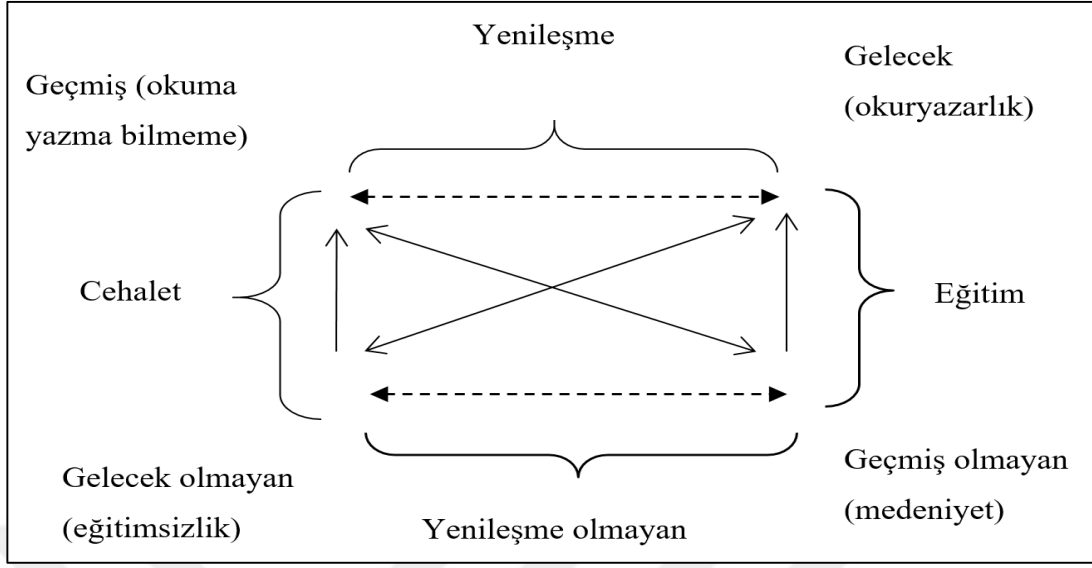
Şekil 15. Eğitimin Hayati Önemi: Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesi; eyletim, edinç, edim ve yaptırım aşamalarına bakılarak tespit edilen bir durum değişimidir. Metnin türü makale olduğu için anlatı izlencesinden söz etmek mümkün değildir.

3.6.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

Bu düzeyde derin yapıdaki anlamlara bakılacaktır. Karşıtlık, çelişiklik ile içerme durumları tespit edilmeye çalışılacaktır.

Metinde 'geçmiş ile gelecek' çatışması genel hatlarıyla ele alınmaktadır. Geçmişte bilimsel gerçeklerin olmadığı, okuryazarlığın düşük seviyede olduğu görülmektedir. Gelecekte Atatürk'ün atacağı adımlarla şanlı bir toplum ortaya çıkacaktır ve bu toplum güçlü, çalışkan kuşaklardan oluşacaktır. Atatürk'ün milli eğitim konusundaki akılcı görüşleri ve hayata geçirdiği inkılaplar Türk medeniyetinin gelişimini ve ilerlemesini hızlandıracaktır. Derin yapıda 'eğitimin insan ve toplum için önemi' ne dikkat çekilmektedir. Metin 'geçmiş' ve 'şimdi' arasındaki karşıtlık, çelişiklik ile içerme bağıntısına dayanır. Metnin temel yapısı ders kitabındaki 'Atatürk' teması ile ilişkilidir. Göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi ifade edilebilir:

Şekil 16. Eğitimin Hayati Önemi: Göstergibilimsel Dörtgen

3.6.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metinde eğitimin önemi konu edilmektedir. Eğitim konusunda Atatürk'e yardımcı olan ve o dönemde onun yakınında bulunmuş olan Falih Rıfkı Atay'ın mezarı ve fotoğrafı ilk görselde verilmektedir. Bu görsel Falih Rıfkı Atay'ı hatırlatması açısından yazılı metinle uyumludur. İkinci görselde Atatürk ve arkadaşları bulunmaktadır. Atatürk ve arkadaşlarının Türk milletinin ilerlemesi ve eğitim alanında yaptığı çalışmalar düşünüldüğünde bu görselin metin ile uyumlu olduğu ve dönemin genel durumunu yansıttığı söylenebilir. Bu bağlamda metinde yer alan görsellerin metinle uyumlu olduğu ifade edilebilir.

3.7. Otoray Yolculuğu Metninin Çözümlemesi⁷

Reşat Nuri Güntekin tarafından kaleme alınan metin 'Tolum Hayatı' teması altındadır. Alt tema ise medeniyettir. Göstergibilimsel inceleme yöntemi, anlatıları değişik biçimlerde ele alarak anlatıdaki genel yapılar ortaya çıkarır. Göstergibilimsel

⁷ Bkz. Ekler s.128-130.

çözümlemede ilk düzey olan söylem çözümlemesinden, ikinci düzey olan anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzey olan anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek metin ile uyumu sorgulanacaktır. Metnin türü gezi yazısıdır. Gezi yazısı türündeki metin göstergebilimsel incelemeyle yansıtılacaktır.

3.7.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme metnin yüzeysel boyutunu açıklamaya yönelik olacaktır. Söylemsel düzeyde izleksel roller belirlenerek derin anlama ulaşmak için temeller atılacak, metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların eylemlerinin tanımlanması gibi unsurlara yer verilecektir.

Göstergebilimsel çözümlenmelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır.

Gezi yazısında kahraman başından geçenleri anlatır. Gezilen yerler hakkında bilginin edinildiği bu tür yazılarda ben öyküsel anlatıcı hâkim olmakla birlikte iç odaklayım mevcuttur. Metin incelenmek üzere giriş kesiti, gelişme kesiti ve son durumda sonuç kesiti şeklinde parçalanabilir. Giriş (ilk) kesitinde; Niğde iline yaklaşırken bir yolcunun bir yeri işaret ederek Faruk Nafiz'in hanı olduğunu söylemesi anlatılıyor (1-5). Anlatıcı, ağaç kümeleri arasındaki hanı gösteren adam ile oradaki başka biri arasında geçen sohbetin içeriğini okuyucuya yansıtmaktadır. Sohbetin hanın sahibinin Faruk Nafiz olduğu iddia edilmektedir (6-10). Gelişme bölümünde; anlatıcı yaptığı yolculuk hakkında bilgiler verip otorayın cilalı çelik raylar üstünde yağ gibi kaydığına vurgu yapmaktadır (11-17). Otorayın kullanım amaçlarına ve şaşırtıcı özelliklerine değinen anlatıcı, insanların yaptıkları yolculuklarda geçen bazı ilginç olayları ifade etmektedir (18-22). Ayrıca bu bölümde anlatıcı gezdiği yerleri okuyucuya betimlerken hissettiği duyguları dile getirmektedir (23-28). Metnin sonuç

bölümü; Faruk Nafiz'in dizesiyle bağlanırken anlatıcı, yeni icatların edebiyattaki hüznü ve karamsarlığın kaybolmasına etki ettiğini anlatmaktadır (29-30).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde, anlatıcının otoray yolculuğu sırasındaki yaşadıkları ve düşündükleri anlatılmaktadır. Metnin ana kahramanı anlatıcıdır. Metinde geçen diğer kahramanlar; Niğdeli, otoraydaki diğer yolcu, makinist, yolcular şeklindedir. Kahramanların ayırt edici özellikleri ve eylemleri belirlenerek izleksel rolleri tespit edilebilir.

Tablo 8. Otoray Yolculuğu: İzleksel Roller

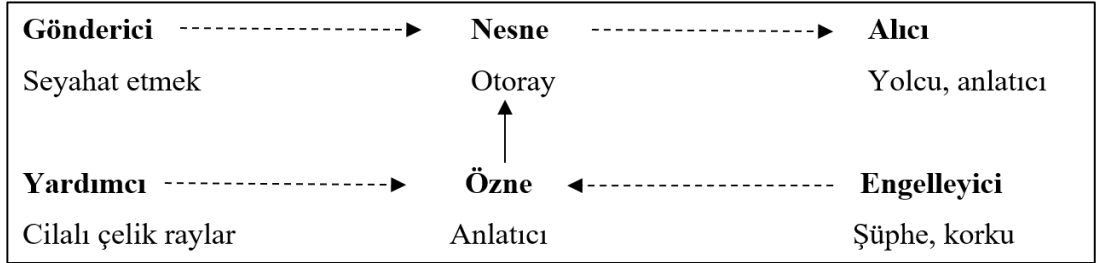
Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Anlatıcı:	• Yaklaşıyorduk, iyi seçemediğim, görürüz, itirafa mecburum, uçarak geçiyorum, kahve içiyordum, Kayseri'de olacağım, usandığım bir zamana, ovalara bakıyordum, bilmem.
Niğdeli:	• İşaret etti, dedi, biliyordu, kabul etmiyor, anlattığına inanıyordu, elinden alıyor, mal ediyordu.
Otoraydaki diğer yolcu:	• Diye öteki mal sahibinin hakkını da kurtardığı.
Makinist:	• Anlattığına göre.
Diğer yolcular:	• Adını takmışlar, eğlenmeye gidiyorlar, hareket ediyor, birleşiyorlar, dönüyorlarmış.

Uzamların Belirlenmesi: Hikâye, anlatıcının otorayda yaptığı yolculukta geçmektedir. Asıl uzam otoraydır. Otorayın uğradığı yerler diğer uzamlar olarak tespit edilebilir. Gezi yazısı metnindeki diğer uzamlar: Niğde, Kayseri, yol, Ulukışla, Adana olarak belirlenebilir.

Zamanların Belirlenmesi: yolculuk sırasında geçmektedir. Bu sebeple metinde birçok uzam bulunmaktadır. Metin bir gezi yazısı olduğu için geçmiş zaman ifadeleri geniş yer tutmaktadır. 'İstiklal Muharebesi senelerinde' ifadesinde geçmiş zamana bir gönderme yapılmıştır. Diğer zaman unsurları ise şunlardır: Üç gün, bugün, akşamın beş buçuğunda, bisikletin ilk icadı zamanlarında, yolculuktan usandığım bir zaman, akşam, vaktiyle.

3.7.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde söylemsel düzeyde incelenilen kahramanların yaptıklarına bakılması gereklidir. İşlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşılabacaktır. Greimas tarafından bulunan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenlerini bulduktan sonra iletişim, isteyim ile güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Metinde anlatıcının otorayda yaptığı yolculuk ve yaşadıkları anlatılmaktadır. Kahraman yaşadığı şeyleri, izlenimlerini, duygu ve düşüncelerini ifade etmektedir. Özne (Ö) anlatıcıdır. Anlatıcının (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) otoraydır. Anlatıcı otoray yolculuğu yapmaktadır. İletişim eksenine ele alınacak olursa anlatıcıyı (Ö) bu nesneye yönelten göndericinin (G) seyahat etme isteğidir. Alıcı eyleyeninin yolcu ve anlatıcı olduğu belirlenmiştir. Güç ekseninde özneyi (Ö) engelleyenlerin (E) arkada bıraktığı yeri bir daha görme şüphesi ve öndeki uzağa yetişememe korkusu olduğu görülmektedir. Anlatıcıya (Ö) yardımcı olanlar (Y) onun hızlı ve konforlu bir yolculuk yapmasını sağlayan cilalı çelik raylardır. Bu denklem eyleyenler şemasında şöyle gösterilebilir:

Şekil 17. Otoray Yolculuğu: Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesi bir durum değişimidir. Başlangıç ve bitiş durumları; eyletim, edinç, edim, yaptırım aşamalarına bakılarak tespit edilir. Gezi yazısı türündeki metinde eyletim, anlatıcının otoray yolculuğuna çıkma isteğiyle başlamaktadır. Anlatıcıyı buna yönlendiren seyahat etme isteğidir. Edinç aşamasında anlatıcı ihtiyacı olan değişimleri edinerek (kiplikler), seyahat için ihtiyaç duyduğu şartları yerine getirerek yola çıkmıştır. Edim aşamasında özne, eylemini gerçekleştirerek gezisini tamamlamaktadır. Yaptırım aşamasında öznenin nesnesine kavuşması ve

yolculuğunu tamamlaması ifade edilmektedir. Başlangıçta otoraydan ve seyahatten ayrı olan özne, süreç sonunda nesnesine kavuşmuş ve ödüllendirilmiştir. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

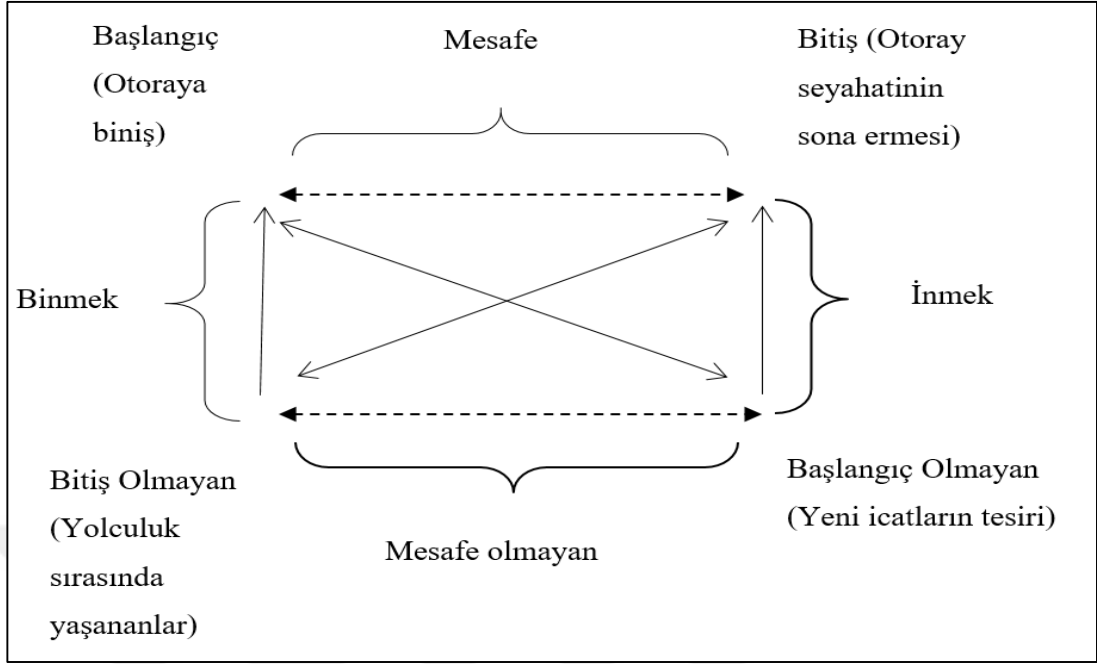
$$(\ddot{O} \vee N) \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)$$

Otoray Yolculuğu metninde anlatıcı başlangıçta otoraydan uzaktır, yani nesnesinden ayrıdır ($\ddot{O} \vee N$). Daha sonra otoray ile seyahat edip birliktelik durumuna geçmiştir. Durum dönüşümü bu şekilde belirtilebilir ($\ddot{O} \wedge N$).

3.7.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözülmesi

Bu düzeyde derin anlamlar ortaya çıkarılacak, anlam eksenleri tespit edilecektir. Dörtgen üzerine yerleştirilen dizimler göstergebilimsel dörtgene yansıtılacak ve metinlerin üretici aşaması incelenecektir. Böylece A.J. Greimas'ın karşıtlık, çelişiklik ile içleme ilişkilerinin bulunduğu mantıksal örneği belirlenecektir.

Metinde otorayda yapılan yolculuk anlatılmaktadır. Anlatıcı, otoraya binerek yolculuk sırasında yaşadığı anılarını okuyucuyla paylaşmaktadır. Metinde otoraydaki seyahatin 'başlangıç' ve 'bitiş' i anlatılırken bu süreçteki olaylar ve hissiyatlar dile getirilmektedir. Derin yapıda çağın en önemli buluşlarından olan otorayın insan hayatını kolaylaştıran yönleri ifade edilirken aynı zamanda bu icatların edebiyattaki romantik hüznün ve karamsarlığın yok oluşuna sebep olduklarına da dikkat çekilmektedir. Yüzeysel ve anlatsal boyutlarda asıl kastedilen insanın hissettikleridir. Anlatıcı sadece gezdiği yerleri betimlemekle kalmamış, yolculuk esnasında hissettiklerini de anlatmıştır. Anlatıcının zihninden geçenler metnin derin yapısının maksadını da ortaya koymaktadır. Soyut anlamda insan uçsuz bucaksız mesafeler arasında kaybolmaktadır. Ayrıca gezi yazısındaki metinde Faruk Nafiz'e de atıf yapılarak onun şiirine dikkat çekilmektedir. Metin 'başlangıç' ve 'bitiş' ilişkilerine dayanır. Metnin temel yapısı ders kitabındaki 'Toplum Hayatı' teması ile ilişkilidir. Göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi ifade edilir:

Şekil 18. Otoray Yolculuğu: Göstergebilimsel Dörtgen

3.7.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Görseller metni bütünlemektedir. Otoray yolculuğunun başlangıcından bitişine anlatıcının bahsettiği konular resmedilmektedir. Görseller okuyucunun konuyu zihninde canlandırmasına yardım etmektedir. Yazılı metnin giriş, gelişme ve sonucunu tüm görseller ifade ettiğinden yazılı metinle görsellerin uyumlu olduğu söylenebilir.

3.8. Manisa Ovası'nda Bir Gün Metninin Çözümlemesi⁸

Hidayet Gülen tarafından kaleme alınan metin 'Toplum Hayatı' teması altındadır. Alt tema ise teknolojinin üretime katkısıdır. Röportaj, bir konunun araştırılarak anlatıldığı, yazarın fikir ve düşüncelerini eklediği bir yazı türüdür. Metnin türü röportajdır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi ile anlatıdaki genel yapılar ortaya çıkarılarak metin çözümlenecektir. Göstergebilimsel çözümlemede ilk düzey olan

⁸ Bkz. Ekler s.130-133.

söylem çözümlemesinden, ikinci düzey olan anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzey olan anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek metin ile uyumu sorgulanacaktır.

3.8.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümlemeyle anlatının biçimi ortaya çıkarılır. Metnin dilsel ve biçimsel kısmının ele alınacağı bu düzeyde izleksel roller belirlenir. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer) ve figürlerin görünüşleri belirlenir.

Göstergebilimsel çözümlemelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılacaktır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır: Giriş, gelişme, sonuç bölümlerine ayırıp inceleme, cümle ölçütüne göre inceleme, metni paragraflarına ayırıp inceleme, metni kahraman ölçütüne göre inceleme, metni zamansal ölçüte göre inceleme, metni uzamsal ölçüte göre inceleme gibi.

Metni cümle cümle incelemek mümkündür. Metnin birinci kesitinde; anlatıcının Manisa yolculuğunun başlangıcı veriliyor. Bu kesitte; işçilerin, kadınların, çocukların çalışmak için ovaya koşturması ve bağ, tütün, pamuk için çabalaması betimlenmektedir (1-8). İkinci kesitte; Manisa'ya 'Tevekkeli yeşil Manisa' denmesinin sebebi, her tarafın yeşil oluşuyla desteklenmektedir (9-15). Üçüncü kesitte; Akhisar'a doğru her yerin pamukla dolu olduğu, kozaların patladığı zaman her yerin aklaşacağı anlatılmaktadır (16-22). Metnin dördüncü kesitinde; Şükrü Cider'in çiftliğinde söylenen zeybek türkülerinden bahsedilip orada çalışanların bu sene tütün yerine daha değerli olan pamuğa yöneldikleri dile getirilmektedir (23-30). Beşinci kesitte; ovadaki insanların ümitlerinin daima pamukta olduğu vurgulanmaktadır (31-34). Altıncı kesitte; köylülerin taksitle alınan şeylere Marshall (marşal) adını koydukları ve bu şekilde taksitle, yani Marshall olan ürünleri tercih ettikleri anlatılmaktadır (35-38). Yedinci kesitte; traktörle yaklaşan iki delikanlı

tasvir edilirken Şükrü Cider'in ve kardeşi Ali'nin gece gündüz çalışarak pamuk ektikleri ve işlerinin önemini farkında oldukları ifade edilmektedir (39-46). Sekizinci kesitte; pamukçulukta motor ve makine kuvvetinin gerekliliği vurgulanıyor (47-53). Dokuzuncu kesitte; pamuk tarlalarında çalışanlardan bazılarının dış illerden geldikleri ve çalışma süresince misafir olarak buldukları dile getirilmektedir (54-60). Metnin onuncu kesitinde; ağacın altındaki cipin vazifesinin Ankara ve İstanbul radyolarındaki şarkı, türkü ve haberleri radyosundan duyurmak olduğu anlatılmaktadır (61-68). Son kesitte; anlatıcının inancı ve toprak hakkındaki düşünceleri vurgulanmaktadır (69-71).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde anlatıcının Manisa Ovası'nda yetiştirilen ürünler hakkındaki araştırmaları ve oradaki çalışanlarla yaptığı sohbetleri anlatılmaktadır. Metnin ana kahramanı anlatıcıdır. Metindeki diğer kahramanlar: İşçiler, köylüler, iki delikanlı, genç çiftçi, Şükrü Cider, Ali Cider, narin yapılı çiftçi. Kahramanların eylemlerini ortaya çıkarmak, ayırt edici özelliklerini tespit ederek izleksel rollerine değinmek metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 9. Manisa Ovası'nda Bir Gün: İzleksel Roller

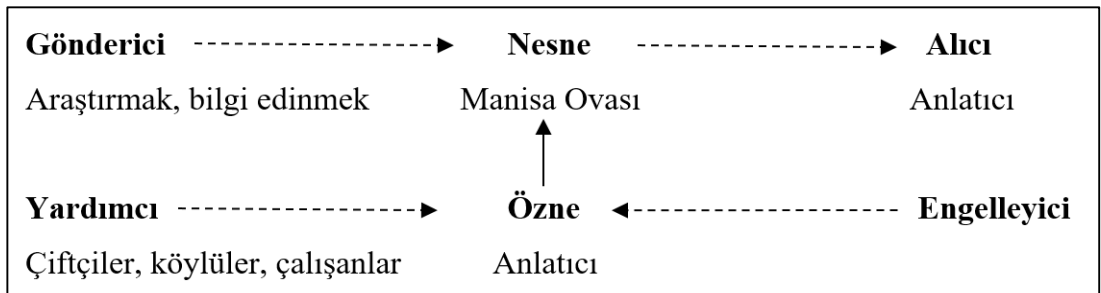
Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Anlatıcı:	• Yoldayız, gidiyoruz, arkamızda bıraktık, köylerden geçiyoruz, çiftliğindeyiz, adım adım dolaşırken, inancı ve güvenci geliyor, topraktayız.
İşçiler:	• Koşturuyor, koşuyorlar, türkülerini söylüyorlar, çalışırlar, angajeler yaparlar, alırlar, misafir kalırlar.
Köylüler:	• Marşal koymuşlar, diye soruyorlar.
İki delikanlı:	• Poşularla sarılı, yaklaşıyorlar.
Genç çiftçi:	• Konuşmaya başlıyor, bel bağlamıştık.
Şükrü Cider:	• Ekeriz diyor, acemiliklerimiz ve zararlarımız, ağzımız yandı, üfleyerek içiyoruz.
Ali Cider:	• Diyor, anlatıyor, hem radyo dinler hem çalışırız.
Narin yapılı çiftçi:	• Devam ediyor, şehre sinemaya gidiyoruz, çalışıyoruz.

Uzamların Belirlenmesi: Metindeki asıl uzam Manisa Ovası'dır. Diğer uzamlar: Yol, şehir, cadde, sokak, ova, Akhisar, tarla, köy, Gediz, Şükrü Cider'in çiftliği, çayırıklar, Bintepe, Menemen Boğazı, il, Balıkesir olarak tespit edilebilir.

Zamanların Belirlenmesi: Metinde anlatıcının Manisa Ovası'na yaptığı gezi ve anlatıcının araştırmaları sonucu edindiği bilgiler anlatılmaktadır. Yolculuk 'güneşle beraber' başlamaktadır. Metinde 'şimdiki zaman' ve 'geniş zaman' ifadelerine yer verilmektedir. Metindeki zaman unsurları: Sabahın altısı, geçen yıl, bu yıl, 1950-51 yıllarında, bundan evvel, şimdi, yıllarca, bazı akşamlar, saat 12'den sonra.

3.8.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde kahramanların işlevlerine bakılması gereklidir. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şeması kurulacaktır. Burada Greimas tarafından bulunan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenlerine; iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Metinde Manisa Ovası'na yapılan gezi ve bu gezi neticesinde edinilen bilgiler ışığında bölgedeki insanların ve çalışanların durumları yansıtılmaktadır Röportaj türündeki metindeki özne (Ö) anlatıcıdır. Anlatıcının (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) Manisa Ovası'dır. Manisa Ovası'nda çalışan işçilerin çalışma süresince yaşadıkları, çiftçilerin dilinden anlatılmıştır. İletişim eksenine ele alınacak olursa anlatıcıyı (Ö) bu nesneye yönelten gönderici (G) araştırmak, bilgi edinmektir. Alıcı eyleyeni anlatıcıdır (A). Güç ekseninde düzleminde anlatıcıyı bu süreçte engelleyenlerin (E) olmadığı görülmektedir. Anlatıcıya (Ö) yardımcı olanlar (Y) çiftçiler, köylüler ve çalışanlardır. Bu denklem eyleyenler şemasında şöyle gösterilebilir:

Şekil 19. Manisa Ovası'nda Bir Gün: Eyleyenler Şeması

Röportaj türündeki metinde Manisa Ovası'na yapılan bir yolculuk ve bu yolculuk süresinde insanlarla yapılan konuşmalar anlatılmaktadır. Anlatı izlencesi başlangıç ve sonuç durumları arasındaki değişimi ifade eder.

Eyletim aşamasında özne ile gönderen arasında bir anlaşma yapılır. Anlatıcı araştırmak ve bilgi edinmek maksadıyla yola çıkmaktadır. Edinç aşamasında anlatıcı ihtiyacı olan durumları ve değişiklikleri yerine getirerek Manisa Ovası'na doğru gitmektedir. Özne gerekli eylemleri gerçekleştirmiştir. Edim aşamasında özne Manisa Ovası'na ulaşarak arzu ettiği araştırmayı yapmıştır. Yaptırım aşamasında anlatıcı yani özne nesnesine kavuşup ödüllendirilmiştir. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

$$(\ddot{O}\vee N) \rightarrow (\ddot{O}\wedge N)$$

Özne ve nesne arasındaki ilişkinin yukarıdaki simgesel gösterimine göre başlangıç durumunda nesnesinden ayrı ($\ddot{O}\vee N$) olan öznenin zaman içinde nesnesine kavuştuğu ve birliktelik ($\ddot{O}\wedge N$) durumuna geçtiği söylenebilir.

3.8.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

Bu düzeyde en derin anlamlara ulaşmaya çalışılacaktır. Mantıksal düzeyde ögeler arasındaki ilişkilerle anlam eksenleri tespit edilecektir. Göstergibilimsel dörtgene karşıtlık, çelişiklik ile içerme bağıntıları yansıtılacaktır.

Metinde anlatıcının Manisa Ovası'nda yapılan tarımı anlattığı görülmektedir. Bu ovada önceleri tütün, üzüm tarımı sık yapılmaktadır. Daha sonra bu tarımdan elde edilen gelirin düşük olduğu görülünce bütün halk pamuk tarımına yönelmiştir.

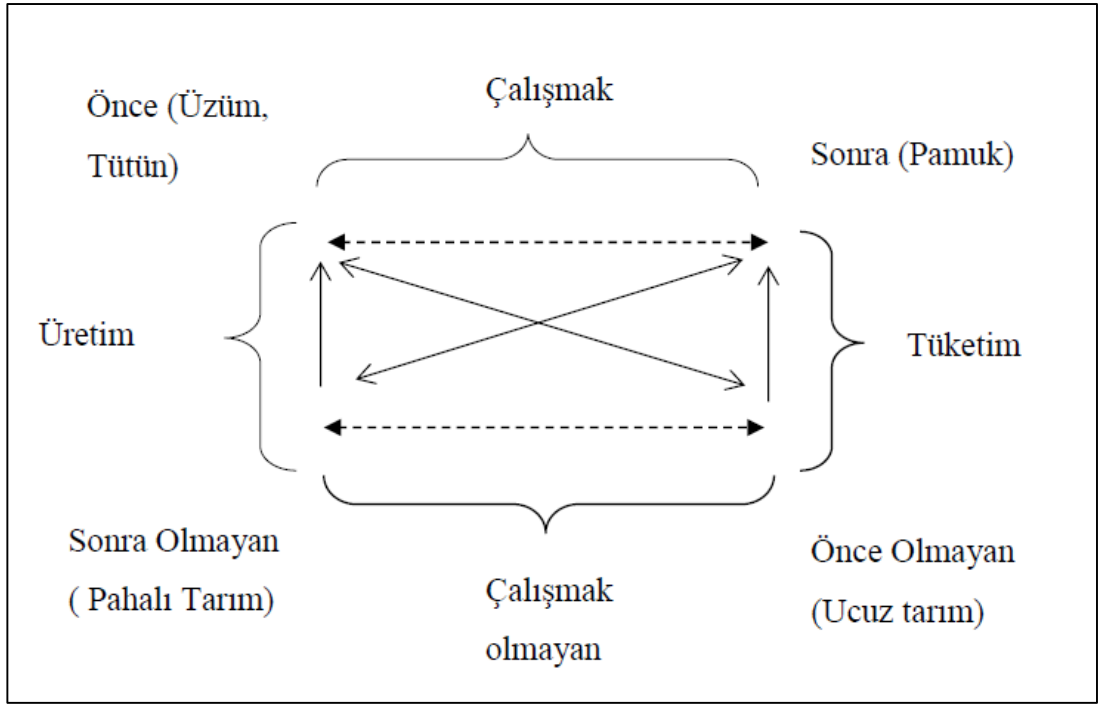
Pamuk tarımı her tarlada kendini göstermektedir. Metin bu yüzden önce ve sonra mantıksal karşıtlığıyla ele alınmaktadır. Anlatıcı betimsel anlatımıyla işçilerin,

köylülerin, insanların yaşantılarını okuyucuya resmetmiştir. Buradaki işçiler, yaptıkları işlerin yanı sıra anıları ve sohbetleriyle de dikkat çekmektedir.

Güneş altında çalışan bu işçiler umutlarını pamuğa bağlamaktadır.

Derin yapıda Manisa yöresinde yaşayan insanların yaşayışları, düşünceleri, hisleri gözler önüne serilmektedir. Yüzeysel ve anlatısal boyutlarda asıl kastedilen çalışmak ve emek vermektir. Soyut anlamda o yöredeki insanların sıcaklığı, masumluğu dile getirilmektedir. Anlatıcı derin yapıda toprağın insan için ne kadar önemli olduğunu ifade ederken toprağı vefalı bir anaya benzetmektedir.

Toprak, kıymetini bilenlere, emek verenlere karşılığını fazlasıyla vermektedir. Manisa Ovası'nda Bir Gün metni 'önce' ile 'sonra' tezatlığındaki karşıtlık, çelişiklik ile içerme bağıntılarına dayanmaktadır. Metnin temel yapısı ders kitabındaki 'Toplum Hayatı' teması ile ilişkilidir. Göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi ifade edilir:

Şekil 20. Manisa Ovası'nda Bir Gün: Göstergebilimsel Dörtgen

3.8.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metindeki görsellerde pamuk tarlaları ve burada çalışan işçiler yer almaktadır. Manisa yöresini ve yöredeki tarımı ifade edilen bu fotoğraflar metnin anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Genel olarak metinde yer alan görsellerin yazılı metni yansıttığı ve yazılı metinle uyumlu olduğu söylenebilir.

3.9. Macera Metninin Çözümlemesi⁹

Orhan Veli Kanık tarafından yazılan metnin türü şiirdir. Metin 'Kişisel Gelişim' teması altındadır. Alt tema ise kendini tanımadır. Bu metin göstergebilimsel olarak incelenip çözümlenecektir. Macera metni; söylemsel düzeyde, anlatısal düzeyde ve mantıksal-anlamsal düzeyde incelenecek, metnin görseli ile uyumu sorgulanacaktır.

3.9.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme metnin görünen yüzeysel kısmını ortaya çıkarmaya yönelik olacaktır.

Metnin biçimsel kısmının ele alınacağı söylemsel düzeyde izleksel roller belirlenerek derin anlamlara ulaşmak için bir giriş yapılacaktır. Çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların özelliklerinin belirlenmesi gibi unsurlara yer verilecektir.

Göstergebilimsel çözümlemelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi metni kesitlerine ayırırken aynı zamanda bir yol

---

⁹ Bkz. Ekler s.133-134.

haritası çıkararak metnin daha net görülmesine imkân tanıyabilmektedir. Bu harita sayesinde metindeki anlamlara ulaşılabilmektedir.

Macera metninin türü şiir olduğu için metni cümle unsuruyla kesitlerine ayırarak incelemek daha uygun olacaktır. Metnin birinci kesitinde; şairin küçükken denizde balık avlamaya çıktığı ve bu sırada gördükleri dile getirilmektedir (1-4). Metnin ikinci kesitinde; şairin çocukluğunda bir uçurtma yapması ve bu uçurtma sayesinde gökyüzünü fark etmesi ifade edilmektedir (5-8). Metnin üçüncü kesitinde; şairin büyümesi ve para kazanmak amacıyla insanların arasına karışınca insanları görmesi anlatılmaktadır (9-12). Metnin dördüncü kesitinde; şairin fedakârlığa yanaşmayan ancak istediğinden de vazgeçmeyen tavrı gözükmektedir (13-14). Metnin beşinci ve son kesitinde; şairin son gördüğü şey olan geçim derdinin her şeyin üstünde olması ve asıl görmesi gerekenin bu olduğu dile getiriliyor (15-18).

Kahramanların Belirlenmesi: Kahraman şairdir. Şair çocukluğundan yetişkinliğine yaşayıp gördüklerini okuyucuya şiirsel bir dille anlatmaktadır. Diğer kahraman ise insanlardır. Kahramanların eylemlerini ortaya çıkarmak, izleksel rollerine değinmek metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 10. Macera: İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Şair:	<ul style="list-style-type: none"> Küçücüküm, oltayı attım, denizi gördüm, yaptım, salıverdim, gördüm, büyüdüm, işsiz kaldım, aç kaldım, girdim, insanları gördüm, geçirim, gördüğüm, diyorum.
İnsanlar:	<ul style="list-style-type: none"> Eylemi bulunmamaktadır.

Uzamların Belirlenmesi: Metinde geçmişten geleceğe doğru bir yönelim olduğu için fazla uzam unsuru bulunmamaktadır. Geçen bazı uzamlar: Deniz, gökyüzü.

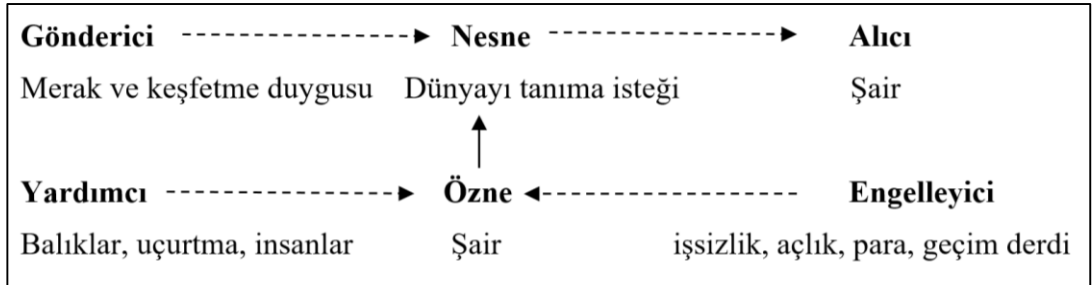
Zamanların Belirlenmesi: Şiirde geçmiş zaman unsurlarına yer verilmektedir. Şairin çocukluğundan büyümesine kadar geçen zaman şiirdeki en önemli zaman unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.9.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde kahramanların ilişkilerine ve neler yaptıklarına yani işlevlerine bakılması gereklidir. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şeması oluşturulacaktır. Greimas tarafından bulunan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenlerine ve iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Özne (Ö) şairdir. Şairin (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) dünyayı (hayatı) tanıma, öğrenme isteğidir. Şair küçüklüğünden bu yana daima dünyayı tanımak için çaba sarf etmiştir. İletişim eksenine göz atıldığında şairi (Ö) bu nesneye yönelenin yani göndericinin (G) merak ve keşfetme duygusudur. Alıcı (A) şairdir.

Güç eksenini incelendiğinde özneyi engelleyenlerin (E) işsizlik, açlık, para ve geçim derdi olduğu söylenebilir. Süreçte şaire (Ö) yardımcı olanların (Y) balıklar, uçurtma ve insanlar olduğu görülmektedir. Şair onlar sayesinde hayatı tanımıştır.

Eyleyenler şemasında şöyle gösterilebilir:

Şekil 21. Macera: Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesi metindeki başlangıç ve bitiş durumları arasındaki değişimi ifade etmektedir. Şiir türündeki metinde şair yani özne ile gönderen arasında bir tür anlaşma, sözleşme yapılır. Eyletim aşamasında şairi dünyayı tanımaya yönlendiren merak ve keşfetme duygusudur. Edinç aşamasında şair, ihtiyacı olan durumları, kiplikleri (eylemini değişikliğe uğratan etkenler) yerine getirerek dünyayı tanımaya yönelmektedir. Edim aşamasında dünyayı gerçek anlamda sorgulayan şair asıl gerçekliğin ve dünyadan öğrendiğinin geçim derdi olduğuna dikkat çekmektedir.

Yaptırım aşamasında özne umduğunu bulamamıştır. Özne dünyayı gerçek anlamda tanıyamamış, nesnesine kavuşamamıştır. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

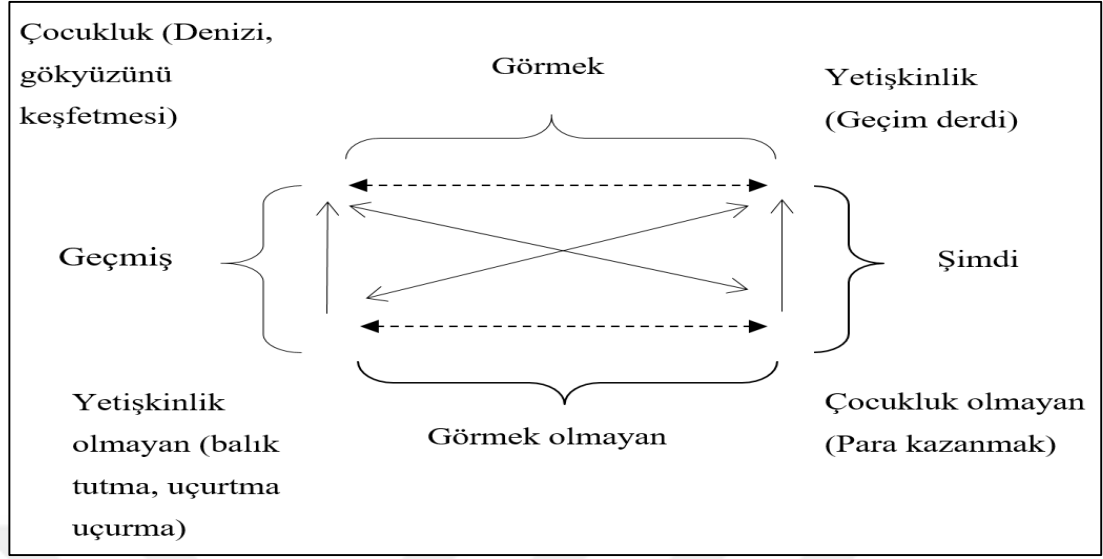
$$(\ddot{O}\vee N) \rightarrow (\ddot{O}\vee N)$$

Yukarıdaki simgesel gösterim özne-nesne arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Özne ve nesnenin başlangıç durumunda birbirlerinden ayrı $(\ddot{O}\vee N)$ oldukları gözlenmiştir. Son durumda özne yine nesnesine kavuşamayıp ayrı $(\ddot{O}\vee N)$ düşmüştür.

3.9.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözülmesi

Bu düzeyde derin yapının bulunması için A. J. Greimas'ın karşıtlık, çelişiklik ile içerme durumları anlam eksenlerinde tespit edilerek göstergebilimsel dörtgene yansıtılacak ve metinlerin üretici aşaması incelenecektir.

Metindeki temel karşıtlık 'çocukluk' ve 'yetişkinlik' kavramlarıdır. Şair çocukluğunda gördüğü şeyler ile büyüdüğüde gördükleri arasında bir kıyas yapmaktadır. Bu karşılaştırmanın sonucu olarak asıl gördüğünün büyüyünce fark ettiği geçim derdi olduğunu dile getirmektedir. Şiir türündeki metnin temel yapısı ders kitabındaki 'Kişisel Gelişim' teması ile ilişkilidir. Metindeki derin anlam insanoğlunun büyüdüğü hayatin zorluklarını keşfederek gerekli dersleri çıkarmasıdır. Soyut anlam geçim derdinin, yaşamanın, ihtiyaçların insanın bütün diğer dertlerinden ağır bastığı gerçeğidir. Şair bir bakıma insanların doğumdan ölüme uğraşlarını, yaşayışlarını dile getirmektedir. İnsanın büyüyünce hayatın gerçeklerinin farkına varması anlamsal boyutlarda ifade edilmektedir. Metin Göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi gösterilir:

Şekil 22. Macera: Göstergibilimsel Dörtgen

3.9.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Şiirde bir adet görsel bulunmaktadır. Fotoğrafta, bir gencin pantolonunun ceplerini dışarıya çıkararak parasızlığı ifade etmesi bulunmaktadır. Her ne kadar şair geçim derdini vurgulasa da bu görsel şiirin bütünlüğünü ifade etmede yetersiz kalmaktadır. Çünkü şiirini geneli şairin çocukluğundan yetişkinliğine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Şair şiirinde denizi, gökyüzünü ve insanları gördüğünü dile getirmektedir. Görselde sadece şiirin küçük bir kısmı yansıtılmaktadır. Görsel şiirle uyumlu, ancak metnin bütününe yansıtması açısından yetersizdir denilebilir.

3.10. Garip Bir Hediye Metninin Çözümlemesi¹⁰

Refik Halit Karay tarafından yazılan metin çözümlenecektir. Metin 'Duygular' teması altındadır. Alt tema ise kaygı ve umuttur. Göstergibilim bir metni en ince ayrıntılarına inerek inceler. Bunun için de çok sayıda imkân sunar. Bazen fark edilemeyen göstergelerin, yapıların görülmesine yardımcı olur. 'Garip Bir Hediye' metninin türü hikâyedir. Bu metin göstergibilimsel inceleme yöntemi yardımıyla

¹⁰ Bkz. Ekler s.135-138.

incelenecektir. Önce söylemsel düzey ele alınacaktır. Ardından anlatsal düzey ve mantıksal/anlamsal düzey olmak üzere yüzeyden derin anlama doğru bir inceleme gerçekleştirilecektir. Son olarak yazılı metin ile bu metinde kullanılan görseller incelenerek metindeki anlamlar her yönüyle ortaya çıkarılacaktır.

3.10.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme metnin yüzeysel kısmının incelenmesidir. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların belirleyici özellikleri gibi unsurlara yer verilecektir.

Metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre bazı yollar kullanılabilir. Metin paragraf ölçütüne göre kesitlerine ayrılabilir.

Öykü türündeki metin üçüncü tekil kişi ağzından anlatılmıştır. Yazar, kahramanın aklından geçenleri okuyabildiği için hâkim bakış açısı kullanılmıştır. Anlatının birinci kesitinde; başkahramanın satacağı bir şey kalmaması sonucu son bir umut olarak yıllar önce kendisine bir Yahudi tarafından hediye edilmiş tıraş fırçasını satma isteğinden söz edilmiştir. Kahramanın bu amaçla çarşıya inip dükkânları dolaşması anlatılmaktadır (1-7). İkinci kesitte; Feridun'un içine çöken derin hüznün ve ümitsizlik bir tükenmişliği gösterirken kahramandaki ölme isteğini de ön plana çıkarmaktadır (8-11). Üçüncü kesitte; cebinden tıraş fırçasını çıkaran Feridun hediyein sıradan, değersiz bir şey olduğunu, ayrıca bu sıradan hediye kiyetli bulacak kişinin ya deli ya da hayalperest biri olacağını düşünerek karamsarlığa kapılmaktadır (12-13). Dördüncü kesitte; kahraman hediyein değerini öğrenebilmek için çeşitli mağazaların önünden geçerek gözüne bir dükkânı kestirmesi ve o dükkâna girip tıraş fırçasının değerini öğrenmek istemesinden söz edilmektedir. Hediyein değersiz olduğunu öğrenen Feridun kendisine bu hediye veren Yahudi'nin onu aldatmış olduğunu düşünmektedir (14-21). Anlatının beşinci kesitinde; kahramanın on yıl

öncesine giderek Yahudi ile tanışma anını ve tıraş fırçasını kendisine hediye ettiği olayı hatırlamasından söz edilmektedir (22-26). Altıncı kesitte; Feridun, yoksul Yahudi'nin verdiği tıraş fırçası ile ilgili çeşitli düşüncelere dalıp zihinsel muhasebeler yapmaktadır. Bu tıraş fırçasını üç sene kullanmasına rağmen satılacak bir eşya olacağı aklına gelmemektedir. Beş parasız kaldıktan sonra muhtaç hâle düşünce Yahudi'nin kendisine söylemiş olduğu sözü hatırlamaktadır ve bunun üzerine fırçanın kıymetini sormaktadır. Fırçanın kayda değer herhangi bir değeri olmadığını anlayınca onu atmak isteyen başkahraman daha sonra bu görüşünden vazgeçmektedir. (27-34). Yedinci kesitte; Feridun'un içinde yaşadığı mekâna dair betimlemelere yer verilmiş, ana ile oğlun fakirlik içerisindeki durumu yansıtılmıştır (35-36). Sekizinci kesitte; kahramanın annesine tıraş fırçasının beş para etmediğini söylemesi üzerine odasına çıktığı ve odasının camından mahallesinin görünümüne dair zihninde düşüncelere daldığı anlatılıyor (37-42). Anlatının dokuzuncu kesitinde; Feridun'un mahallenin karanlığı karşısında Kadıköy'ün ışıklarını kıyasladığı anlatılmaktadır (43-45). Onuncu kesitte; karşıtlıklar içinde bulunan kahramanın haftalardır ümidini bir hediyeye bağlamasından ve hediyeyi kendisine veren Yahudi'nin hayalini zihninde canlandırmasından bahsedilmektedir (46-48). On birinci kesitte; Yahudi'nin kendisini aldattığını düşünen Feridun'un bu hediye değer beklediği için kendisinin aptal olduğunu düşünmesi ve sinirlenip tıraş fırçasını pencereden aşağı fırlatması gözler önüne serilmektedir (49-53). On ikinci kesitte; tıraş fırçasının içinden renkli taşların çıkması üzerine kahramanın bir ümitle sokağa fırlamasından ve bu taşları alarak evine dönmesinden bahsediliyor (54-57). On üçüncü kesitte; fırçadan çıkan taşların elmas parçaları olabileceğini düşünen kahramanın ertesi gün bir dükkânın kapısına erkenden gidip taşların değerini sorması anlatılıyor. Dükkân sahibinin taşların değerli olduğunu söylemesi ve kıymet biçmesiyle hikâye son bulmaktadır (58-62).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde garip bir hediye (tırtaş fırçası) bir insanın hayatında ve ruh hâlinde ne gibi çatışmalara yol açtığı yansımaları anlatılmaktadır. Metindeki kahramanlar: Feridun, Feridun'un annesi, Yahudi, kuyumcu (fırçanın değersiz olduğunu söyleyen), yolcular, kuyumcu(fırçadan çıkan

taşların değerli olduğunu söyleyen). Kahramanların ayırt edici özelliklerini belirlemek izleksel rollerini gösterecek ve metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 11. Garip Bir Hediye: İzleksel Roller

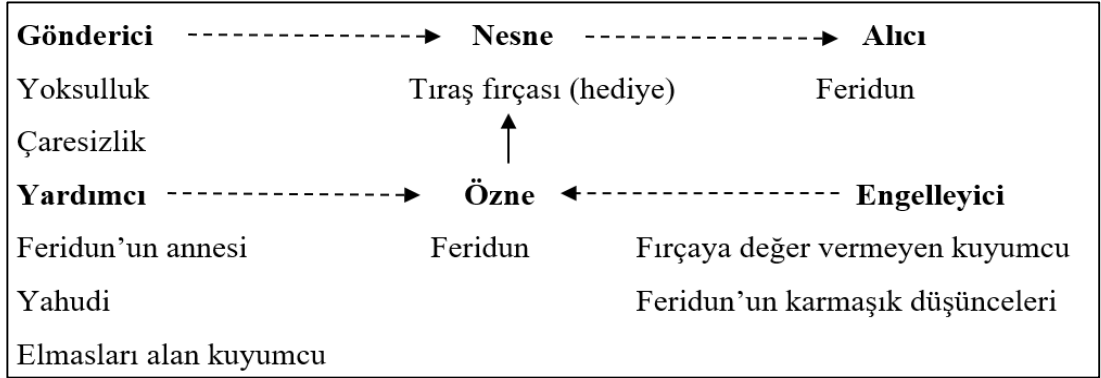
Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Feridun:	<ul style="list-style-type: none"> • Dolaşiyor, cesaret edemiyordu, sormak istiyor, çekiniyordu, korkmaktaydı, erimek tükenmek istemiş, seziyordu, ölebilirdi, şimdi kurtulsaydı, fırçayı çıkardı, fırçaya baktı, hayallere kapılmış, dönmeye karar kıldı, vazgeçti, adamı süzdü, sordu, fırçayı uzattı, dedi, çıktı, fırlamış, kurtarmıştı, önem vermemişti. • Kullanmış, hatırına getirmemişti, hatırlamış, sormuştu, cebine soktu, yürüdü, matemli bir ömür sürüyorlardı, çökmüş buldu, dışarıya sarktı, yanıyordu, kızdı, cebine soktu, aptal olmalıydı, fırçayı hızlıca attı ve dikkatlice bakıp, sıktığını duymuştu, sokağa fırlayıp eğilince, içeriye dönünce anlayabilmişti, gözüne uyku girmedi, alacakaranlıkta gidip, dükkânın önünde durdu, taşları gösterdi.
Yahudi:	<ul style="list-style-type: none"> • İşe yarar demişti, kılıksız bir ihtiyar, eşyalarıyla meşgul, alt tarafa girmiş, kutu açmış, tıraş fırçasını ayırmış, uzatmış.
Kuyumcu (Fırçanın değersiz olduğunu söyleyen) :	<ul style="list-style-type: none"> • Eğilmiş, işiyle uğraşıyordu, adamı süzdü, fırçayı eline alıp, onu evirdi, çevirip salladı, kazıyıp Feridun'a verdi, dedi.
Feridun'un annesi:	<ul style="list-style-type: none"> • Matemli bir ömür sürüyordu.
Kuyumcu (Taşların değerli olduğunu söyleyen)	<ul style="list-style-type: none"> • Göz attı, gözlüğünü taktı, inceledi, güneşe tuttu, dedi.
Yolcular:	<ul style="list-style-type: none"> • İzleksel rolü bulunmamaktadır.

Uzamların Belirlenmesi: Metinde çok sayıda uzamla karşılaşılır. Kuyumcu dükkânı, çarşı, mağazalar, Mısır, Selanik, liman, güverte, İstanbul, Serencebey Yokuşu, ev, mahalle, Ahırkapı Feneri, oda, dışarı, sokak, köşe, merdivenler, kale duvarları, Kadıköy, şehir olarak ifade edilebilir.

Zamanların Belirlenmesi: Metinde geçmiş zaman unsurları ağırlıklı olarak görülmektedir. Kahraman, yer yer geçmişi hatırlayarak içinde bulunduğu durumu açıklamaya çalışmaktadır. Metindeki zaman unsurları; iki saat, vaktiyle, bir aralık, aylardan beri, beklenilmeyen bir zaman, sonra, on yıl önce, o sıra (o an) , o zaman, üç sene, bugün, bu akşam, erken saatte, önce, şu saatte, şimdi, haftalardan beri, birden, bütün gece, sabahleyin, alacakaranlık, bir gün önce şeklinde ifade edilir.

3.10.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde yüzeysel yapıda metnin kurgusu incelenecektir. Kahramanların yaptıklarına ve ögeler arasındaki ilişkilere bakılması gereklidir. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşmak temel amaçtır. Greimas'ın gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenlerine ve iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Özne (Ö) Feridun'dur. Feridun'un (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) tıraş fırçasıdır (Yahudi'nin verdiği hediye). Feridun (Ö) tıraş fırçasını (N) satıp yoksulluktan kurtulmak istemektedir. İletişim eksenine ele alındığında Feridun'u (Ö) bu nesneye yoksulluk ve çaresizliğin (G) gönderdiği görülmektedir. Alıcıya bakıldığında yoksulluktan kurtulma ümidinde olan Feridun aynı zamanda alıcı (A) konumunda bulunmaktadır. Güç ekseninde kahramanı engelleyenlerin (E) fırçanın değersiz olduğunu söyleyen kuyumcu ve Feridun'un zihnindeki karmaşık düşünceler olduğu söylenebilir. Süreçte kendisine yardımcı olanlar ise (Y) Feridun'un annesi, Yahudi ve fırçadan çıkan taşların değerli olduğunu söyleyen kuyumcudur.

Şekil 23. Garip Bir Hediye: Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesinde bir başlangıç ve sonuç durumu arasındaki değişim olmalıdır. Eyletim aşamasında Feridun (Ö), yoksulluk ve çaresizlikten kurtulmak isteyerek gönderen ile bir anlaşma yapmak durumundadır. Özne bu yoksulluktan kurtulmak için nesnesine ulaşmaya çalışmaktadır. Edinç aşamasında Feridun, bu eylemini gerçekleştirmek için ihtiyacı olan değişim durumlarını yerine getirmek istemektedir.

Feridun, fakirlikten kurtulmak ümidiyle tıraş fırçasının peşine düşüp hayallere dalmaktadır. Edim aşamasında Feridun, fırçanın değerli olup olmadığını araştırarak bütün yolları denemiştir. Yaptırım aşamasında Feridun, fırçayı dışarı attığında içinden çıkan taşların değerli olduğunu öğrenerek nesnesine kavuşmuş ve yoksulluktan kurtulup kendini ödüllendirmiştir. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

$$(Ö\wedge N) \rightarrow (Ö\wedge N)$$

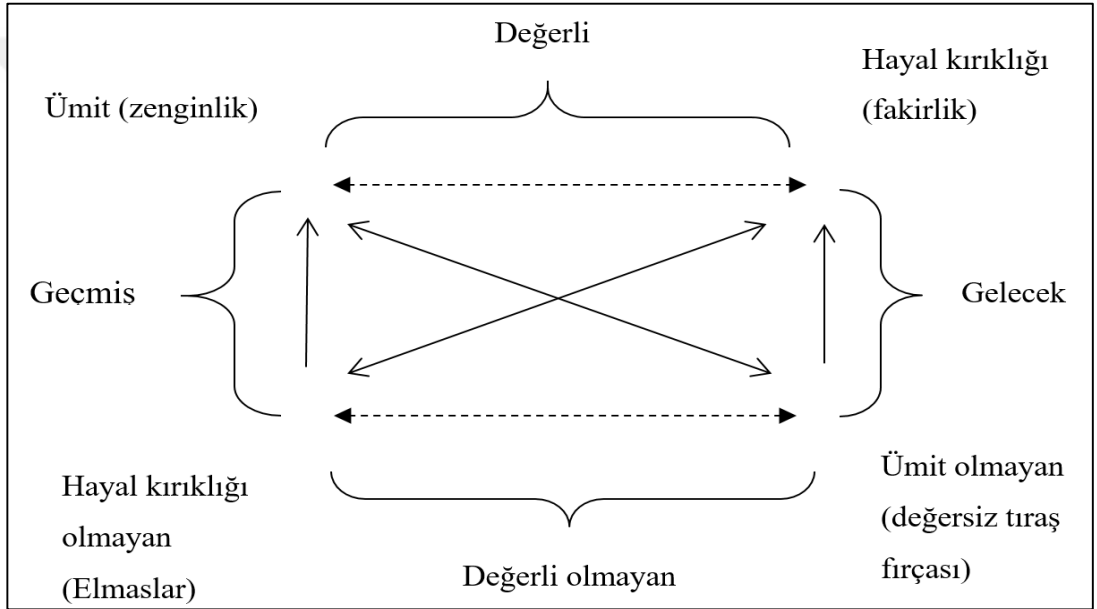
Anlatı izlencesinin başlangıç durumunda özne-nesne arasındaki ilişkide; öznenin nesnesiyle beraber olduğu, fakat öznenin bu nesnenin (tırâş fırçası) değerinin farkında olmadığı anlaşılmaktadır. Başlangıç durumunda birliktelik ($Ö\wedge N$) söz konusudur. Son durumda özne yine nesnesiyle birliktedir ($Ö\wedge N$), ancak bu seferki kavuşma öznenin hayal ettiği şekilde gerçekleşmiştir. Fırçanın içinden saçılan değerli taşlar, Feridun'un aklını başından almıştır.

3.10.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözülmesi

Göstergebilim, karşıtlıklardan, anlamsal farklardan yararlanarak çözümlemeler yapar. Yaptığı çözümlemelerdeki ayrımlar sayesinde derin yapıdaki boyutları tümüyle ele alır. Bu inceleme yapılırken metindeki anlam eksenleri tespit edilmelidir. Bu bölümde A.J. Greimas'ın göstergebilimsel dörtgenindeki karşıtlık, çelişiklik ile içerme ilişkileri incelenecektir.

Metinde beş parasız kalan Feridun'un zihninde yaşadığı ruhsal bunalımların çatışmalarından söz edilmektedir. Metindeki en önemli çatışma 'ümit-hayal kırıklığı' çatışmasıdır. Feridun, Yahudi'nin kendisine vermiş olduğu tıraş fırçasının değerli bir şey olabileceğini ümit ederken her defasında hayal kırıklığına uğramıştır. Hikâye bu temel karşıtlık üzerine kurulmuştur. Başkahramanın yoksul bir semtte yaşaması ruhsal bunalımını artırarak mekân ve durum karşılaştırmalarına zemin hazırlamıştır. Metindeki Yahudi'nin verdiği hediyein değerli olup olmadığı üzerinde

durulmaktadır. Metinde geçmiş ve gelecek arasında bağlantılar kurulmaktadır ve derin yapıya dair soyutluklar ortaya çıkmaktadır. Feridun'un geçmişte yolculuk sırasında yaşadığı olayın sonucunun şu an ve gelecekteki yaşananlara etki etmesi bu çatışmayı güçlendirmektedir. Kahramanın anlatsal metnin en başından beri kendisini yalnız hissederek içinde bulunduğu çaresizlik ve yoksulluk da temel yapıda görülen soyut mantık ilişkileridir. Metin 'ümit' ve 'hayal kırıklığı' arasındaki karşıtlık, çelişiklik ile içerme ilişkilerine dayanarak ifade edilmektedir. Metin göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi gösterilmektedir:

Şekil 24. Garip Bir Hediye: Göstergebilimsel Dörtgen

3.10.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metinde mağazalar önünde dolaşan bir insan resmi metnin giriş kısmını yansıtmaktadır. Metindeki İstanbul fotoğrafı hikâyenin kurgu unsurunu zayıflatıp diğer resimlerle ilişkisini azaltmaktadır. Diğer görsellerde kahramanın tıraş fırçasını camdan dışarı atması ve ardından gidip yerdeki taşları alması konu alınmaktadır. Bu görseller metin ile uyumlu olup metni görsel açıdan desteklemektedir. Son resimde fırçadan çıkan taşlara değer atfeden kuyumcunun başkahraman ile konuşması yansıtılmaktadır. Görseller metin ile kısmen uyumludur.

3.11. Eski arıklar Metninin özmlenmesi¹¹

Yahya Akengin tarafından kaleme alınan metin ‘Duygular’ teması altındadır. Alt tema ise yoksulluk, çaresizlik ve özlemdir. Metin göstergebilimsel yöntem ile incelenecektir. Metin göstergebilimsel inceleme yöntemi yardımıyla incelenecektir. Önce söylemsel düzey ele alınacaktır. Ardından anlatsal düzey ve mantıksal/anlamsal düzey olmak üzere yüzeyden derin anlama doğru bir inceleme gerçekleştirilecektir. Son olarak yazılı metin ile bu metinde kullanılan görseller incelenerek metindeki anlamlar her yönüyle ortaya çıkarılacaktır.

3.11.1. Söylem özmlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümlenme anlatının kesitlere ayrılması aşamasıyla başlar. Metnin biçimsel kısmının ele alınacağı söylemsel düzeyde izleksel roller belirlenerek anlama ulaşmak için bir adım atılır. özmlenmede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların özelliklerinin tespiti gibi unsurlara yer verilecektir.

Göstergebilimsel çözümlenmelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır. Göstergebilimsel inceleme yöntemi ile ele alınacak metin duruma göre önce ayrılır, daha sonra ayrıştırılan parçalar birleştirilerek metnin yol haritası tespit edilir. Böylece metindeki anlamlara erişilebilir.

Eski arıklar metninin türü tiyatrodur. Tiyatro, kahramanların konuşmalarının yer aldığı bir yazı türüdür. Bu metin kahraman ölçütüne göre kesitlerine ayrılarak incelenecektir. Metnin birinci kesitinde Kurban adlı dede ile Osman isimli torununun konuşmaları bulunmaktadır. Osman, asker babasının yolunu gözlemektedir, dedesine

---

¹¹ Bkz. Ekler s.139-151.

sorular sormaktadır. Karnı aç uyuyan Osman'ı dedesinin teselli etmesi ve ona hikâyeler anlatması metnin birinci kesitini oluşturmaktadır (1-32). Metnin ikinci kesiti; Osman'ın annesi Hacer ile dedesi Kurban arasında geçen konuşmalardan oluşmaktadır. İkinci kesitte evde yiyecek bir şey kalmadığı, perişan hâlde oldukları ve Niyazi Ağa isimli kan emici birine bu yüzden muhtaç oldukları dile getirilmektedir (33-50). Yine ikinci kesitte; Hanife Bacı isimli kişinin erinin askerde olduğu ve bulunduğu yerin düşman eline geçtiği anlatılmaktadır (51-63). Metnin üçüncü kesiti; Kurban, Hacer ve Feride arasında geçen konuşmalardan oluşmaktadır. Üçüncü kesitte askerde olan Şükrü'ye duyulan özlembir kez daha dile getirilerek içinde bulunulan yoksulluk vurgulanmaktadır. Çaresizliğin sonucu olarak aile Niyazi'ye muhtaç olmaktadır (64-119). Dördüncü kesit; Dudu ile Hacer arasında geçmektedir. Dudu Niyazi'den duyduğu asılsız haberi Hacer'e anlatmaktadır. Bu kesitte Şükrü'nün öldüğü haberi konuşulmaktadır (120-151). Beşinci kesit; Niyazi'nin dâhil olmasıyla başlamaktadır. Niyazi Kurban'dan alacağı tarlaya karşılık iki çuval arpa ve üç koyun verecektir. Beşinci kesitte; Niyazi'nin fırsatçılığı ve hoşagitmeyen konuşmaları ifade edilmektedir (152-222). Altıncı kesitte; Hanife Bacı'nın oğlu İsmail müjdeli haberle gelmektedir. Bu kesitte Osman'ın askerde olan babası Şükrü'nün geldiği haberi verilirken fırsatçı Niyazi'nin de kovulması anlatılmaktadır (223-262). Yedinci kesit; Şükrü ve diğerlerinin konuşmalarından oluşmaktadır. Bu kesitte Şükrü'nün sırtında yiyecek çuvalıyla gelmesi ve ailesiyle yaşadığı sevinç anlatılmaktadır. Ayrıca yedinci kesitte; İsmail'in Şükrü'ye babasını sorması ve babasının yaşadığı haberini alması vurgulanmaktadır (263-294).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde toplumdaki yoksulluğun, çaresizliğin bir aileye yansımaları anlatılmaktadır. Metinde geçen kahramanlar; Kurban, Osman, Hacer, Feride, Hanife Bacı, İsmail, Dudu, Niyazi, Şükrü olarak belirlenebilir. Kahramanların ayırt edici özelliklerini tespit ederek izleksel rollerine değinmek metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır.

Tablo 12. Eski Çarıklar: İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Kurban:	<ul style="list-style-type: none"> Anlatırım, sileyim, siler, bakar, çıkarır, tavana diker, mırıldanır, perişan olmamıştık, bakalım, dönenleri bilirim, gideyim bari, bastonuna dayanır, bacağını tutar, girer, aldırمام da, zannetmem ya, seslenir, sözünü keser, diyeceğim şu ki, şaşırır, gözleri dolar.
Osman:	<ul style="list-style-type: none"> Atılır, kolundan çeker, göyüp gelelim, kaynım aç, baktım, göydüm.
Hacer:	<ul style="list-style-type: none"> Bakar, saklamıştım, un istedim, açar, kurutayım, asar, düşümde, sakladım, girer, tutarak çıkar, demek istediğim, borç istedim, oturur, tandıra sarkıtır, düşünceye dalar, kavuşturur, eğilir, kımıldar, beklerim, yakayım.
Feride:	<ul style="list-style-type: none"> Girer, indirir, topladım, çağırırım, koparmaya bakalım, dua eder, bilirim, Çök, çığlık atar, dişerini sıkar, haber vereceğim, diyeceğim, karşılayım.
Hanife Bacı:	<ul style="list-style-type: none"> Umut eder.
İsmail:	<ul style="list-style-type: none"> Nefes nefese girer, isterim, öpeyim, anama söyleyim.
Dudu:	<ul style="list-style-type: none"> Demeyim bari, inanmazdım, götürürüm.
Niyazi:	<ul style="list-style-type: none"> Gideyim dedim, dağıtıyorum, dilim kaydı, ölmüş olabilirdim, alıyorum tarlayı, göndereyim, yollayacağım onu.
Şükrü:	<ul style="list-style-type: none"> Yoruldu, yoldayım, koşuyordum, bilirim, boş gelmedim.

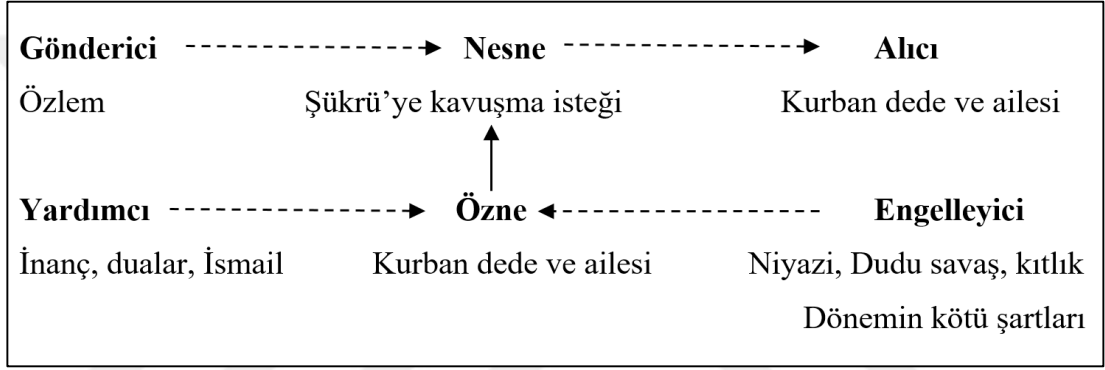
Uzamların Belirlenmesi: Metindeki uzam Kurban dede ve ailesinin yaşadığı ‘ev’ dir. Metinde geçen diğer uzamlar; tandır, Yemen, Kafkas Dağları, Erzurum, Kafkaslar, tarla, bayır, oda olarak ifade edilebilir.

Zamanların Belirlenmesi: Metinde geçen zaman savaş yıllarıdır. Metindeki kahramanların söylemleri zor geçen savaş yıllarını yansıtmaktadır. Metinde geçen diğer zaman unsurları; gel zaman git zaman, günün biri, az sonra, şimdi, sonra, doksan üç, bir gün, yedi sene, on bir sene sonra, son günlerde, bugün, akşam, sabah, altı ay önce, on iki saattir şeklinde tespit edilebilir.

3.11.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Söylem düzeyiyle bütünlenen anlatısal düzeyde anlatının sözdizimsel düzeni belirlenerek kahramanların işlevlerine bakılır. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşılır. Greimas tarafından bulunan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenlerine ve iletişim, isteyim ile güç eksenlerine ulaşılır. Özne (Ö) Kurban dede ve ailesidir. Kurban dede ve ailesinin (Ö) isteyim

ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) Şükrü' ye kavuşma isteğidir. Şükrü cepheededir, aile naçar durumda oğullarına kavuşmayı istemektedirler. İletişim ekseni incelendiğinde Kurban dede ve ailesini (Ö) bu nesneye yönlendirenin (G) özlem, hasret olduğu görülmektedir. Alıcı eyleyeni Şükrü' dür (A). Güç ekseni düzleminde özneyi engelleyenlerin (E) Topal Niyazi, Dudu, savaş, kıtlık ve dönemin kötü şartları olduğu görülmektedir. Süreçte Kurban dede ve ailesine (Ö) yardımcı olanların (Y) inanç, dualar ve İsmail olduğu görülmektedir. Bu denklem eyleyenler şemasında şöyle gösterilebilir:

Şekil 25. Eski Çarıklar Eyleyenler Şeması

Greimas anlatı izlencesini dört kademe olarak ifade etmiştir. Eyletim aşamasında gönderen ile özne arasında bir sözleşme, anlaşma yapılır ve bu anlaşma öznenin ne yapabileceğini de ortaya koymaktadır. Gönderen özneyi nesnesine ulaşması için harekete geçirecektir. Edinç aşamasında özne bu hareket için kendini hazırlayıp ihtiyacı olan kiplikleri (yüklemine değişime uğratan olay ya da durumlar) edinir. Edim aşamasında öznenin söz konusu eylemini gerçekleştirip gerçekleştirmediği belirlenir ve durumdaki değişime göz atılır. Yaptırım aşamasında özne durum değişimine ve sonuca göre ya ödüllendirilir ya da cezalandırılır. Öznenin nesnesine kavuşması sonucu başarıya ulaşması ödül, başarısızlığa uğraması da cezadır. Eyletim aşamasında Kurban dede ve ailesi, oğulları Şükrü'yü askere göndermiştir ve yokluğunda ona büyük bir özlem duymaktadır. Edinç aşamasında Kurban dede ve ailesinin Şükrü'ye kavuşmak ve zor hayata tutunmak için tüm mücadeleyi verdiği, hatta Niyazi isimli kan emiciye bile bazı durumlarda muhtaç oldukları görülmektedir.

Özne ihtiyacı olan tüm kiplikleri edinmiştir. Edim aşamasında özne, duası ve inancı sayesinde eylemini gerçekleştirip sabretmiştir. Yaptırım aşamasında Kurban dede ve ailesi Şükrü'ye kavuşmuş, özne nesnesine başarıyla ulaşarak ödüllendirilmiştir. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

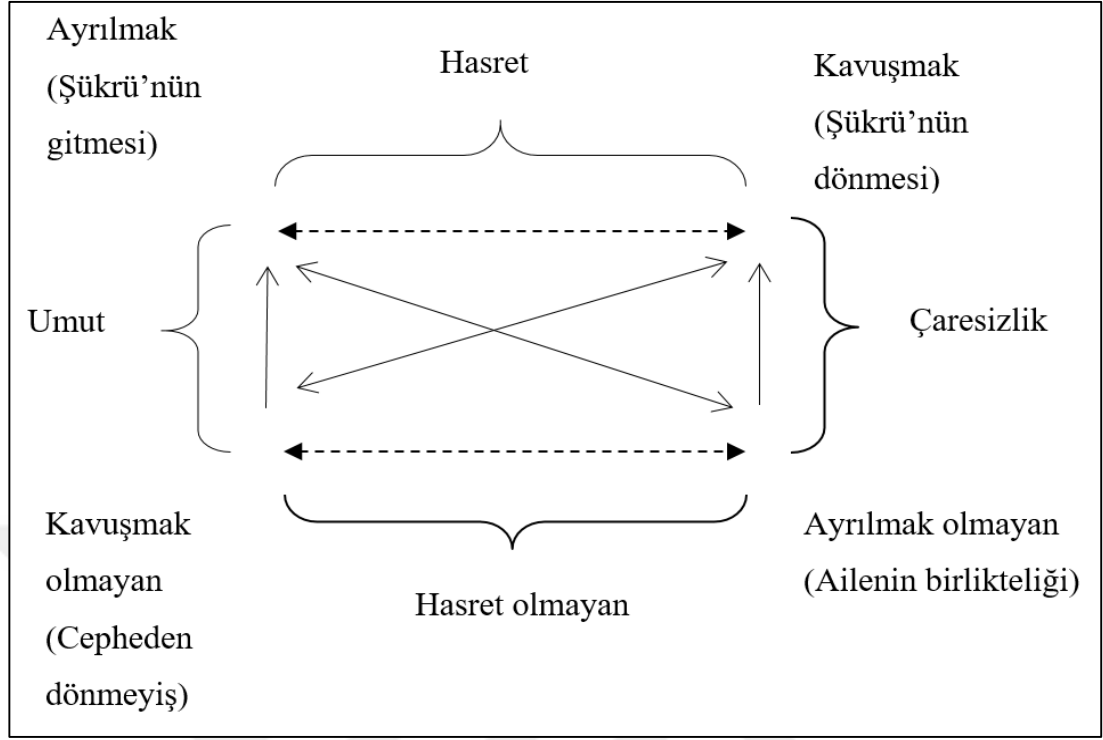
$$(Ö\ve N) \rightarrow (Ö\wedge N)$$

Anlatı izlencesi diye tabir edilen durum değişimi; özne ile nesne arasındaki ilişkiler evrenidir. Simgesel gösterimde de belirtildiği üzere başlangıç durumunda özne ve nesne birbirinden ayrıdır (Ö\ve N). Daha sonra özne, nesnesine kavuşarak isteğini gerçekleştirmiştir.

3.11.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözülmesi

Bu düzeyde yüzeyden yapılan incelemelerden yola çıkılarak derin anlamlara ulaşılmaya çalışılacaktır. Karşıtlık, çelişiklik ile içerme durumları ortaya çıkarılarak göstergebilimsel dörtgene yansıtılacaktır.

Metindeki temel karşıtlık 'ayrılmak ve kavuşmak' tır. Şükrü cepheye düşmanla savaşmaya gitmiştir. Ailesi savaş yıllarında perişan, yoksul bir durumda onu beklemektedir. Bu bekleyiş sürecinde Niyazi isimli birine muhtaç olmaktadır. Niyazi onların düştüğü bu sefil durumdan istifade etmeye çalışmaktadır ve fırsatçılık yapmaktadır. Kurban ve ailesi ümitlerini hiçbir zaman yitirmemişlerdir. Şükrü'nün diğer askerler gibi öldüğü haberi dillerde dolaşsa da onlar inanmamaktadırlar. Metindeki derin anlamlardan biri de ümidin tüm olumsuzlukları ortadan kaldırdığı gerçeğidir. Sabretmenin ve inanmanın tiyatro metnindeki kahramanlara nüksettiği soyut yapıda görülmektedir. Ölmek ve yaşamak kavramlarının zihinlerdeki umut kavramıyla bütünleşip çizgisini bulduğu ifade edilmektedir. Özlem ve bekleyişin derin yapıda kendini hissettirdiği metin 'ayrılmak-kavuşmak' arasındaki karşıtlık, çelişiklik ile içerme ilişkilerini yansıtmaktadır. Metnin temel yapısı 'Duygular' teması ile ilişkilidir. Göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi ifade edilir:

Şekil 26. Eski Çarıklar: Göstergebilimsel Dörtgen

3.11.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Birinci ve ikinci görsellerde Kurban dede ile torunu Osman'ın diyalogu metnin birinci bölümünü yansıtmaktadır. Metinde anlatılanlar bu görsellerle uyumludur.

Üçüncü ve dördüncü görsellerde ailenin bir araya gelerek buldukları naçar durumu evin bir bölümünde istişare etmeleri anlatılmaktadır. Ayrıca Osman'ın nenesinin sırtında tarlalardan, bayırlardan topladığı malzemelerin görseli yazılı metinle uyumludur.

Dördünü ve beşinci görseller tiyatro metninin akışına uygun seçilmiştir. Bu görseller metni okuyucunun zihninde canlandırabilmelerine katkı sağlamaktadır. Altıncı görselde Şükrü'nün cepheden sırtında kocaman bir çuval ile dönmesi resmedilmiştir. Son bölümde geçen konuşmalar doğrudan bu görselle ilgilidir. Bu bağlamda metinde

yer alan görsellerin metinle uyumlu olduğu ifade edilebilir. Ayrıca, metindeki karşıtlıklar uygun biçimde resmedilmiştir.

3.12. Dokuzuncu Hariciye Koşu Metninin Çözümlemesi¹²

Peyami Safa tarafından kaleme alınan metin ‘Duygular’ teması altındadır. Alt tema ise üzüntü, keder, yalnızlık ve umuttur. Gerçek hayatta yaşanmış ya da yaşanabilecek olayları ele alan ve bu olayları kişiler, yer ve zaman unsurlarına bağlayarak anlatan hikâyeden daha uzun eserlere roman denir. Metnin türü romandır. Bu metin göstergebilimsel inceleme yöntemi yardımıyla incelenecektir. Önce söylemsel düzey ele alınacaktır. Ardından anlatısal düzey ve mantıksal/anlamsal düzey olmak üzere yüzeyden derin anlama doğru bir inceleme gerçekleştirilecektir. Son olarak yazılı metin ile bu metinde kullanılan görseller incelenerek metindeki anlamlar her yönüyle ortaya çıkarılacaktır. Görünmeyen gizli anlamlar tespit edilecektir.

3.12.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde içeriğin biçimine bakılmaktadır. Yapılacak çözümleme metnin yüzeysel kısmını ortaya çıkarmaya yönelik olacaktır. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, Kişiler, uzam (yer), kahramanların özelliklerinin, tutum ve davranışlarının belirlenmesi (izleksel roller) gibi unsurlara yer verilecektir. Figürlerin ortaya çıkması bu bölümdedir.

Göstergebilimsel çözümlerinde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır.

Metni uzamsal ölçütlere göre incelemek uygun olacaktır. Metnin birinci bölümü; anlatının kısa bir özeti ile başlamaktadır. Birinci kesitte; on beş yaşındaki

---

¹² Bkz. Ekler s.151-156.

kahramanın dizindeki ağrı sebebiyle doktora gitmesi daha sonra hastaneden eve gittiğinde annesine hastalığını belli etmemesi anlatılmaktadır (1-6). İkinci kesitte; kahramanın Erenköy'deki akrabalarına gitmesi ve sevdiği kız olan Nüzhet' ten aşkına karşılık bulamaması vurgulanmaktadır (7-15). Üçüncü kesitte; kahramanın tekrar hastaneye yatırılması, ancak ameliyata lüzum görülmeden tedavi edilmesi dile getirilmiştir (16-21). Dördüncü kesitte; kahramanın hastane dönüşü bir ağacın altında düşündüklerinden, çektiği acıdan ve yaşadığı iç huzursuzluktan söz edilmektedir (22-35). Beşinci kesitte; kahramanın mahallede bulunan tahta evlere duyduğu sevgiden ve o evlerde kendini bulmasından bahsedilmektedir (36-42). Altıncı kesitte; kahramanın eve gelmesi ve sofayı betimlemesi anlatılmaktadır (43-50). Evin içindeki durumlardan anlam çıkarılmaktadır (51-56). Yedinci kesitte; kahramanın annesinin eve gelmesi ve oğlunun hastalığına üzülmeye ifade edilmektedir (57-74). Metnin sekizinci kesitinde; annesi ile konuşması ve kahramanın dizindeki rahatsızlığa ikisinin de kederlenip üzülmeye anlatılmaktadır (75-111).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde bir gencin dizindeki rahatsızlık sebebiyle yaşadığı acı ve iç huzursuzluk dile getirilmektedir. Genç içinde bulunduğu ruh hâlini ve karamsarlığı metnin çoğu yerinde okuyucuya yansıtmaktadır. Sadece dizindeki rahatsızlık değil aynı zamanda gönlündeki sevda ışığının sönmeye de kahramanı derinden yaralamıştır. Ana kahraman dizinden rahatsız olan gençtir. Metindeki diğer kahramanlar ise doktor, kahramanın annesi, Paşa, Nüzhet, Nüzhet'in yengesi, Doktor Ragıp, Doktor Mithat Bey, çocuklar olarak tespit edilebilir. Metindeki kişi sayısı oldukça fazladır. Kahramanların ayırt edici özelliklerini tespit etmek, eylemlerini ortaya çıkarmak, izleksel rollerine ulaşmak metnin anlaşılmasına yardımcı olacaktır. Böylece kişi kadrosunun özellikleri tanımlanacak ve göstergebilimsel çözümlemenin ilk düzeyi olan söylemsel düzeydeki yüzeysel yapılar ifade edilebilecektir. İzleksel rolün tabloya en fazla yansıtıldığı anlatıldığı kahraman, dizinden rahatsızlığı olan gençtir. Çünkü metin bu eksen etrafında şekillenmektedir.

Tablo 13. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu: İzleksel Roller

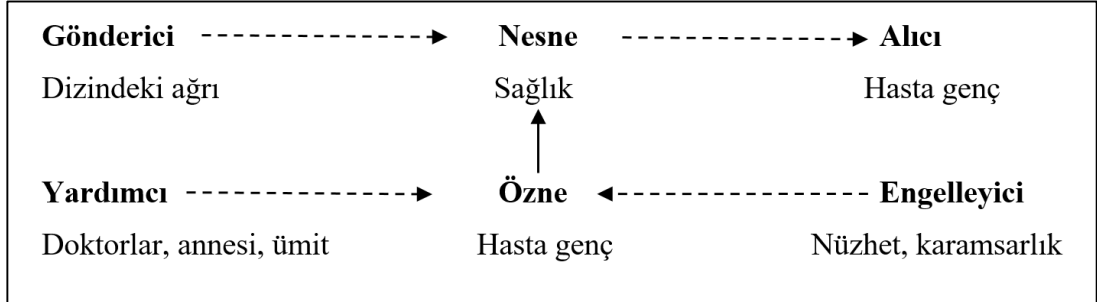
Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Hasta genç:	<ul style="list-style-type: none"> • Ayrılr, yalnız oturmaktadır, istemez, zorundadır, evine gelir, saklar, kalır, düşünmektedir, çok acıdığı, yürüyorum, gitmek istemedim, çıktım, bacağımı uzattım, hayallere dalıyordum, kalıyordum, bakamıyordum, gittim, takip ederdim, çok seviyorum, kendimi buluyorum, ararım, etrafıma bakındım, baktım, ihtiyacım var. • Kordiyal alacağım, uzanacağım, ağlayacağım, doğruldum, sakladım, dedim, anlamıştım, seslendim, düşünmeye başlamıştım, duyuyordum, muhtaçtım, ilave ettim, korkuyordum, konuşmaya başladım, gideceğim, hatırladım, daldım, bilmiyordum.
Hasta gencin annesi:	<ul style="list-style-type: none"> • İçeriye girdi, yüzüme baktı, ayırmıyor, yürüdü, hiç sesi çıkmadı, kımıldamıyordu, sınırları fena idi, cevap vermedi, sebebini bilmiyordu.
Doktor:	<ul style="list-style-type: none"> • Bildirmiştir.
Paşa:	<ul style="list-style-type: none"> • Görmek istiyormuş.
Nüzhet:	<ul style="list-style-type: none"> • Değişmiştir, tek kelime bile konuşmamaktadır.
Nüzhet'in yengesi:	<ul style="list-style-type: none"> • Bu evlenmeye taraftardır.
Doktor Ragıp:	<ul style="list-style-type: none"> • İstemektedir.
Çocuklar:	<ul style="list-style-type: none"> • Gülmeden oynadıkları, oynuyorlar, çılgık koparıyorlar, çabucak hallederek susuyorlar.
Doktor Mithat Bey:	<ul style="list-style-type: none"> • Stajını bitirmemişti, yakın bir insandı, operatörlere de gösterir, bir şey yaparlar.

Uzamların Belirlenmesi: Metinde kahramanın bulunduğu mekânlar uzam olarak sayılabilir. Roman türündeki metinde geçen uzamlar; hastane, İstanbul'un kenar mahalleleri, eşik, Erenköy, köşk, 9. Hariciye Koğuşu, ev, kırlar, ağaç altı, tepe, şehir, sofa, sokak kapısının önü olarak tespit edilebilir.

Zamanların Belirlenmesi: 9. Hariciye Koğuşu metninde geçmiş zaman ifadeleri dikkat çekmektedir. Hasta gencin hastaneden eve dönüşü ve evde yaşadıkları, günün belli bir kısmında gerçekleşmektedir. Kahraman bakış açısıyla, yaşanan olaylar aktarılmaktadır. Metinde geçen diğer zaman ifadeleri ise şu şekilde verilebilir: Çocukluğundan beri, iki üç sene, bugün, akşam, yarın öğleden evvel, bir an sonra.

3.12.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde kahramanların eylemlerine bakılması gereklidir. İşlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşılabacaktır. Burada Greimas tarafından bulunan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenlerine ve iletişim, isteyim ile güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Metinde hasta bir gencin dizindeki rahatsızlığın tedavisi için çaba göstermesi, fakat kimi zaman da umutlarını kaybederek karamsarlığa düşmesi anlatılmaktadır. Roman türündeki metindeki özne (Ö) hasta gençtir. Hasta gencin (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) sağlıktır. Genç, sağlığına kavuşmak, çektiği sıkıntılardan kurtulmak istemektedir. İletişim eksenini ele alınırsa hasta genci bu nesneye yönelten dizindeki şiddetli ağrılardır (G). Alıcı eyleyeni hasta gençtir (A). Güç eksenini incelendiğinde genci (Ö) bu süreçte engelleyenlerin (E) Nüzhet, karamsarlık, Nüzhet'in yengesi olduğu görülmektedir. Çünkü hasta genç, çektiği acının yanında yaşanan olaylar neticesinde de büyük bir hayal kırıklığı yaşamaktadır. Hasta gence (Ö) yardımcı olanlar (Y) doktorlar, annesi ve içindeki ümittir. Bu denklem eyleyenler şemasında şöyle gösterilebilir:

Şekil 27. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu: Eyleyenler Şeması

Anlatı izlencesi bir dönüşümü, metnin başlangıç ve sonuç durumları arasındaki değişimi ifade etmektedir. Eyletim aşamasında öznenin (hasta genç) gönderici ile bir anlaşma yapması söz konusudur. Hasta genç dizindeki ağrı sebebiyle nesnesine ulaşmaya çalışmaktadır. Edinç aşamasında öznenin ihtiyaç duyduklarını edindiği görülmektedir. Hasta genç dizindeki ağrıdan kurtulup sağlığına kavuşabilmek için

doktora gitmeye karar vermiştir. Edim aşamasında özne eylemini gerçekleştirerek doktora gitmiş ve tedavi için gerekli yolları araştırmıştır. Yaptırım aşamasında hasta genç, henüz iyileşmemiştir. Hasta genç ve annesi, içinde buldukları duruma üzülmemektedir. Özne nesnesine kavuşamamıştır. Bu durum değişimi anlatı izlencesinde şu şekilde ifade edilebilir:

(ÖvN) → (ÖvN)

Özne başlangıçta nesnesinden ayırır (ÖvN). Yani hasta genç bazı rahatsızlıklar yaşamaktadır ve sağlığına kavuşmak için çabalamaktadır. Son durumda öznenin nesnesine yine kavuşamadığı görülmektedir (ÖvN).

3.12.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

Bu düzeyde göstergebilimsel dörtgen aracılığı ile metin incelenecektir. İnceleme yapılırken metindeki anlam ilişkileri ve zıt durumlar tespit edilir.

Temel yapı çözümlemesinde soyut düşüncelere ulaşılarak en derin anlamlara erişilir. Bu bölümde A.J. Greimas'ın göstergebilimsel dörtgen yöntemindeki karşıtlık, çelişiklik ile içerme durumları incelenecektir.

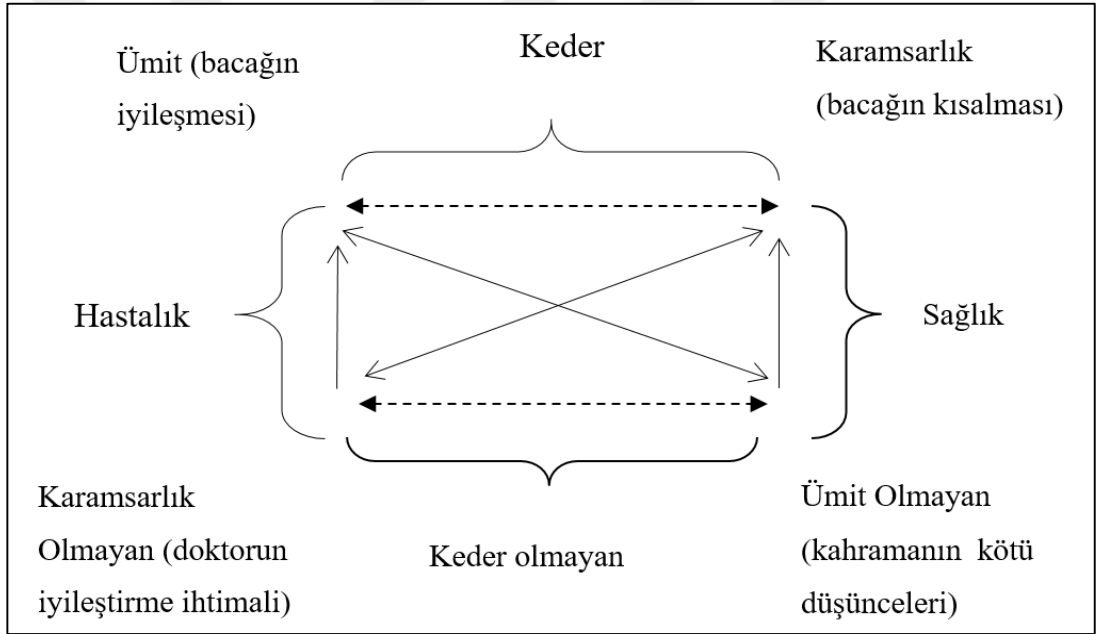
Metinde genç bir kahramanın dokuz yaşından beri çektiği ağrı ve dizindeki meçhul hastalık dolayısıyla yaşadığı sıkıntı dile getirilmektedir. Kahramanın bu acıdan kurtulmak için doktora gitmesi, bu süreçte çeşitli felaketler yaşaması anlatılmaktadır. Bu felaketlerden ilki doktorun ona bacağına kısılacığını söylemesidir. İkinci felaket, annesinin bu olay sebebiyle üzülmesidir. Asıl felaket ise kahramanın dizindeki problem sebebiyle sevdiğine kavuşamaması ve derin acılar duymasıdır.

Kahraman anlatıcı yoluyla yazılan bu roman türündeki metinde tahta evlerin hasta gence benzetilmesi derin yapıdaki ruh hâllerinin ve dramatik olayların açık bir göstergesidir.

Tahta evler de yumrulmuş, öne eğilmiş hasta gibi çömelmiştir. Yüzeysel ve anlatsal boyutlarda kahramanın çektiği sıkıntılar onun ne kadar çaresiz bir durumda olduğunu göstermektedir.

Soyut anlamda keder ve ümitsizlik dile getirilmektedir. Hasta dizin ağrısı kahramanın ruhunu daha karanlık yapmaktadır. Metin 'ümit' ve 'karamsarlık' arasındaki karşıtlık, çelişiklik ile içirme ilişkilerine dayanır. Metnin temel yapısı ders kitabındaki 'Duygular' teması ile ilişkilidir.

Göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi ifade edilir:

Şekil 28. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu: Göstergebilimsel Dörtgen

3.12.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

Metindeki ilk görsel hastanede yatan genç ile doktoru anlatmaktadır, giriş bölümüne uygundur. İkinci görselde hasta gencin ağaç altında oturması resmedilmiştir, bu görsel de metnin anlatımıyla doğrudan ilgilidir. Üçüncü görselde tahta evler resmedilerek okuyucuya romandaki kurguya uygun bir görüntü verilmektedir.

Dördüncü görselde sofada ve evde yaşananlardan yola çıkılarak bir kesit sunulmuştur. Genel itibariyle bakıldığında görseller yazılı metni yansıtabilmektedir, roman türündeki metinde kullanılan görsellerin yazılı metinle uyumlu olduğu ifade edilebilir.

3.13. Yayla Metninin Çözümlemesi¹³

Falih Rıfki Atay tarafından kaleme alınan metin ‘Doğa ve Evren’ teması altındadır. Alt tema ise yeryüzü şekilleri ve insandır. Göstergebilimsel çözümleme yöntemi ile anlatıdaki genel yapılar ortaya çıkarılarak metin çözümlenecektir. Göstergebilimsel çözümlemede ilk düzey olan söylem çözümlemesinden, ikinci düzey olan anlatı çözümlemesinden, üçüncü düzey olan anlamsal-mantıksal çözümlemeden bahsedilerek metin ele alınacaktır. Derin düzeyden sonra görseller incelenerek metin ile uyumu sorgulanacaktır. Yüzeysel yapıdan derin (görünmeyen/gizli) yapıya doğru giden bir yol haritası izlenecektir. İncelenmesi göstergebilimsel inceleme yöntemi ile yapılacaktır.

3.13.1. Söylem Çözümlemesi (Söylemsel Düzey)

Söylemsel düzeyde yapılacak çözümleme metnin yüzeysel, görünen kısmını ortaya çıkarmak; bir başka deyişle metni betimlemeye yönelik olacaktır. Metnin dilsel ve biçimsel kısmının ele alınacağı söylemsel düzeyde izleksel roller de belirlenerek derin anlama ulaşmak için bir başlangıç yapılır. Metin hakkında bilgi sahibi olabilmek için bu çözümlemede anlatıcı, zaman, kahramanlar, uzam (yer), kahramanların rollerinin tanımlanması gibi unsurlara yer verilecektir.

Göstergebilimsel çözümlemelerde metin incelenmeden önce anlatı düzlemi çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmalıdır. Böylece okuyucuya metni daha net görme imkânı sunulacaktır. Kesitlere ayırırken metnin türüne göre çeşitli yollar kullanılır. Metin

---

¹³ Bkz. Ekler s.157-158.

cümlelerine, paragraflarına ve metni oluşturan bazı unsurlara bakılarak kesitlerine ayrılabilir. Kesitlere ayırma işlemi sayesinde metnin krokisi çizilebilir. Bu şekilde metindeki bazı anlamlar tespit edilebilir.

Yayla metninin türü denemedir. Yazarın kesin yargılara varmadan samimi bir dille ele aldığı yazı türüne deneme denir. Yayla metni serim, düğüm ve çözüm ölçütü kullanılarak parçalanıp kesitlerine ayrılacaktır. Serim kısmında; yaylanın tarihten bu yana süregelen özelliğinden bahsedilmiştir (1-2). Metnin gelişme bölümünde; yaylanın buğdayının özelliklerine değinilirken yayla adamının karakteristik özellikleri de vurgulanmaktadır. Yayla adamı ve yayla buğdayının benzer ve farklı yönleri bu bölümde dile getirilmektedir (3-22). Gelişme bölümünde; yaylanın özelliklerinden yola çıkılarak çeşitli benzetmelere yer verilmiştir (23-32). Metnin son kesiti olan sonuç bölümünde; yaylanın sabırlı, temkinli, kapalı olma yönlerinden Türk insanının kendisi olduğu ifade edilmektedir (33-38).

Kahramanların Belirlenmesi: Metinde Orta Anadolu dağlıklarının düzü olarak tanımlanan yaylanın özelliklerine yer verilmektedir. Metin bir düşünce yazısı olduğundan diğer türlerdeki gibi belirgin bir kahraman bulunmamaktadır. Metinde geçen kahraman yayla insanıdır. Kahramanların ayırt edici özellikleri sayesinde izleksel rollerine ulaşırsa metnin anlaşılması kolaylaşacaktır.

Tablo 14. Yayla: İzleksel Roller

Kişi Kadrosu	Kişilerin Ayırt Edici özellikleri
Yayla adamı (insanı):	<ul style="list-style-type: none"> Sönük, uyanık, derin, duyumludur, kendisinin derinliklerindedir, coşmaz, durgun, vurdumduymaz görünür, kuru, kısa görünür, tuttuğunu bırakmaz, yeşerir.

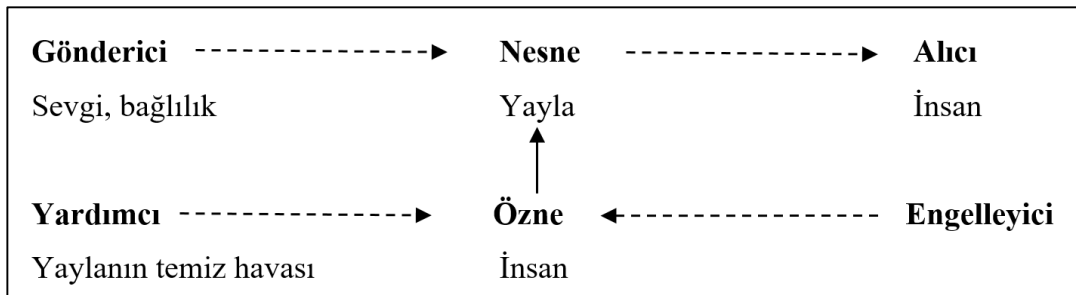
Uzamların Belirlenmesi: Metindeki uzam ‘yayla’ dır. Göstergibilimde uzam ifade eden tüm unsurlar ortaya çıkarılır. Diğer uzamlar; Orta Anadolu dağlıkları, Anadolu, Ankara, kıyı, bucak şeklinde tespit edilebilir.

Zamanların Belirlenmesi: Metin deneme yazısı olduğu için samimi bir dilde ifade edilmektedir ve geniş zaman unsurları metnin genelinde kendini göstermektedir. Metnin giriş bölümünde geçmiş zaman unsurları hâkimdir. Diğer zaman ifadesi ‘yıllar yılı’ dır.

3.13.2. Anlatı Çözümlemesi (Anlatısal Düzey)

Bu bölümde söylemsel düzeyde incelenilen kahramanların işlevlerine bakılması gereklidir. Bu işlevlerden yola çıkılarak eyleyenler şemasına ulaşılabacaktır. Greimas tarafından ortaya atılan gönderici, nesne, alıcı, yardımcı eyleyen, özne, engelleyici eyleyenlerine bakılarak iletişim, isteyim, güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılacaktır. Metinde yaylanın ve yayla insanının özelliklerinden, Türk insanı için yaylanın öneminden bahsedilmektedir. Özne (Ö) yayla insanıdır. Yayla insanının (Ö) isteyim ekseninde ulaşmak istediği nesne (N) yayladır. Yayla, yayla insanını bütünlemektedir. Yayla; insanın evi, yurdudur. Yayla insanı; yaylaya ulaşmak istemekte, ona benzemektedir. İletişim eksenini ele alınacak olursa insanı (Ö) bu nesneye yönelten göndericinin (G) sevgi, bağlılık gibi soyut kavramlar olduğu söylenebilir. Eyleyenler şemasındaki alıcı eyleyenine bakılacak olursa alıcı insandır (A). Güç ekseninde özneyi (Ö) engelleyenlerin (E) bulunmadığı görülmektedir. İnsana (Ö) eyleyenlerde yardımcı olanların (Y) yayla havası olduğu görülmektedir. Bu denklem eyleyenler şemasına yansıtılacak olursa:

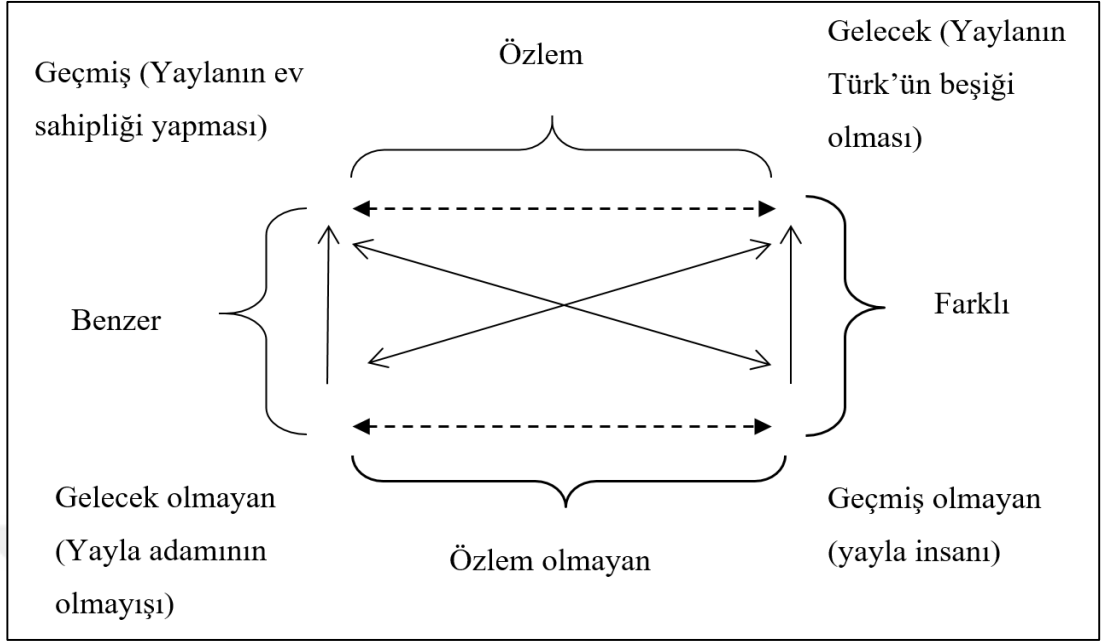
Şekil 29. Yayla: Eyleyenler Şeması

Metnin türü deneme olduğundan, bir olay ya da durum değişimi söz konusu olmadığından anlatı izlencesinden bahsedilememektedir.

3.13.3. Mantıksal-Anlamsal Düzeyin ve Derin Yapının Çözümlemesi

Göstergebilimsel dörtgen kullanılarak söylemsel ve anlatsal düzeylerde ortaya çıkarılan anlamların en soyut ve en derin boyutlarını karşıtlıkları kullanarak yansıtır. Bu karşıtlıklar Greimas'ın bulduğu karşıtlık, çelişiklik ile içerme ilişkilerine dayanarak bulunmaktadır.

Metinde yaylanın özelliklerinden, Türk insanı ile olan bağından söz edilmektedir. Metinde 'geçmiş ve gelecek' temel karşıtlığı üzerinde yaylanın Anadolu coğrafyasındaki durumu, oluşu ele alınmaktadır. Türklerde geçmiş zamanlardan bugüne yaylacılık geleneği devam ettirilmektedir. Mantıksal yapıda metin ifade edilecek olursa; yayla, Türk'ün nefesidir, coşkusudur, enerjisidir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada yaylanın ayrı bir yeri vardır. Çünkü yayla aslında Türk gelenek ve göreneklerini yansıtmakla birlikte Anadolu insanının yaşamının bir parçasıdır. Her mevsimde ayrı bir güzelliği yansıtan yaylalar; şölenlerin yapıldığı, türkülerin söylendiği, kimi zaman da ağıtların yakıldığı mekânlar arasında gösterilebilir. Yayla tasviri metnin bazı bölümlerinde insanla özdeşleştirilerek anlatılmaktadır. Bu durum, metnin akışında okuyucuya hissettirilmektedir. Derin yapıda yayla sadece bir toprak parçası değil, özellikleriyle aslında Türk insanının kendisidir. Yüzeysel ve anlatsal boyutlarda yayla ile asıl kastedilen 'insan' ifade edilmektedir Soyut anlamda yayla insanının mücadelesi, kararlılığı, azmi, inancı, yaşantısı üzerinde durulmaktadır. Yayla metni 'geçmiş' ile 'gelecek' tezatlığında karşıtlık, çelişiklik ile içerme bağıntılarına dayanmaktadır. Metnin temel yapısı ders kitabındaki 'Doğa ve Evren' teması ile ilişkilendirilmektedir. Göstergebilimsel dörtgende aşağıdaki gibi ifade edilir:

Şekil 30. Yayla: Göstergebilimsel Dörtgen

3.13.4. Görsellerin Uyumunun İncelenmesi

İlk görsel ile ikinci görsellerde yayla manzarası görülmektedir. Yazılı metnin yaylayı anlatması bakımından görseller uyumludur. Metinde yayla insanı geniş kapsamda yer tutmasına rağmen yayla insanı ile ilgili görsellere yer verilmemesi görsellerin yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Metin boyunca Anadolu insanı ile yaylanın birbirleriyle kurdukları bağdan bahsedilirken bu durumun görsellere yansıtılmaması büyük bir eksiklik olarak dikkat çekmektedir. Yayla dört mevsimde farklı güzellikler yansıtan doğa şeklidir. Metin görsel uyumunda ele alındığında sadece ilkbahardaki yayla resmi verilmiştir. Diğer mevsimlere yönelik resimlerin de metinde yer alması gerekmektedir birlikte Yayla metni görsel zenginlik açısından oldukça zayıf kalmıştır.

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Türkçe ders kitabındaki okuma metinleri her türden bir adet metin seçilerek toplam 13 metin üzerinde önce söylemsel düzeyde ardından anlatsal düzeyde ve son olarak da mantıksal/anlamsal düzeyde ele alınarak incelenmiştir. Bölüm sonunda yazılı metin ile metinde kullanılan görseller arasındaki uyum sorgulanmıştır. Söylemsel düzeyde metin çeşitli açılardan kesitlerine ayrılmış; kahramanlar, uzam, zaman gibi unsurlar ele alınarak ayırt edici nitelikler bulunup izleksel rollere ulaşılmıştır. Anlatsal düzeyde Greimas'ın eyleyenler şemasından faydalanılarak gönderici, nesne, alıcı, yardımcı, özne, engelleyici eyleyenlerine (eyleyenler şeması) ve iletişim, isteyim ile güç eksenlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Mantıksal/anlamsal düzeyde metnin derin yapısı incelenerek; karşıtlık, çelişiklik ile içerme ilişkileri sorgulanıp göstergebilimsel dörtgen üzerine yansıtılmıştır.

İlköğretim sekizinci sınıf ders kitabındaki okuma metinleri göstergebilimsel inceleme yöntemiyle ele alındığında temel yapı, anlatı izlencesi ve görseller açısından şu şekilde ifade edilebilir:

'Tatlı Dil' isimli metinde 'tatlı dil - acı dil' karşıtlığı üzerine kurulmuştur. Metnin genelinde tatlı dile sahip insanlar ile acı dile sahip insanlar arasındaki farklardan söz edilmiştir. Dil kullanımlarının kişilerarası iletişimde ne gibi sonuçlar ortaya çıkardığı anlatılmaktadır. Metnin türü gereği anlatı izlencesinden söz edilemez. Görseller yeterli değildir ve yazılı metin ile uyumsuzdur.

'Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi' isimli metinde 'geçmiş zaman ile şimdiki zaman' çatışması genel hatlarıyla ele alınmaktadır. Temel karşıtlık geçmiş ve şimdidir. Kitle iletişim araçlarının bireylere modeller sunduğu, bu modellerin özellikle çocuklarda saldırganlık davranışını tetiklediği, metindeki derin yapıda toplumun bu modellerin niteliğine dikkat etmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir. Metnin türü gereği anlatı izlencesinden bahsetmek mümkün değildir. Görsellerin ise metin ile uyumlu olduğu söylenebilir.

‘Selim’ isimli metindeki temel karşıtlık yoksulluk ve zenginliktir. Metin bu zıtlığa göre oluşmaktadır. Anlatıcı yoksul çocuk gerçeğini gittiği okulda görerek dış görünüşü yoksul olan insanların yüreklerindeki zenginliği dile getirmektedir. Bir öğretmenin yaşadıkları göstergebilimsel açıdan gözlemlenmiştir. Anlatı izlencesinde özne nesnesine kavuşmaktadır ve ödüllendirilmektedir. $(\ddot{O} \vee N) \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)$. Metinde kullanılan görsellerin yeterli olmadığı söylenebilir.

‘Televizyonda Ne var?’ isimli metinde ‘dilin doğru ve yanlış kullanımları’ karşıtlığı üzerinde durulmuştur. Metnin genelinde dili doğru kullanmayan kişilerin yabancı sözcüklerle kendilerini ifade etmeye çalıştıkları ve Türkçemizle örtüşmeyen dil yanlışlıkları yaptıkları ifade edilmektedir. Doğru ve yanlış karşıtlığına dayalı bir göstergebilimsel dörtgen oluşturulmuştur. Metnin türü gereği anlatı izlencesinden bahsedilememektedir. Görseller ise metin ile uyumlu değildir.

‘Çocuktan Mektup’ isimli metinde bir çocuğun duygu ve düşüncelerini mektup yazarak ailesiyle paylaşması anlatılmaktadır. Anne ve babanın çocuklarına karşı tutumlarının anlatıldığı mektupta çocuk, büyüme ve değişmesi sonucu ortaya çıkan olumlu veya olumsuz davranışlarının planını çizerek ebeveynlerine yardımcı olmaktadır. Metin davranışlar açısından ‘doğru’ ve ‘yanlış’ arasındaki karşıtlığında göstergebilimsel olarak incelenmiştir. Anlatı izlencesinde özne nesnesine ulaşmakta, kendini ifade edebilmektedir. $(\ddot{O} \vee N) \rightarrow (\ddot{O} \wedge N)$. Metinde kullanılan görsellerin metin ile uyumlu olduğu söylenebilir.

‘Eğitimin Hayati Önemi’ isimli metinde ‘geçmiş ile gelecek’ çatışması genel hatlarıyla ele alınmaktadır. Atatürk’ün yapacağı yeniliklerle şanlı bir toplum ortaya çıkacağı ve bu anlayışın toplumu güçlü yapacağı dile getirilmektedir. Atatürk’ün milli eğitim konusundaki akılcı görüşleri ve hayata geçirdiği inkılaplardan söz edilmektedir. Metnin türü gereği anlatı izlencesi bulunmamaktadır. Metinde kullanılan görsellerin metin ile uyumlu olduğu söylenebilir.

'Otoray Yolculuğu' isimli metinde otorayda yapılan yolculuk anlatılmaktadır. Anlatıcı, otoraya binerek yolculuk sırasında yaşadığı anılarını okuyucuyla paylaşmaktadır. Metinde otoraydaki seyahatin 'başlangıç' ve 'bitiş' i anlatılırken bu süreçteki olaylar ve hissiyatlar dile getirilmektedir. Metin başlangıç-bitiş karşıtlığı üzerine kuruludur. Anlatı izlencesinde özne nesnesine ulaşmış ve ödüllendirilmiştir. (ÖvN) → (Ö^N). Görseller ele alındığında metinde kullanılan görsellerin metin ile uyumlu olduğu söylenebilir.

'Manisa Ovasında Bir Gün' isimli metinde anlatıcının Manisa Ovası'nda yapılan tarımı anlattığı görülmektedir. Derin yapıda Manisa yöresinde yaşayan insanların yaşayışları, düşünceleri, hisleri gözler önüne serilmektedir. Asıl anlatılmak istenen çalışmak ve emek vermektir. Metin 'önce' ve 'sonra' karşıtlığında göstergebilimsel incelenmiştir. Anlatı izlencesinde özne nesnesine ulaşabilmiştir. (ÖvN) → (Ö^N). Metinde kullanılan görsellerin metin ile uyumlu olduğu söylenebilir.

'Macera' isimli metinde temel karşıtlık 'çocukluk' ve 'yetişkinlik' kavramlarıdır. Şair çocukluğunda gördüğü şeyler ile büyüdüğünde gördüğü şeyler arasında bir kıyas yapmaktadır. Bu karşılaştırmanın sonucu olarak asıl gördüğünün büyüyünce fark ettiği geçim derdi olduğunu dile getirmektedir. Anlatı izlencesinde özne nesnesine kavuşmamaktadır. Durum değişiminde özne yine nesnesinden ayrıdır. Çünkü dünyayı anlayamamaktadır ve asla anlayamayacaktır. (ÖvN) → (ÖvN). Görseller açısından incelendiğinde, metinde kullanılan görseller yetersizdir ve metni yansıtamamaktadır.

'Garip Bir Hediye' isimli metinde beş parasız kalan Feridun'un zihninde yaşadığı ruhsal bunalımlarından söz edilmektedir. Metindeki en önemli çatışma 'ümit-hayal kırıklığı' çatışmasıdır. Feridun'un geçmişte yolculuk sırasında yaşadığı olayın sonucunun şu an ve gelecekteki yaşananlara etki etmesi bu çatışmayı güçlendirmektedir. Anlatı izlencesinde özne nesnesine kavuşarak ödüllendirilmektedir. Feridun hayalini gerçekleştirmiştir. (Ö^N) → (Ö^N). Metinde kullanılan görsellerin metin ile kısmen uyumlu olduğu söylenebilir.

‘Eski arıklar’ isimli metinde ayrılmak-kavuşmak karşıtlığı genel hatlarıyla ele alınmaktadır. Kurban ve ailesi ümitlerini hiçbir zaman yitirmemişlerdir. Şükrü’nün diğer askerler gibi öldüğü haberi dillerde dolaşsa da onlar inanmamaktadırlar. Metindeki derin anlamlardan biri ümidin tüm olumsuzlukları ortadan kaldırdığı gerçeğidir. Anlatı izlencesinde özne nesnesine kavuşarak ödüllendirilmektedir. Kurban dede ve ailesi Şükrü’ye kavuşmuşlardır. (ÖvN) → (Ö^N). Metinde kullanılan görsellerin metin ile uyumlu olduğu söylenebilir.

‘Dokuzuncu Hariciye Koğuşu’ isimli metinde genç bir kahramanın dokuz yaşından beri çektiği ağrı ve dizindeki meçhul hastalık dolayısıyla yaşadığı sıkıntı dile getirilmektedir. Kahramanın bu acıdan kurtulmak için doktora gitmesi, bu süreçte çeşitli felaketler yaşaması anlatılmaktadır. Kahramanın yaşadığı sıkıntılar onun ne kadar çaresiz bir durumda olduğunu göstermektedir. Metin ‘ümit’ ve ‘karamsarlık’ arasındaki karşıtlık üzerine kurulmuştur. Anlatı izlencesinde özne nesnesine kavuşamamıştır. (ÖvN) → (ÖvN). Metinde kullanılan görseller metin ile uyumlu olmuştur ve metni yansıtabilmiştir.

‘Yayla’ isimli metinde yaylanın özelliklerinden, Türk insanı ile olan bağından söz edilmektedir. Metinde ‘geçmiş ve gelecek’ temel karşıtlığı üzerinde yaylanın Anadolu coğrafyasındaki durumu, oluşu ele alınmaktadır. Metnin türünden dolayı anlatı izlencesinden söz edilemez. Metinde kullanılan görseller kısmen uyumlu olsa da metni yansıtmakta yetersiz kalmıştır.

İncelenen metinlerin temel yapısı metnin yer aldığı temayı yansıtmaktadır. Metinlerdeki karşıtlıklar temel yapının aydınlatılmasında ve gizil yapıların ortaya çıkarılmasında okuyucuya yardımcı olmaktadır.

Yazılan metinlerin hiçbir tanesinde anlam doğrudan yer almaz. Metinlerdeki anlam çeşitli katmanlar ve okuma metotlarıyla ortaya konulmaktadır. Kelimeler, anlatıcılar, metnin yapısı, kahramanlar, zaman, uzam, kahramanların özellikleri gibi noktalar önemlidir. Ana dili öğretiminde en önemli araç olarak kullandığımız metinlerin iyi

anlaşılması için metindeki kodların çözülmesi gerekmektedir. İşte göstergebilim anlamı oluşturan ögeler sistemini inceleyerek bu kodları çözebilir.

Türkçe eğitiminde göstergebilimin kullanılması hâlinde, kitaplarda yer alan metinler farklı yöntem ile çözümlenecektir. Öğrencilerin göstergebilim yöntemini kullanması onları pek çok alanda geliştirmektedir. Bu alanlar; sürece daha aktif katılma, metinleri çözümleme yöntemleri geliştirebilme, asıl anlam ve gizli anlam arasında ilişki kurabilme olarak ifade edilmektedir. Bakış açısının geliştirilmesiyle öğrenciler hem metinde yer alan açık anlamları hem de metnin içinde yer alan derin anlamları ortaya koyacaktır. Göstergebilimsel okuma, metni yeniden üreterek kurgulamadır, metin üzerinde çözümlenmeler yaparak okuyucuyu metinle ilgili daha çok düşünmeye sevk edebilir.

Bir metin incelenip sorgulanırken bilimsel ölçütlere ve o metnin yapısına uygun yöntemler kullanılmalıdır. Klasik metin inceleme yöntemleri metinlerin genel yapısını ortaya koymakta yetersiz kalmaktadır. Metin çözümlenmelerinde ilk yapılması gereken, metinlere yaklaşımda kullanılacak yöntemlerin detaylı olarak tanınmasıdır. Böylece hangi yöntemin seçileceğine karar verilebilir. Göstergebilimsel yöntem metnin her okunduğunda farklı ve gizli manalar taşıyabildiğini gösterebilir. Böylece metinlerde vurgulanan mesajlar daha iyi anlaşılacaktır.

Türkçe derslerinde kullanılan göstergebilimsel inceleme yöntemi okurların metnin yapısına daha dikkatli olarak yaklaşmalarına ve metindeki farklı yerlere yoğunlaşabilmelerine olanak sağlayacaktır. Böylece öğrenci, metinlerin bileşenleriyle daha kolay anlam kurabilecektir. Göstergebilimsel inceleme yöntemiyle ana iletiye daha çabuk varılmasına imkân sağlanacaktır. Göstergebilim metin dışında bir şey ile ilgilenmez, yüzey yapı ve derin anlamlar ile ilgilenir. Ayrıca yazılı metindeki mevcut görsellerle de ilgilenerek onların uyumunu ve tutarlılığını da inceler. Görseller öğrencilerin zihinsel becerilerini destekler nitelikte olmalıdır. Türkçe dersinde öğretmenler ve öğrenciler göstergebilimi tanımalı ve çözümleme sistemini kavramalıdır. Okuma metinleri eyleyenler şeması ve göstergebilimsel

dörtgen ile yansıtılabilir. Göstergebilimsel inceleme yöntemi kullanılarak dersin planlanması ve işlenmesi faydalı olacaktır. Bu çalışma ile göstergebilimin önemine ve bilimselliğine dikkat çekilmektedir.

Ercantürk (2015) tarafından yapılan çalışmada ortaokul Türkçe ders kitaplarının göstergebilimsel açıdan incelenmesinin metinlerin anlaşılmasında, nesnel olarak değerlendirilmesinde ve yorumlanmasında okura yardımcı olduğu anlaşılmıştır.

İşeri (2002) çalışmasında sekizinci sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinleri göstergebilimsel metin çözümleme yöntemine dayanarak incelemiştir. Araştırmasının sonucunda Türkçe ders kitaplarında tercih edilen metinlerin Türkçe öğretim programına uygun olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yozgat (2016) ise yapmış olduğu çalışmanın sonucunda göstergebilimsel yöntemin öğrencilerin sınıf içi öğrenmeleri üzerinde olumlu etkisinin olduğu sonucuna varmıştır.

Batur (2010) da ana dili/Türkçe ders kitaplarının göstergebilimden yararlanılarak tasarlanmasının anlamlı öğrenmelere zemin hazırlayacağı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda uygulayıcılara ve araştırmacılara bazı önerilerde bulunulmuştur:

1. Türkçe öğretmenleri okuma metinlerinin işlenişinde göstergebilimsel inceleme yönteminden faydalanabilir.
2. Türkçe öğretmenlerine göstergebilimsel inceleme yöntemi ile alakalı hizmet içi eğitimler verilerek öğretmenler bilgilendirilebilir.
3. Göstergebilimsel inceleme yöntemi okuma metinlerinin sorgulayıcı bakış açılarıyla irdelenmesine fayda sağlayabilir.

4. Göstergebilimsel inceleme yöntemi öğrencilere öğretilerek okuma metnlerinin grup çalışmalarıyla, iş birliği çerçevesinde, öğrenciler tarafından incelenmesi sağlanabilir.
5. Göstergebilimsel inceleme yöntemi sayesinde okuma metinleri içindeki gizli iletilere ulaşılabilir.
6. Göstergebilimsel inceleme yöntemi ile metinlerdeki görseller sorgulanabilir ve bu görsellerin metin ile uyumu ele alınabilir.
7. Göstergebilimsel inceleme yöntemi ile öğrencilere görsel-metin uyumu çerçevesinde metin ile uyumlu yeni resimler çizdirilebilir.
8. Göstergebilimsel inceleme yöntemi sayesinde metnin ana fikri ve yardımcı fikirleri genişletilerek derin anlamlara ulaşılabilir, incelenen metnin tema ile ilişkisi tespit edilebilir.
9. Göstergebilimsel inceleme yöntemi öğrencilere öğretilerek başka metinlerin de göstergebilimsel dürtgene yansıtılması sağlanabilir. Bu sayede öğrenciler, okumaya ve araştırmaya sevk edilebilir.
10. Türkçe ders kitapları hazırlanırken göstergebilimsel inceleme yöntemine uygun metinler tercih edilebilir.
11. Göstergebilimsel inceleme yöntemiyle kahramanların, zamanın ve mekânın bütün ayrıntıları çıkarılabilir, metne katkısı sorgulanabilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, Doğan, *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2004.
- Balcı, Mustafa, Melanlıoğlu, Deniz, “Anadili Konuşuru Olmayan Öğreticilerin Görüşlerine Göre Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, 2016, s. 986-1004.
- Barthes, Roland, *Elements od Semiology*, Hill and Wang, New York, 1964.
- Batur, Zekeriya, “Ana Dili Öğretiminde Gösterge Biliminin Yeri: Ana Dili Ders Kitaplarındaki Yazılı Metinlerle Görsel Metinleri Bütünselliğinin Analizi” *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 5/4 Fall 2010, s. 174-200.
- Culler, Jonathan, *Barthes*, Çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.
- Epçaçan, Cahit, “Çoklu Zekâ Kuramına Dayalı Öğretim Uygulamalarının Öğrencilerin Okuduğunu Anlama Becerilerine Etkisi”, *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/1, Winter 2013, s. 1335-1353.
- Ercantürk, Oğuz-Kamil, *Göstergebilim Açısından Türkçe Ders Kitapları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2015.
- Erdal, Nihat, *İlköğretim Türkçe 8 Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Dörtel Yayıncılık, Ankara, 2017.
- Ergin, Muharrem, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1998.
- İşeri, Kamil, *Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlköğretim Programına Uygunluğunun İncelenmesi: Göstergebilimsel Bir Betimleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2002.
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 2018.
- Karataş, Zeki, “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, Ocak 2015, s. 62-80.
- Kıran, Eziler Ayşe, Kıran, Zeynel, *Yazınsal Okuma Süreçleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.
- Melanlıoğlu, Deniz, “Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretim Programları”, *Eğitim ve Bilim Dergisi*, Cilt 33, Sayı 150, 2008, s. 64-73.

Mert, Esra Lüle, “Türkçe Eğitimi ve Öğretiminde Dört Temel Dil Becerisinin Geliştirilmesi Sürecinde Kullanılabilecek Etkinlik Örnekleri”, *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, 2014, s. 23-48.

Özdemir, Murat, “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 11, Sayı 1, 2010, s. 323-343.

Pilav, Salim, Elkatmış, Metin, “Öğretmen Adaylarının Türkçe Kavramına İlişkin Metaforları”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume Cilt 8, Sayı 4, 2013, s. 1207-1220.

Pilav, Salim, *Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri*, Atılğan Yayıncılık, Ankara, 2012.

Rıfat, Mehmet, *Göstergebilimcinin Kitabı*, Düzlem Yayınları, İstanbul, 1996.

Rıfat, Mehmet, *Göstergebilimin ABC’si*, İstanbul, Say Yayınları, İstanbul, 2014.

Rıfat, Mehmet, *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, Om Yayınları, İstanbul, 2000.

Sağır, Mukim, *Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi*, Nobel Yayınları, Ankara, 2002.

Uçan, Hilmi, *Dilbilim, Göstergebilim ve Edebiyat Eğitimi*, Hece Yayınları, Ankara, 2008.

Uçan, Hilmi, *Yazınsal Eleştiri ve Göstergebilim*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2015.

Uzdu-Yıldız, Funda, *Göstergebilim Kiplikleri Açısından Anlatı Kişilerinin İncelenmesi*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, 2011.

Vardar, Berke, *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul, 2001.

Yaylagül, Özen, *Göstergebilim ve Dilbilim*, Hece Yayınları, Ankara, 2015.

Yiğit, Murat, *İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Yazılı Sınavlarda Yaptıkları Anlatım Bozuklukları Üzerine Bir İnceleme*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, 2009.

Yiğit, Murat, *Kültürel Etkileşim Bağlamında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi: “Arnavutlukta Kültürel Etkileşim Desenleriyle”*, Hiper Yayın, İstanbul, 2017.

Yozgat, Eylem Ezgi, *Göstergebilimsel Çözümleme Yönteminin Türkçe Dersi Okuma Etkinliklerine Uyarlanması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara, 2016.

Yücel, Tahsin, *Yapısalcılık*, Can Sanat Yayınları, İstanbul, 2015.

EKLER

Ek-1. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinleri

Buradaki metinler Nihat Erdal (2017) tarafından yazılan Dörtel Yayıncılık tarafından basılan “İlköğretim Türkçe 8 Öğretmen Kılavuz Kitabı” kaynağından alınmıştır.

Metin 1: Tatlı Dil

(...)

Mağaza vitrinlerindeki mankenleri bilirsiniz. (1) Hepsi güler yüzlüdür, içlerinde pek de güzelleri vardır. (2) Ama dilleri olmadığı için soğukturlar. (3) Onlar her ne kadar insan benzeri iseler de sahici insanları güzel yapan, sıcak yapan dildir. (4) Ama her dil değil. (5) Dilin de tatlısı olmalı. (6) Allah bir adama her şeyin tatlısını, yalnız dilin acısını verdi mi ne yapsa kâr etmez. (7) Öylesinin sevimli, cana yakın olmasına imkân yoktur. (8) Çünkü o dil ağzın içinde her dönüşünde can yakar, kalp kırar, gönül devirir. (9) “Dil yarası yaraların en derinidir.” derler. (10) Doğru sözdür. (11) Bıçağın açtığı yara zamanla kapanır; dil yarası, ruhun en gizli taraflarına doğru boyuna işler, bir türlü kapanmak nedir bilmez. (12)

Üstelik acı dilin zararı yalnız karşısındakine değildir; kendi sahibini de dünya güzeli olsa çirkinleştirir. (13) Nice güzel insanlar vardır ki dilleri yüzünden sevilmezler. (14) “Şeytan görsün yüzünü!” deyip bucak bucak kaçırdığımız insanlar, hep o insanlardır. (15)

Ama tatlı dil öyle mi ya? (16) “Yılanı deliğinden çıkarır.” derler. (17) Yılan pek insan dilinden anlamaz ama tatlı dilin neler yapmaya yettiğini anlatmak için herhâlde böyle demişler. (18) Ne kadar öfkeli olursanız olun tatlı dil sizi yatıştırır. (19) En yapmayacağınız

işleri size tatlı dille, güler yüzle yaptırırverirler. (20) “Haydi şekerim şunu yapiver!” demek başka, “Kalk şunu yap!” demek başkadır. (21) “Kalk şunu yap!” dedikleri zaman “Ne etsem de yapmasam?” diye düşünürsünüz. (22) “Ne diye yapacaktım? (23) Mecbur muyum? (24) Başkası yapsın! (25) Hep bize mi yükleniyorlar? (26) Yapmayacağım işte!” dersiniz. (27) Ortada hiçbir sebep olmasa bile dayatmanın yollarını ararsınız; eninde sonunda yapmaya mecbur olsanız dahi iyi yapmaz, baştan savarsınız. (28) Çünkü bu emir size dilin tatlı tarafından gelmemiştir. (29) Bir de “Haydi şekerim, ne olur, şunu yapiver.” dediklerini düşünün. (30) İşleriniz biraz ters gitmiş, eve yorgun gelip koltuğa henüz sırtınızı dayamış bile olsanız bu tatlı dil sizi yerinizden kaldırır. (31) İşleriniz ters gitmişse “Bunda evdekilerin ne suçu var?” diye düşünürsünüz. (32) Ne kadar yorgun olursanız olun, ufak bir zahmetin sizi daha fazla yormayacağına kendi kendinizi inandırmaya çalışırsınız. (33) İçinizden bir kuvvet bu tatlı emri yerine getirmeniz için sizi sanki zorlar. (34) Çünkü tatlı dil suratınıza çarpmamış, kalbinize işlemiştir. (35) İnsan kalbi de pek gevrek bir şeydir. (36) Acı dil onu nasıl kırırverirse tatlı dil de imar eder. (37) Tatlı dilin emrini o keyifsiz hâlinizde yerine getiriverirsiniz. (38)

İşte tatlı dilin mucizesi budur. (39) Konuşmayı, sözün sırasını getirmeyi de bir hüner saymalı. (40) Tatlı konuşmalarıyla tanınmış insanlar vardır. (41) Onları dinlemek başlı başına bir zevktir. (42) Hatta bu türlü insanlarla konuşmaya gittiniz mi söz yavaş yavaş güzel konuşanın, tatlı dillinin ağzında kalır. (43) O söyler, siz dinlersiniz. (44) Saatlerce hiçbir şey söylemeseniz bile o tatlı sözlerle siz konuşmuş gibi olursunuz. (45) Hani bazı insanlar için “Ağzından bal akıyor.” derler, işte bu ağızdan akan bal, tatlı dilin balıdır. (46)

Tatlı dil insan için başlı başına bir kuvvettir. (47) Dünyaya biraz sevimli olarak gelmenin elbette büyük avantajları var. (48) İnsanlar başkaları hakkındaki ilk hükümlerini yüzlerine bakarak verirler; sonra konuşması yoklanır. (49) Gerçi insanın dili ağzının içinde kolay dönmüyorsa düşüncelerini çabucak, güzel cümleler hâlinde ağzından dökemiyorsa bu gibi hâllerde susmak en emin çaredir. (50) Konuşmaktaki noksanlarını bilen bazı zeki insanlar susmayı becermek suretiyle muvaffak olurlar. (51) Bütün ömürleri boyunca sustukları için yükselmiş insanlar çoktur. (52) Ama asıl muvaffakiyet konuşmakla olur. (53) Güler bir yüz, tatlı bir dille tamamlandığı zaman insana bütün kapılar açılır. (54) Söze başlarken de söylediğim gibi tatlı dil, sevimli görünmeyen hatta soğuk görünen yüzleri bile ısıtır, cana yakın kılar. (55) Tatlı dile bütün kapıların açılması bundandır. (56)

(...)

Gerçekten dilin, tatlı dil olmak şartıyla, açamayacağı kapı, çözemeyeceği düğüm yoktur. (57) Gönüller onunla alınır. (58) Tarihte tatlı dille memleketlerin bile fethedildiği görülmüştür. (59) Hele kadın hükümdarlar dilleriyle komşu krallardan hayli toprak koparmışlardır. (60) Zaten bütün mesele gönülleri fethetmeye dayanır. (61) En usta politikacılar, milletleri dövüştüren politikacılar değildir, gönülleri ele geçirerek topladıkları sevgi ile işlerini gören politikacılarıdır. (62)

“Mademki tatlı dil her kapıyı açan sihirli bir anahtardır, öyle ise ne duruyoruz, dilimizi tatlılaştıralım.” diyen bilmem bulunur mu? (63) Çünkü bu, ha deyince olacak işlerden değildir. (64) Gönülleri fetheden tatlı dil bütün gücünü gönülden alır. (65) İnsanın dilinin tatlı olması için gönlünün tatlı, iyi olması lazımdır. (66) Kötü bir adamın dökeceği tatlı dil, tilkinin kargaya döktüğü tatlı dil gibidir. (67) İnsanı belki kısa bir zaman için aldatır ama çabucak da foyası meydana çıkar. (68) Hakiki tatlı dil iyi insanda olur. (69) Yüreği merhametle, sevgi ile dolu insanın dili de kendiliğinden tatlılaşır. (70) Bu geçici dünyada gönül yıkmanın, kalp kırmanın boşluğunu sezecek kadar olgun bir hayat anlayışına varmalı ki insan, en küçüğünden en büyüğüne kadar tatlı dille, güler yüzle seslenebilsin. (71)

Bilhassa insanları idare etmek sanatını iyi bilenlerin dilleri tatlı olur. (72) Alman İmparatoru Charles Quint (Çars Kuin), bilirsiniz, saat meraklısı idi. (73) İşi gücü, etrafına topladığı on, on beş saati aynı zamanda çaldırmaya, daima hepsinin aynı zamanı göstermelerini temin etmeye çalışmaktı. (74) Kendisi dünyanın en güç işinin bu olduğunu söylemişti. (75) İnsanlar da kendi başlarına birer saatten başka bir şey değildirlen. (76) Kimisi ileri gider, kimisi geri kalır. (77) Biri neşelendiği zaman öteki kederler içindedir. (78) Bazısında çalışma gücü fazla bazısında azdır. (79)

İnsanları idare etmek sanatını iyi bilenler tıpkı saatleri ayar etmeye çalışan imparator gibi insanları ayar etmeye çalışırlar ve güçleri, kuvvetleri ile değil ancak güler yüzleri, tatlı dilleri sayesinde bu zor işte muvaffak olurlar. (80) Dünya hükümrânlığı peşinde koşan Charles Quint günün birinde, “Ben on saati ayar etmekten âciz olan bir insan, milletleri nasıl ayar edebilirim?” diyerek teessüre kapılmıştır. (81) Fakat o haristi. (82) İnsanları zorla emri altına almak, kırıp dökerek hâkim olmak istiyordu. (83) Hâlbuki tatlı dilli adam böyle bir teessüre kapılmaz, kimse kendisine direktmeyeceği için her gittiği yere huzur götürür. (84) Onun tatlı

dili en tembeli, en gönülsüzü bile şevke getirdiği için hayat yükü ağırlığını hissettirmez olur.
(85) Dakikalar, yatağına alışmış bir su gibi şırlıtlar içinde akar gider. (86)

Gönülden temenni ederim: (87) Hayatınız güler yüzlü, tatlı dilli insanlar arasında geçsin.
(88)

Şevket RADO (Kısaltılmıştır.) (Erdal, Nihat, 2017: 28-30).

Metin 2: Kişiler Arası İletişim ve Kitle İletişimi

Kitle iletişim araçları, kişiler arası iletişimi/çatışmaları etkileme gücüne sahiptir. (1) Bu etkileme başlıca iki şekilde ortaya çıkar: (2) İlk olarak kitle iletişim araçlarının varlığı, birtakım kişiler arası çatışmalara yol açabilir. (3) İkinci olarak da kitle iletişim araçlarının verdiği mesajlar, kişiler arası ilişkileri, çatışmaları etkileyebilir. (4)

Kitle iletişim araçları, sosyal yaşantıyı önemli ölçüde etkilemektedir. (5) Evlerimize radyolar, gazeteler, televizyonlar girdikçe tek tek bireyler olarak yeni şeyler öğrendik, geliştik fakat bunun yanı sıra, kişiler arası ilişki örüntülerimizde de değişiklikler ortaya çıktı. (6) Bol sohbetli gece oturmalarının yerini, ailece televizyon seyretmeler aldı. (7) Ülkemizde televizyonun henüz çok yaygınlaşmadığı 1970’li yılların başlarında, televizyonları olmayanlar, televizyonlu komşularına gruplar hâlinde gitmeye başlamışlardı. (8)“Tele-misafir” kavramı bu yüzden ortaya çıkmıştı. (9) 1970’lerdeki bu olayın bir benzeri, yaklaşık yüzüne önce de yaşanmıştı. (10) Okuma yazma bilenlerin az olduğu o yıllarda, özellikle İstanbul’da insanlar geceleri bir komşuda toplanır, okuma bilen birisinin okuduğu romanı dinlerlermiş. (11) Ahmet Mithat Efendi’nin, Hüseyin Rahmi’nin romanları, bu okuma gecelerinde pek rağbette imiş. (12) Kenan Akyüz, Ahmet Mithat Efendi için “Efendi’nin okuyanı az, dinleyeni çoktu.” demektedir. (13) Herhâlde benzer şekilde yüzyıllar boyunca

Anadolu’da, kahramanlık menkıbeleri veya Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi, okuyanı az dinleyeni çok kitaplardan olmuştur. (14)

Topluca kitap okuma ile topluca televizyon seyretme arasında bir benzerlik varsa da önemli bir farklılık da bulunmaktadır. (15) İnsanlar okunan bir kitabı ya da anlatılan bir masalı dinlediklerinde, bilgi edinmenin yanı sıra, yoğun bir şekilde kişiler arası iletişimde de bulunurlar. (16) Televizyon seyredenler arasında da iletişim olabilir fakat sanırım televizyon başındaki bir iletişim, masal dinleyen bir çocukla ninesi arasındaki iletişim kadar yoğun olmayacaktır. (17) Çocukluğumda annemin ve babamın bana okuduğu kitapların konularını önemli ölçüde unuttum fakat o kitapların okunduğu ortamların sıcaklığı hâlâ hatırımdadır. (18)

(...)

Televizyonda hangi kanalın izleneceği konusunda ana babalarla çocuklar ya da kardeşler arasında birtakım çatışmalar ortaya çıkabilir. (19) Özellikle günümüzde ana babalar, çocuklarının, televizyonu çok seyretmelerinden, yaşlarına uygun olmayan filmleri izlemelerinden şikâyetçidirler. (20) Yalnız bilmek gerekir ki bu sorun günümüze özgü değildir. (21) Radyonun yaygınlaşmaya başladığı bu yüzyılın ilk yarısında da ana babalar benzeri kaygıları yaşamışlardı. (22)Woody Allen (Vodi Elin)’ın “Radyo Günlerim” adlı filminde, radyoyu çok dinleyen erkek çocuğun annesi ve babası, radyonun, çocuklarının gelişmesini engellemesinden ve terbiyesini bozmasından endişe etmektedirler. (23)

Kitle iletişim araçları, izleyenlere bilgi iletmenin yanı sıra, birtakım davranış modelleri de sunar. (24)Televizyon programlarındaki, çizgi romanlardaki ya da masallardaki kahramanlar, davranışlarıyla izleyenlere model oluşturabilirler. (25) Bu kahramanları kendilerine örnek alan izleyiciler, onların davranışlarını taklit etmeye, onlar gibi davranmaya yönelebilirler. (26) Bu durumda izleyicilerin modelden öğrenmeleri söz konusudur. (27)

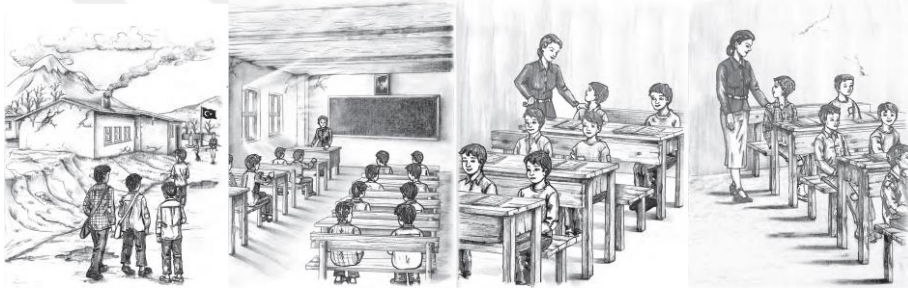
İnsanlar, başka insanları kendilerine model aldıklarına göre kitle iletişim araçlarında sunulan modellerin niteliği önem kazanmaktadır. (28) Kitle iletişim araçlarını izleyenler, iş birliği, yardımseverlik gibi olumlu birtakım sosyal davranışları taklit edebilecekleri gibi saldırganlık ve benzeri birtakım istenmeyen davranışları da taklide yönelebilirler. (29) Özellikle çocukların, televizyonlarda, filmlerde sergilenen saldırganlıkları taklit ettikleri yolunda

araştırma bulguları vardır. (30) Fakat bu tür araştırmalara bakarak televizyonun ya da kedili-fareli çizgi filmlerin zararlı olduğunu peşinen kabul etmek doğru olmaz. (31)

Eğer bir yetişkin, çizgi film izleyen bir çocukla, bu filmdeki olaylar üzerinde kısaca tartışırsa hem çocuğun filmde izlediği saldırganlığı taklit etme ihtimali azalabilir hem de zihinsel yönden gelişme şansı artabilir. (32) Bu yüzden ana babalar, çocuklarının yaşlarına uygun filmler seyretmelerini sağlamanın yanı sıra, bu filmlerin verdiği mesajlar üzerinde konuşmalıdırlar. (33)

Prof. Dr. Üstün DÖKMEN (Kısaltılmıştır.) (Erdal, Nihat, 2017: 34-37).

Metin 3: Selim

Yoksul çocuk ne demektir? (1) Taşrada ve gündüzlü okulda öğretmenlik etmemiş olan bir meslektaşım bunu asla bilemez. (2)

Ben taşrada fakat yatılı bir okulda, birkaç yıl bulunmuştum; sonra daha uzun zaman İstanbul'da, öğrenci sayısı bine yaklaşan büyük bir kız okulunda öğretmenlik ettim. (3) "Yoksul çocuk"un gerçek yüzünü buralarda asla görmemiştim. (4) Ve acı gerçek karşısında insanın yüreği nasıl sızlar? (5) Bilmiyordum. (6)

"K..." Ortaokulunun birinci sınıf B şubesinden içeriye adım attığım gün, duyduğum hayret ve dehşeti ömrüm oldukça unutamam! (7)

Sınıfta yaşları on iki ile yirmi -Evet, yirmi!- arasında elli kadar erkek çocuk vardı. (8) Ve hemen hiçbirisinde diyebilirim, benim görmeye alışık olduğum öğrenci kılığı yoktu! (9)

Mevsim kıştı. (10) Onlar yırtık, ince, perişan esvaplar içinde tir tir titiyorlardı. (11) Yırtık pabuçlar içinde, çorapsız ayakları donmuş, morarmış, çatlamıştı... (12)

On yıllık meslek hayatımda, ilk defa, bir sınıf içinde ve bir kürsü başında söz söylemek için sıkıldım, yutkundum, kelime aradım. (13) Boğazıma sanki bir şey tıkanıyordu... (14)

Sonra arka sıraları dolduran delikanlıların araştıran, sabırsız gözlerinden bu şaşkınlığı kaçırmaya uğraşarak bir şeyler söyledim. (15)

Arka sıralar bana bir nevi ürperti, ön sıralar yaman bir kalp sızısı vermişlerdi: (16) Öndekiler ne küçük, ne cılız varlıklardı. (17)Yarabbim! Sıtma ve yoksulluk onları nasıl yakıp kavurmuştu! (18)

Sıralar arasında geziniyor, konuşmaya ayırdığım bu ders saatini bitirmeye uğraşarak onlara küçük hatta manasız sualler soruyordum: (19)

— Adın ne senin? (20)

— Kaç yaşındasın? (21)

— Annen var mı? (22)

Filan ve falan... (23)

En ön sırada, sırtında parça parça bir yazlık gömlekle büzülmüş oturan çelimsiz, renksiz bir küçüğün kemikten omuzcağızına elimi koydum: (24)

— Adın ne, küçük? (25)

Küçük şey başını kaldırdı ve bana güldü, o zaman, el kadar, renksiz, kuru çehrenin üstünde harikulâde parlak bir çift koyu renk gözle, iki sıra bembeyaz diş gördüm. (26) Gözlerinin içinde “zekâ” pırıl pırıl yanıyordu! Canlı ve tatlı bir çocuk sesiyle cevap verdi: (27)

— Selim, efendim. (28)

— Kaç yaşındasın? (29)

— On üç, efendim. (30)

— Baban var mı? (31)

Cılız göğsünü gururla kabarttı: (32)

— Var ya efendim, benim babam tenekeci! (33)

Ekmeğini; “hayat”la göğüs göğüse çarpışarak kazanan bir adamın evladı olmak mı ona bu gururu veriyordu? (34)

Bu küçük çocuğun ruhundaki büyüklük ve mertlik beni daha o dakikada kavramıştı. (35) Ondan sonra aramızda gün geçtikçe derinleşen bir dostluk başladı. (36) İhtiyar ve fakir bir babanın en son çocuğuydu. (37) Evli ablaları, ağabeyleri vardı. (38) Ve hepsi kendi evlerinde ve kendi dertleriyle uğraşıyorlardı. (39)

Annesi!.. Evet, annesi vardı. (40) Ama benim kanaatime göre en hafif tabirle “duygusuz” bir kadın olmalıydı. (41) Küçük Selim’e bilmem nasıl kıyabilir de kışta kıyamette, parça parça çoraplarla, ince ve yırtık gömlekle okula gönderirdi? (42) Niçin bu çorapları yamamaz, niçin yünü bol bu memlekette bir kilocuk yün büküp de çocuğa bir kazak örmezdi? (43) Ben bunları düşünürken tanımadığım o kadına için için kızar, âdeta kinlenirdim. (44) Fakat o, annesine toz kondurmazdı. (45) Hatta onu babasından daha çok sevdiğini söylerdi. (46) Babasına karşı derin bir minnet besliyordu: (47)

— Beni okutabilmek için, bu ihtiyar hâlinde, öyle çok çalışıyor ki... (48) Zavallı babacığım, diye üzülürdü. (49)

“O kadar çok çalışkan” bu zavallı babanın; sevgili yavrusunu, temiz bir kıyafetle gezdirmeye olsun gücü yetmeyişinin sebebini de öğrendim: (50)

Tenekecilik sanatı Musevi vatandaşların elindeydi, ihtiyar Türk, onların rekabetine dayanamıyordu!.. (51)

Selim, zeki, akıllı, çalışkan ve doğru bir çocuktu. (52) Her öğretmen ondan memnundu. (53)

Matematik öğretmeni -o zamanki deyişle riyaziye muallimi- ondan, “Çok zeki çocuk!” diye söz eder; resim öğretmeni, “Harikulade bir kabiliyet!” diye onu över; jimnastik öğretmeni, “Selim fevkalade bir çocuk, lastik gibi vücudu var!” derdi. (54)

Benim inancıma göre de Selim, asıl Türkçe derslerinde “harikulade bir kabiliyet”ti. (55)

O yıl, bahara doğru gelen bayram, Selim’i pek yeni giysiler içinde buldu. (56) Bu, tam ona yaraşan bir kılıktı. (57)

Buna rağmen, Selim'in gözlerinde -düşündüğü zaman ciddi ve derin, güldüğü zaman tatlı ve parlak görünen o pek güzel çocuk gözlerinde- belirsiz bir gölge vardı. (58)

Bu neydi? (59) Niçindi? (60) Bilmiyordum... (61)

Fakat bu gölgenin bir eşi de benim içime düştü ve orada kaldı... (62)

Bu gölgeyi uzun seneler... -ta... küçük Selim'i mutlu, rahat ve hayata karşı tepeden tırnağa silahlı büyük bir adam olarak karşımda gördüğüm güne kadar- içimden söküp atamadım. (63)

Halide Nusret ZORLUTUNA (Kısaltılmıştır.) (Erdal, Nihat, 2017: 40-44).

Metin 4: Televizyonda Ne Var?

Bunca sorun dururken dille uğraşmayı gereksiz bulanlar var mıdır, bilmiyorum. (1) Gereksiz değildir çünkü dildeki bozulma, hem o sorunların göstergesidir hem de dolaylı olarak nedeni. (2) Türkçenin bu kadar kötü kullanılıyor olması, bütün işlerin kötüye gidiyor olmasından bağımsız mı? (3)

Üstüne titrediğimiz bir ana dilimiz olsaydı başkaca sahip olduklarımızın da üstüne titremez miydik? (4)

Ana dilimize saygı duysaydık başka ana dillere de saygı duymaz mıydık? (5)

Dili doğru dürüst kullanamayan insanın, doğru, mantıklı, kapsamlı düşündüğüne inanıyorsanız bu inancınızdan hemen vazgeçin. (6) Ne kadar konuşuyor ne kadar yazıyor, nasıl anlatıyorsa o kadardır o insan, daha fazla değil. (7) Düşünmeyi de biçimlendiren dildir çünkü. Hiç kimse dil olmadan düşünemez. (8)

“Türkler ana dillerini pek sevmez. (9) Düşünmeyi de sevmez zaten. (10) Siz bakmayın derin düşünceleri varmış da bunları bir türlü anlatamıyormuş gibi iki sözün arasına İngilizce sözcükler sıkıştırırlar. (11) Bunlar genellikle “-muş gibi yapanlar” dır. (13) Düşünüyormuş gibi yaparlar, anlatamıyor -muş gibi yaparlar. (14) Yoksa gerçekten düşünüyor olsalar ana dilleriyle düşündükleri bir gerçeği, niçin yabancı sözcüklerle anlatmaya kalksınlar? (15) Anlattıkları sözcüklerle düşünüyor olduklarını varsaymak daha da çelişkili, örtücü sonuçlara götürür bizi. (16) Ana dilimiz Türkçe yetmiyor mu, o duruma mı getirdik Türkçeyi? (17)

Eğer öyleyse bunda, “dilini düşünmeye bile yetmeyecek” boyutlara indirilmesinde, en büyük günah kimin, biliyor musunuz? (18) Dilimize yeni girmiş ve göz açıp kapayıncaya kadar yaygınlaşmış şu ünlü sözcükle söylersek medyanın. (19) Birtakım gazetelerin yadsınamaz payının yanı sıra asıl suç, görsel ve işitsel medyanın, daha çok televizyonun. (20) Televizyon, tüm kötü güçlerin 60-70 yılda, daha geniş düşünürsek 600-700 yılda yapamadığını 10 yılda yaptı. İnsanları ne söylediğini bilmez, söyleneni anlamaz duruma getirdi. (21)

“Ne yapmak istediğimi bilmek istiyorum.” gibi bir tümceyi ilk duyuşta yadırgarsınız belki; ya ikinci, üçüncü duyuşta? (22) Daha sonrakilerde... (23) Her gün kaç kez böyle tümceler duyarsınız? (24) Artık yadırgatıcı gelmez değil mi? (25) İşte televizyonun yaptığı en büyük kötülük bu! (26) Anlamsızlığı o kadar çok ve o kadar art arda dayatıyor ki anlam siliniyor ortadan. (27) Neden? (28) Bence bu “neden?” sorusunu pek sevmiyorlar. (29) Ne demek istedi, diye düşünmemizi istemiyorlar. (30) Anlamaya gerek yok, zaten anlaşılacak bir şey de yok. (31) “Hoşça vakit geçiriyoruz ya size! (32) Daha ne istiyorsunuz? (33) Gülün, eğlenin, yeter.” diyorlar. (34) Öyle yapıyoruz. (35) Gülme yalaması olduk. (36) Olura olmaza gülüyoruz. (37) Gülmezsek konserve kahkahalar anımsatıyor gülmemiz gereken yerleri. (38) Bu kadar çok güldüğümüz için “Zamanlama çok yanlış bir vakte denk geldi.” tümcesine gülemiyoruz artık. (39) “Sahip olduğu güçten kuvvet alıyor.” diyorlar biri için. (40) Gülemiyoruz. (41) Anlamıyoruz da. (42) Oysa birinden, bir şeyden kuvvet almak, bilmediğim söz değil. (43) Kimden kuvvet alıyormuş? (44) Sahip olduğu güçten. (45) O güce zaten sahipse? (46) Düşünmeyin, dediler ya size; niye anlamak için bu kadar çaba gösteriyorsunuz? (47) Siz adamın tekme atışındaki asalete bakın, nasıl dövüyor öteki adamları, nasıl gebertiyor hepsini, bunlara bakıp kendinizden geçin hatta hep öyle kalın; kendinize gelmeyin. (48) Asıl istedikleri bu. (49)

“Ama eminim seninle çalışmak onun için kolay değildir sanırım.” Bu sözü söyleyen, söylediğinden “emin” miymiş, öyle olduğunu “sanıyor” muymuş yalnızca? (50) Aynı şey: “Ama eminim bunu önceden bildiğim takdirde ona yardımcı olabileceğimi sanıyorum.” Sorular da aynı: “Emin” miymiş, “sanıyor” mu? (51) “Bu biraz demokrasiye çok ters düşen bir tutum...” Bu tutum, demokrasiye “biraz” mı ters düşüyor, “çok” mu (“Biraz demokrasi” ise pek de ters düşmez aslında)? (52) “Bunun önüne geçilmesi biraz da pek mümkün gibi görünmüyor.” (53) Yine “biraz” mı, “pek” mi sorusu... (54) “Dört ayrı yerde başlayan yangında mutlaka kasıt ihtimali var.” Soru, başka sözcüklerle soruluyor da olsa durum aynı: “İhtimal” mi, “mutlaka” mı? Olasılık mı, kesinlik mi? (55) Ya da tersi: “Sanırım gördüğü şey her neyse son derece ilgisini çekmiş gibi geldi bana.” (56) Hem “sanırım” hem “gibi geldi” de olmaz. (57) “Sanıyor” sa öyle “gibi gelmiş” zaten. (58) “Bence çağımızın en büyük hastalığı olarak bunu görüyorum.” da “görüyorum” (yani “ben”) denecekse “bence” ye gerek olmadığı gibi. (59)

Başka biri şöyle diyor: “Kısmen de olsa kendimi tümüyle sorumlu hissediyorum.” (60) Siz yine başlayacaksınız: Kısmen mi sorumlu hissediyormuş kendini, tümüyle mi, ne kadar huysuzsun. (61) Hatta nankör bile denebilir size. (62) Adamlar onca masraf edip her şeyin en iyisini, en güzelini sunuyorlar, yalnızca siz mutlu olasınız diye bulunmadıkları özveri kalmıyor; tutturmuşsunuz “Ne demek?” diye. (63) Ne demek olduğunu öğrenseniz başımız göğe mi erecek? (64) Bırakın bu boş işleri. (65)

Bu gece televizyonda ne var? (66)

Feyza HEPÇİLİNGİRLER (Erdal, Nihat, 2017: 52).

Metin 5: Çocuktan Mektup

Sevgili Anneciğim, Babacığım, (1)

Bütün duygu ve düşüncelerimi dile getirebilseydim size şunları söylemek isterdim: (2) Sürekli bir büyüme ve değişme içindeyim. (3) Sizin çocuğunuz olsam da sizden ayrı bir kişilik geliştiriyorum. (4) Beni tanımaya ve anlamaya çalışın. (5)

Deneme ile öğrenirim. (6) Bana ayak uydurmakta güçlük çekebilirsiniz. (7) Bana oyunda, arkadaşlıkta ve uğraşlarımda özgürlük tanıyın. (8) Beni her yerde, her işimde koruyup kollamaya çalışmayın. (9) Davranışlarımdan sonuçlarımı kendim görürsem daha iyi öğrenirim. (10) Bana yanılma payı bırakın. (11) Kendi işimi kendim görmeye alıştırmın. (12) Büyüdüğümü başka nasıl anlarım? (13)

Büyüme için çok istiyorsam da ara sıra yaşımdan küçük davranmaktan kendimi alamıyorum. (14) Bunu önemsemeyin. (15) Ama siz beni şımartmayın. (16) Hep çocuk kalmak isterim sonra. (17) Her istediğimi elde edemeyeceğimi biliyorum. (18) Ancak siz verdikçe almadan edemiyorum. (19) Bana yerli yersiz söz de vermeyin. (20) Sözüünüzü tutmayınca sizlere güvenim azalıyor. (21)

Bana kesin ve kararlı davranmaktan çekinmeyin. (22) Yoldan saptığımı görünce beni sınırlayın. (23) Koyduğunuz kurallar ve yasakların hepsini beğendiğimi söyleyemem. (24) Ancak hiç kısıtlanmayınca ne yapacağımı şaşırıyorum. (25) Tutarsız davrandığınızı görünce hem bocalıyor hem de bundan yararlanmadan edemiyorum. (26) Beni dinleyin. (27) Öğrenmeye en yatkın olduğum anlar, soru sorduğum anlardır. (28) Açıklamalarınız kısa ve açık olsun. (29)

Öğütlerinizden çok davranışlarınızdan etkilendiğimi unutmayın. (30) Beni eğitirken ara sıra yanlışlar yapabilirsiniz. (31) Bunları çabuk unutturun. (32) Ancak birbirinize saygı ve sevginizin azaldığını görmek beni yaralar ve sürekli tedirgin eder. (33)

Çok konuşup çok bağırma. (34) Yüksek sesle söylenenleri pek duymam. (35) Yumuşak ve kesin sözler bende daha iyi iz bırakır. (36) “Ben senin yaşında iken...” diye başlayan söylevleri hep kulak ardına atarım. (37)

Küçük yanlışlarımı büyük suçmuş gibi başıma kakmayın. (38) Beni korkutup sindirerek, suçluluk duygusu aşılayarak uslandırmaya çalışmayın. (39) Yaramazlıklarım için beni kötü çocukmuşum gibi yargılamayın. (40) Yanlı davranışım üzerinde durup düzeltin. (41) Ceza

vermeden önce dinleyin. (42) Suçumu aşmadığı sürece cezama katlanabilirim. (43) Beni yeteneklerimin üstünde işlere zorlamayın. (44) Ama başarabileceğim işleri yapmamı bekleyin. (45) Başarmam için beni destekleyin. (46) Hiç değilse çabamı övün. (47) Bana güvendiğinizi belli edin. (48) Beni başkalarıyla karşılaştırmayın; umutsuzluğa kapılıyorum. (49)

Benden yaşımın üstünde olgunluk beklemeyin. (50) Bütün kuralları birden öğretmeye kalkmayın. (51) Bana süre tanıyın. (52) Yüzde yüz dürüst davranmadığımı görünce ürkmeyin. (53) Beni köşeye sıkıştırmayın, yalana sığınmak zorunda kalırım. (54) Sizi çok bunaltdığım sırada bile soğukkanlılığınızı yitirmeyin. (55) Kızgınlığınızı haklı görebilirim ama beni aşağılamayın. (56) Hele başkalarının yanında onurumu kırmayın. (57) Unutmayın ki ben de sizi yabancıların yanında güç durumlara düşürebilirim. (58) Bana haksızlık ettiğinizi anlayınca açıklamaktan çekinmeyin. (59) Özür dileyişiniz size olan sevgimi azaltmaz; tersine, beni size daha çok yaklaştırır. (60) Aslında ben sizleri olduğunuzdan daha iyi görüyorum. (61) Bana kendinizi yanılmaz ve erişilmez göstermeye çabalamayın. (62) Yanıldığınızı görünce üzüntüm büyük olur. (63)

Biliyorum, ara sıra sizi üzüyor, belki de düş kırıklığına uğrattıyorum. (64) Bana verdikleriniz yanında benden istediklerinizin çok olmadığını da biliyorum. (65) Yukarıda sıraladığım istekler size çok geldiyse birçoğundan vazgeçebilirim; yeter ki beni ben olarak seveceğinize olan inancım sarsılmasın. (66) Benden, “örnek çocuk” olmamı beklemezseniz ben de sizden kusursuz ana baba olmanızı beklemem. (67) Sevecen ve anlayışlı olmanız bana yeter. (68)

Sizin çocuğunuz olarak doğmak elimde değildi. (69) Ama seçme hakkım olsaydı sizden başka kimsenin çocuğu olmak istemezdim! (70)

Sevgiler, çocuğunuz. (71)

Prof. Atalay YÖRÜKOĞLU (Erdal, Nihat, 2017: 52-53).

Metin 6: Eğitimin Hayati Önemi

Her yenileşme hareketinin başarısı, eğitim alanındaki başarıya bağlıdır. (1)

Kalkınmanın akıl ve bilimin önderliğinde gerçekleşeceğine inanan Atatürk'ün millî eğitime büyük önem vermesi kaçınılmaz bir sonuçtu. (2) Memleketin, bütün sorunlarına, bilimsel gerçeklere saygı duyarak akılcı bir şekilde yaklaşan gerçek aydınlara ihtiyacı vardı. (3) Kız-erkek, köylü-kentli bütün Türk çocuklarının, çağdaş ve yeterli bir temel eğitime kavuşturulmaları şarttı. (4) Geniş halk kütlelerinin, modern eğitim teknolojisinin sağladığı bütün imkânlardan yararlanılarak daha büyük bir hızla, daha verimli şekilde eğitilmeleri gerekli idi. (5)

Cumhuriyetin getirdiklerinin ancak eğitimle beklenen faydaları sağlayacağını, “eğitim alanında gereken ölçüde hamle yapılamadığını” büyük haklılık ve inatçı bir ısrarla savunanlardan biri, inkılap yıllarında Atatürk'ün yakınında bulunmuş olan Falih Rıfkı Atay'dır. (6) Atay diyor ki: (7)

... Cumhuriyetin kuruluş devrinde bir asırdan beri devam eden medeniyet mücadelesinin kesin zaferi, Medeni Kanun ve Laiklikle kazanılmıştı... (8) Türk milletinin bir yirminci yüzyıl topluluğuna doğru tekâmül etmesi için artık hiçbir engel kalmamıştı. (9) Bundan ötesi “eğitim” meselesi idi. (10)

Aynı konuda şöyle diyor F. Rıfkı Atay: (11)

“Biz ilim kafası ile bilmiyorduk. (12) Tefekkür kafası ile düşünmüyorduk. (13) Fakat Tanzimat'tan beri hiç olmazsa mukayese yapma imkânları elde etmiştik. (14) Bir karar vermek lazımdı. (15) Bu kararı veremiyorduk. (16)

Mustafa Kemal bu kararı vermişti. (17) 3 Mart 1924'te hilafet kaldırıldı. (18) Aynı yılın nisan ayında Şeriye Mahkemeleri kalktı; adalet birliği sağlandı. (19) Tevhidi Tedrisat Kanunu ile öğretim birliği sağlandı. (20) Şeriye Vekâleti kaldırıldı. (21) 1925 Ağustosunda şapka devrimi, 1925 yılının Kasım ayında tekkelerin kapatılması, bir yıl sonra Medeni Kanun'un kabulü, nihayet 1928'de Anayasa değişiklikleri ile devletin laikleştirilmesi ve yine aynı yıl Latin yazısının kabul edilmesi... (22) Demek ki "inkılap devri", cumhuriyetin ilanını başlangıç olarak alırsak 29 Ekim 1923'ten 3 Kasım 1928'e kadar beş yıl sürmüştü. (23) Ondan sonra bütün iş, yeni düzeni bütün topluluğa sindirmekte idi. (24) Bu da Türkiye halkını, yüzde yüz müspet ilme dayalı ilk eğitim terbiyesinden geçirmeye bağlı idi. (25) Bizler Tanzimat'tan beri çok zaman geçtiğini sanırdık. (26) İlköğretim ve eğitim görmeyen köy için Tanzimat gelmemiştir bile." (27)

Yapılan inkılap, "ilerlemenin önüne dikilen engelleri kaldırma" ameliyesi idi. (28) Yeni kuşakları ve geniş halk kütlelerini, çağın gereklerine göre eğitmek, bu inkılabın başarısı için şarttı. (29) Hele "millî egemenlik" ilkesi benimsendiğine yani çoğunluk iradesine dayalı bir demokrasiye ulaşmak hedef olarak seçildiğine göre "eğitim" büsbütün önem kazanıyordu. (30)

Bir yandan her alanda çağın seviyesine ulaşmış ve onu aşmaya hazırlanan gerçek aydınlar, seçkin uzmanlar yetiştirmek; öte yandan halk yığınlarına ulaşan bir millî eğitim seferberliği ile millî birlik ve bütünlüğü pekiştirmek, temel bilgilere ve sağlam "değer hükümlerine" sahip, iyi ahlaklı, bilgili, ailelerine ve millete yararlı kuşakların yetişmesini sağlamak şart idi. (31)

Japonlar, çağdaşlaşma çabasına girer girmez, millî eğitime gereken önemi vermişler ve yirminci yüzyıla girmeden eğitim alanında büyük hamle yapmışlardı. (32) Türkiye'de ise 1923'te bile Anadolu'da eğitimin dörtte üçü hâlâ medrese çatıları altında idi. (33) Atatürk, eğitim alanında ve başka alanlarda, muhtaç olduğu yetişmiş kadroları bulmakta çok güçlük çekmiştir. (34)

Hiçbir devlet kurucusu, Atatürk kadar "eğitim" konusunun hayati önemi üzerinde durmamıştır. (35)

"Cumhurbaşkanı olmasaydım millî eğitim bakanı olmak isterdim." diyen odur. (36)

İl il dolaşarak kara tahta başında yeni Türk harflerini millete öğretmeye, benimsetmeye çalışan odur. (37)

Milletinin, “gazi” unvanından sonra “başöğretmen” unvanını verdiği önder odur. (38)

(...)

Daha 1 Mart 1923’te, cumhuriyetin ilanından önce Atatürk, TBMM kürsüsünden, basit ifadeli ve pratik bilgiler veren kitapların bol sayıda bastırılarak “devlet kitabı” olarak halka dağıtılması, tercüme yapıtılması, eğitim bilgisi ve yurt sevgisini geliştirmek üzere küçük çocuklar için bazı illerde yatılı ilkokullar açılması direktifini veriyordu. (39) Daha o günden Atatürk, eğitim birliğinin önemini vurguluyordu. (40)

(...)

İnkılap hamlelerinin birçoğunun yapılmadığı bir sırada, 1924’te, Samsun İstiklal Ticaret Okulunda Atatürk, eğitimin hayati önemini şu sözlerle anlatıyordu: (41)

“Eğitimidir ki bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum hâlinde yaşatır ya bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder.” (42)

(...)

Atatürk, 1 Kasım 1928’de TBMM’yi açarken yaptığı konuşmada, yeni Türk alfabesinin TBMM kararıyla ve bir kanunla kesinleştirilmesini istemiş, bütün yurttaşlara okuma yazma öğretmenin, milletimizin yüzyıllardan beri çözülemeyen bir ihtiyacını karşılayacağını hatırlatmıştı. (43) Yeni harflerle okuma yazma seferberliğinin başlamasından duyduğu derin sevinci belirtirken bu konuda elde edilecek zaferi bütün zaferlerden daha üstün saydığını şu sözlerle açıklamıştı: (44)

“Türk harflerinin kabulüyle, hepimize, bu memleketin bütün evlatlarına mühim bir vazife düşüyor: (45) Bu vazife, milletimizin bir bütün hâlinde okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir.” (46)

(...)

Atatürk, aynı konuşmada, ilköğretimin yalnız kanuni olarak değil, fiilen genel ve zorunlu hâle gelmesini; memlekette eğitim birliğinin sağlanmasını; orta öğretimin yeterli imkânlara kavuşturulmasını, mesleki ve teknik öğretimin ilk ve orta dereceden en yüksek dereceye kadar sağlanmasını, yüksek öğretimin yalnız sayıda değil, kalitede de, bu yüzyılın ihtiyaçlarını karşılayacak seviyeye getirilmesini, hedef olarak göstermiştir. (47) Millî eğitimde hızla yüksek seviyeye çıkacak bir milletin, hayat mücadelesinde, maddi ve manevi bütün güçlerinin artacağını belirtmiştir. (48)

Prof. Dr. Turhan FEYZİOĞLU (Kısaltılmıştır.) (Erdal, Nihat, 2017: 65-68).

Metin 7: Otoray Yolculuğu

Niğde'ye yaklaşıyorduk. (1)

Yanımda oturan bir Niğdeli, şehrin eteğini saran ağaç kümeleri arasında pek iyi seçemediğim bir noktayı işaret etti. (2)

— Faruk Nafiz'in Hanı, dedi. (3)

Büyük şairin han sahibi olduğu günleri de inşallah görürüz. (4) Fakat yol arkadaşımın bana gösterdiği bina sadece Faruk Nafiz'in unutulmaz "Han Duvarları" şiirinde tasvir ettiği han idi. (5)

Kıyafetinden anlaşıldığına göre Niğdeli arkadaş bir esnaf yahut işçi idi. (6) Böyle olmakla beraber Han Duvarları'nı ve Faruk Nafiz'i biliyordu. (7) Daha garibi trende ilk gördüğü bir yabancıya bu şiiri, şiirde tasvir edilen hanı ve Faruk Nafiz'i tanımamasını kabul etmiyor, ateş ve su nevinden herkesçe malum şeylerden bahseder gibi iki kelime ile bana maksadını anlattığına inanıyordu. (8)

Güzel şiirin kudreti! İyi yazılmış bir manzum hikâye koskoca bir hanı, koynundaki tapu senedine rağmen asıl sahibinin elinden alıyor, Faruk Nafiz'e mal ediyordu. (9)

Mamafih arabamızda ayakta duran ve bizi dinleyen uzun boylu bir sakallının “Yok yahu... O han falanıdır.” diye öteki mal sahibinin hakkını da kurtardığını itirafa mecburum. (10)

Niğde ile Kayseri arasındaki yolu, Faruk Nafiz'in İstiklal Muharebesi senelerinde kona göçe üç günde aştığı o uzun mesafeyi, ben bugün otoray denen yeni icat bir alet içinde âdeta uçarak geçiyorum. (11)

Akşamın beş buçuğunda daha Niğde İstasyonu'nda kahve içiyordum. (12) Sokak fenerleri yanarken Kayseri'de olacağım. (13)

Bisikletin ilk icadı zamanlarında ona verilen şeytan arabası ismini bu otoraya saklamak lazımmış! (14) Otoray görünüşte yirmi otuz kişilik büyücek bir otobüs. (15) Fakat ikisi arasında âdeta nalınlı adam ile patenli adam farkı var. (16) Otobüsün mütemadiyen taşla, toprakla boğuşmasına mukabil otoray, cilalı çelik raylar üstünde yağ gibi kayıyor. (17)

Ulukışla ile Kayseri arasında günde iki sefer yapan bu arabaların, birinci ve ikinci sınıf yolcuları için, şoförün arkasında dört maroken koltuğu, camekânlı bir kapı ile buradan ayrılan geri tarafında da yirmi, otuz kişilik kanepeler var. (18)

Bazı şakacı yolcular lüks kısma Lortlar Kamarası, ötekine Avam Kamarası adını takmışlar. (19)

Bu otoray, yolları âdeta çocuk oyuncağına çevirmiş. (20) Mesela, Kayserililer bizim Ada vapurları biletinden daha ucuz bir para ile günübirliğine Bor bahçelerinde eğlenmeye gidiyorlar. (21)

Şoför, daha doğrusu makinistin bana anlattığına göre Adana ve Kayseri'de oturan iki akraba, mesela bir ana kız, pazar sabahları buldukları yerden hareket ediyor, öğleyin Ulukışla'da birleşiyorlar; akşama doğru yine evlerine dönüyorlarmış. (22)

Bu seyahat, artık yolculuktan usandığım bir zamana rastlamış olmakla beraber beni atlı karıncaya binmiş bir bayram çocuğu gibi eğlendiriyordu. (23) Otoray son derece munis bir dekor arasından akıp giderken kâh makinistin omuz başından önümüzdeki yola kâh arkaya geçerek akşam ışıklarıyla sararıp kızaran ovalara bakıyordum. (24)

Yeni bir icat, yalnız manzaraları ve hayatı değiştirmekle kalmıyor; duygularımıza, dünyayı görüş tarzımıza da tesir ediyor. (25)

Yolculukta akşam, insanın gayriihtiyari garipsediği, kendini karanlık düşüncelere bıraktığı saattir. (26) Halkın akşam garipliği terkibiyle anlattığı bu duyguda kendimizi uçsuz bucaksız mesafeler arasında kaybolmuş hissetmemizi, arkada bıraktığımız uzağı bir daha görmek şüphesinin, öndeki uzağa yetişememek korkusunun elbette bir payı vardır. (27) Mesafelere hâkim olmak emniyeti, işte bu şüphe ve korku mefhumunu kaldırıyor, insana bu geniş ovalarda kendi mahallesinde, evinin bahçesinde dolaşmak hissini veriyor. (28)

Faruk Nafiz:

“Dönmeyen yolculara ağlayan yaşlı yollar” diye anlattığı bu yolu, vaktiyle bir yaylının şiltesine uzanarak “kendini tekerleğin sesine kaptırarak” geçmiş olmasaydı da benim bindiğim otoray içinde tayyarede gibi geçseydi bu acı gurbet şiirini bilmem yazabilir miydi? (29)

Yeni edebiyatlarda romantik hüznün ve karamsarlığın gide gide kaybolmasında bu yeni icatların da bir tesiri olsa gerektir. (30)

Reşat Nuri GÜNTEKİN (Erdal, Nihat, 2017: 93-97).

Metin 8: Manisa Ovası'nda Bir Gün

...

Güneşle beraber yoldayız. (1) Manisa'nın ekonomik kaderini üzümünden kurtaracak çalışmaları görmeye gidiyoruz. (2) Sabahın altısı. (3) Şehrin bütün caddeleri hatta ara sokakları kalabalık. (4) İrili ufaklı traktörler, işçilerle dolu römorkları uçururcasına ovaya koşturuyor. (5) Dar sokaklardan, ara yollardan cipler de bu koşuya katıldılar. (6) Başları sarı poşularla bürgülü işçilerle dolu kamyonlar geçiyor. (7) Kadın, erkek; genç, ihtiyar; çoluk çocuk ovaya koşuyorlar: Bağına, tütününe ve en çok bel bağladıkları pamuğuna! (8)

Her taraf yeşil, yemyeşil. (9) Asma yeşili, tütün yeşili, pamuk yeşili. (10) Sonra, söğüt, kavak ve çınar yeşili. (11) Tevekkeli yeşil Manisa dememişler buraya. (12) Gözü ve gönlü doyuran türlü yeşillik aralarında bembeyaz kuleleri, kar gibi bağ damarları benek benek ağarıyor. (13) Bir ay sonra şehir büsbütün boşalacak; bu kuleler, bu damlar sıhhatli genç kızların, neşeli üzüm çocuklarının kahkahalarıyla bir kat daha şenlenecektir. (14) Hele bağlara bir ben düşün!.. (15)

...

Yol Akhisar'a doğru uzadıkça bağları arkamızda bıraktık. (16) Şimdi iki yanımız uçsuz bucaksız pamuk tarlaları. (17) Bir karış boş yer, ekilmemiş bir avuç toprak yok. (18) Uzak yakın bütün köylerin insanı boşalmış tarlalara. (19) Dibek başlarında oynayan küçüklere, belleri bükülmüşlere bırakılmış köylerden geçiyoruz. (20) Her taraf pamuk. (21) Kozalar patladığı zaman ovanın yüzü kim bilir nasıl karlaşacak, aklaşacak? (22)

Sığ bir yerinden Gediz'i aşınca Şükrü Cider'in çiftliğindeyiz. (23) Yüzlerce kadın, erkek, genç ve yaşlının çalıştıkları pamuk tarlalarından türküler geliyor. (24) Zeybek türküleri söylüyorlar bir ağızdan. (25) Çapalar hiç durmadan pamuk fidelerinin köklerini dövüyor, kabartıyor. (26)

Genç çiftçi, yanaklarını ve ensesini örten sarı bürgüsünü kasketinin üstünde düğümlerken konuşmaya başlıyor: (27)

— Geçen yıl diyor, tütüne bel bağlamıştık. (28) Ne çare ki tütün, işçilerimizin emeklerini bile tam manasıyla karşılamadı. (29) Onun için bu yıl bütün ova olanca gücünü pamuğa verdi. (30)

Korlaşan güneş altında toprakla cenkleşen bütün bu insanların ümitleri hep pamuktadır. (31) Kışın edilen borçlar pamukla ödenecek, yavuklular pamuktan sonra birleşecekler. (32) Ocaklar bu pamukla tütecek, ambarlar pamuktan gelecekle dolacak. (33) Giyim kuşam ve bütün iyi kötü arzular hep pamuğa bağlanmış. (34)

1950-51 yıllarında yalnız Manisa Zirai Donatım Kurumundan ovaya satılan traktör adedi 700'den fazla. Ödeme şartları da çiftçiye büyük kolaylıklar sağlamış. (35) Köylüler taksitle alınan her şeyin adını Marshall (Marşal) koymuşlar. (36) Traktör Marshall, diskaro, mibzer, patos hep Marshall. (37) Şehirde elbise, kundura ve bütün lüzumluları alırken de “Marshall mı,peşin mi?” diye soruyorlar; Marshallsa eyvallah!.. (38)

Tarlanın uzak üst başından iki lacivert traktör, pamukların aralarını süzerek ağır ağır geliyor. (39) Henüz askerliklerini yapmamış iki delikanlı poşularla sarılı. (40) Beyazlanmış kirpikli gözlerini bir plan çizgisi kadar düzenli paralellerle ekilmiş pamuk çizilerine dikmişler, homurdanan traktörlerle yaklaşıyorlar. (41)

— Bu gördüğünüz pamukları kardeşim Ali ile gece gündüz çalışarak hep kendimiz ekeriz, diyor, Şükrü Cider. (42) Pamuk ekme işi en önemli iştir. (43) Ufak bir ihmal, küçük bir dikkatsizlik, koca bir masrafı, emeği ve en mühim olan zamanı boşa harcatır. (44) Bundan evvel bazı acemiliklerimiz ve zararlarımız oldu. (45) Sütten ağzımız yandı, şimdi ayrıntı üfleyerek içiyoruz. (46)

Ovanın büyük kısmını kaplayan bu pamuklar önümüzde uğultularla çalışan traktörlerin çektikleri mibzerlerle ekilmiş. (47) Motor ve makine kuvvetli olmasa böyle geniş ziraate insan ve hayvan takatinin yetişmeyeceği bir bakışta belli oluyor. (48) Yıllarca hayvan ayakları altında tıkızlanmış çayırıklar, yağmurla ve güneşle betonlaşmış topraklar ancak ağır traktörlerle çekilen koca disk pulluklarla un gibi ufanarak tohum atılacak hâle getirilmiş. (49) Tarlaların kenarlarındaki yüksek otların arasında irili ufaklı çeşitli pulluklar yatıyor. (50) Aylarca ve geceli gündüzlü çalışmaktan yorulmuşlar gibi yaslanmışlar hendeklere, dinleniyorlar. (51) Ovanın her tarafından motor sesleri geliyor. (52) Bintepelerden Menemen Boğazı'na kadar uzanan düzlükte bir fabrika uğultusu var. (53)

Öğrenmek istediğim şeyleri bakışlarımdan sezen bu narin yapılı çiftçi: “Şimdi gördüğünüz ovamızdaki bu kalabalık, dış illerden gelerek buralarda çalışırlar.” diye devam ediyor konuşmasına: “İşçilerin dayıbaşı denilen başları daha kıştan buralara gelerek angajeler

yaparlar. (54) Bazıları yaz çalışmaları için avans para bile alırlar. (55) Şu çalışan kalabalığın çoğunu Balıkesir köylüleri teşkil ediyor. (56) Arkada görünen çiftlik binalarında çalışma müddetince misafir kalırlar. (57) Bazı akşamları bu misafir işçilerle beraber şehre, sinemaya gidiyoruz. (58) Traktörlerimiz, şehirde yapılan kutularla dondurmaları bu tarlaların ortalarına kadar ulaştırıyorlar. (59) Hep beraber yiyip zevkle çalışıyoruz.” (60)

Sevimli bakışlarıyla ağasının konuşmalarını dinleyen Ali Cider de gülerek tarla kenarında tenteleri, camları indirilmiş bir cipi işaret ederek: (61)

— Şu ağacın altındaki cipin vazifesini tahmin edebilir misiniz, diyor. (62)

—Çiftlik binalarıyla tarlalar arasındaki yolları kısaltmak için olacak herhâlde. (63)

İki genç kardeş cevabıma gülüşüyorlar ve Ali Cider anlatıyor: (64)

— Evet ama asıl vazifesi, bu geniş pamuklarda çalışanlara Ankara ve İstanbul radyolarının şarkılarını, türkülerini, haberlerini getirmektir. (65) Saat 12’den sonra tarlalarımız bu cipin radyosundan gelen seslerle dolar. (66) Hepimiz hem radyo dinler hem çalışırız. (67)

Anlaşıyor ki otomobil de bu iş sahasında lüks olmaktan kurtarılmış ve asıl hizmetine sokulmuştur. (68)

Bütün tarlaları ve ovayı adım adım dolaşırken pek yakın bir gelecekte iktisadi kalkınmaya kavuşmanın inancı ve güvenci geliyor insana. (69) Apaşikâr ki hep beraber, gayretle ve imanla topraktayız. (70) Toprak kıymet bilen ve emek ödeyen en büyük, en vefalı ana... (71)

Hidayet GÜLEN (Erdal, Nihat, 2017: 100-104).

Metin 9: Macera

Küçüktüm, küçüktüm, (1)

Oltayı attım denize; (2)

Bir üşüşüverdi balıklar, (3)

Denizi gördüm. (4)

Bir uçurtma yaptım, telli duvaklı; (5)

Kuyruğu ebemkuşağı renginde; (6)

Bir salıverdim gökyüzüne; (7)

Gökyüzünü gördüm. (8)

Büyüdüm, işsiz kaldım, aç kaldım; (9)

Para kazanmak gerekti; (10)

Girdim insanların içine, (11)

İnsanları gördüm. (12)

Ne yârdan geçerim, ne serden; (13)

Ne denizlerden, ne gökyüzünden ama... (14)

Bırakmıyor son gördüğüm, (15)

Bırakmıyor geçim derdi. (16)

Oymuş, diyorum, zavallı şairin (17)

Görüp göreceği. (18)

Orhan Veli KANIK (Erdal, Nihat, 2017: 147).

Metin 10: Garip Bir Hediye

Çarşıdaki kuyumcu dükkânları önünde Feridun iki saattir dolaşüyor, hiçbirine girmeye cesaret edemiyordu. (1) Satacağı bir şeyi kalmamıştı, yalnız cebinde bir tıraş fırçası vardı ki onun bir değeri olup olmadığını sormak istiyordu. (2) Fildişi saplı, nakışlı, işlemeli de olsa bir tıraş fırçasının değeri ne olabilirdi? Bunu sormaktan utanıyordu. (3) Hem yalnız utanmak değil, biraz da korkuyordu. (4) Kuşkusuz beş para etmeyecekti: (5) Ona vaktiyle bunu hediye eden Yahudi “Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işe yarar!” dediğinde muhakkak eğlenmişti, bu bir şakaydı. (6) Şimdi ona güvenerek nasıl soracaktı. (7)

Bir aralık içine öyle bir hüznün, bir ümitsizlik doldu ki hemen oraya çökmek ve ağlaya ağlaya erimek, tükenmek istedi... (8) Aslında aylardan beri dertler, tasalar içinde garip bir baygınlık gelip çatıyor, yüreğinde bir erime, bir tükenme seziyordu; bu belki bir kalp bozukluğuydu, beklenilmeyen bir zamanda ölebilirdi. (9) Ne iyi olacaktı. (10) Keşke şimdi, şuracıkta düşüp kalsaydı, kurtulsaydı... (11)

Cebinden fırçayı bir kere daha çıkardı, baktı: (12) Sıradan, herkesteki gibi beş on kuruşluk bir maldı, buna bir değer verebilmek için insan ya deli olmalı yahut kendisi gibi artık, açlık ve yoksulluk içinde aklını yarı kaybedip hayallere kapılmış bulunmalıydı. (13)

Dönmeye karar verdi, sonra vazgeçti, büyük mağazalara giremeyeceğini anlayarak camekânında sekiz, on gümüş halka, birkaç kâse Yemen taşı duran ufacak bir dükkânın kapısını itti, bir çingirak öttü, içeride, mavi ışıklı bir ispiro lambasının üzerine eğilmiş gözlüklü, keten önlüklü, kart, kırçıl bir kuyumcu, loşluğa gömülü işiyle uğraşıyordu. (14) Gözlerini kaldırıp gelen adamı süzdü, sonra isteksiz hatta biraz da ürkekçe: “Nedir, ne istersin?” diye sordu. (15) Feridun fırçayı uzattı: “Vaktiyle birisi hediye etmişti.” dedi. (16) “Kıymetli olduğunu söylemişti, acaba hakikaten bir değeri var mı? Bakar mısınız?” (17)

Öbürü merakla eline aldı, evirdi, çevirdi, salladı, tırnağıyla kazıdı, sonra geri verdi: (18)

— Beş para etmez, mezat malında eşi çok! Dedi. (19) Feridun kekeleye kekeleye, özür dileyerek çıktı... (20) Kendi kendine: “Hani Yahudi, diyordu, beni meğerse aldatmış, az daha onun uğrunda ölüyordum da...” (21)

Hakikaten öyle de oluyordu ya... (22) Bundan, on yıl önceydi, Feridun, Mısır’dan Selânik’e dönüyordu, limana demir atmışlardı. (23) Yolculardan kılıksız bir ihtiyar Yahudi, güvertede dünyadan habersiz, hırs ve heyecan içinde eşyalarını istif etmekle meşgul iken vincin altına girmiş ve tam o sırada demir kancadan kurtulan bir iri denk, olanca ağırlığıyla adamın başına inerken o, eşi bulunmaz bir çeviklikle hemen fırlamış, kucaklayınca Yahudi’yi ölümden kurtarmıştı. (24) Fakat yük Feridun’un tam omuzunun yanından asker kaputunu yırtarak geçmişti. (25) Kendine gelen Yahudi, eşyalarının arasından bir kocaman kutu açmış, sıra sıra dizilmiş tıraş fırçalarından bir tanesini ayırmış ve ona uzatarak: (26)

— Değerlidir, kadrini bil, sakın atma, zamanında işine yarar, demişti. (27)

Ufak tefek eşya satan bu yoksul adamdan aslında ne beklenirdi? (28) Fakat niçin öyle söylemiş, neden bu oyunu etmişti? (29) Hoş, Feridun da o zaman bu söze önem vermemişti ya! (30) Fırçayı almış, bir tarafa atmış hatta bavuluna koyarak savaşta, esirlikte, üç sene sürekli kullanmış; değeri olacağını hatırına getirmemişti. (31) Fakat bugün uzun bir savaş, bir esaret ve felaket devresinden sonra İstanbul’a dönüp de yarı sakat, işsiz, parasız kalınca ve bütün malını, eşyasını elinden çıkarıp bir dilim ekmeğe muhtaç bir hâle düşünce bu olayı ve Yahudi’nin sözlerini hatırlamış, sonunda işte gelip fırçanın kıymetini sormuştu. (32) Demek beş paralık bir değeri yoktu ha... (33) Atmak için hazırlandı, köşeye bırakıverecekti

fakat ne olsa bir tıraş fırçasına gerek duyabileceğini düşünerek bu fikrinden vazgeçti, cebine soktu, yürüdü. (34)

Serencebey Yokuşu'ndaki kocaman evlerini elden çıkarıp Ahırkapı feneri arkasına düşen çukur ve rutubetli fakir mahallelerinden birine taşındıkları günden beri yoksulluk büsbütün yakalarına yapışmıştı. (35) Ana oğul ıslak ve iç karartıcı bir evde solucan gibi kıvrılarak ne eziyetli ne matemli bir ömür sürüyorlardı. (36) Bu akşam, çarşıdan dönüşünde Feridun, yoksulluğun bütün ağırlığını yüreğine bir tortu gibi çökmüş buldu, annesine, kısaca:

— Beş para etmiyor, boş yere hülya kurmuşuz!.. (37)

Dedikten sonra yukarıya, odaya çıktı, kafesi sürdü, nefes almak ihtiyacıyla dışarıya sarktı. (38) Belliydi ki yüksek yerlerde henüz güneş, neşe ve hayat vardı. (39) Fakat buradan, çukur bostanlarla yıkık kale duvarları arasına gömülü, şu izbe mahalleden renk ve ışık çoktan elini çekmiş, bodur, sarsak ve kara evler tepesindeki görkemli cami kubbelerinin yüklü gölgesi altında çoktan seçilmez olmuştu. (40) Henüz lambaların bile yanmadığı şu erken saatte bir bodrum kapanıklığı duyulan sokaklara karanlık başka türlü, yüreğe kaygı dolar gibi çöküyor, ağızlarına kadar taşkın bostan kuyularından yöreye kemirici bir yaşlık yayılarak vücuttan önce ruha işliyordu. (41) Bu sarnıç kadar kapanık ve ıslak mahalleye şu saatte hiçbir köşeden aydınlık sızıyor, hiçbir yerden ışık damlamıyordu. (42)

Hâlbuki denizin öbür yakasında Kadıköy, batan güneşin ışıklarına boyalı yüzünü, aynaya eğilmiş bir şuh kadın gibi uzatmış, renkler içinde mutlu bir gülüşle parlıyor, için için kızarıyordu. (43) Bu kuytu, karanlık dehlizin karşısında orası hayal şehirler gösteren bir sinema şeridi gibi alacalı inanılmayacak kadar şen, aydınlık görünüyordu. (44) Feridun şimdi bunu düşünerek vücudunda mahallenin karanlığı ve gözlerinde Kadıköy'ün ışıkları öyle ölüvermek isteğiyle yanıyordu. (45)

Birden kızdı, elini tekrar cebine soktu; (46) haftalardan beri kendisinde hiç olmazsa ufak bir değer var sayarak bütün ümitlerini bağladığı hediye onu sanki yakıyordu; (47) Yahudi'nin uzun ve seyrek sakallı, buruşuk, kirpiksiz yüzü karanlığın içinde ürkütücü bir belirginlikle canlanarak hain hain gülüyor: (48)

— Aldattım seni... diyordu. (49) Evet, aldatmıştı, en muhtaç, en düşkün zamanında... (50) Fakat insan, bir tıraş fırçasından yardım ummak, bir servet beklemek için ne kadar aptal

olmalıydı... (51) Kollarından yakalayıp pencereden uzattı. (52) Aşağıda kale duvarlarına yakın bir iri yalak taşı vardı; ortasını nişanladı, parmağını sokmuş bir akrebi silker gibi hızla attı ve görmek için dikkat kesilip baktı. (53)

Fırçanın kemik sapı sert bir ses çıkardı. (54) Sonra büsbütün çökmüş, koyulaşmış olan karanlığın içinde yan yana iki göz nokta parladı. (54) Feridun bunlara, bu maviye yakın bir renkle ışıldayan şeylere uzaktan bir süre şaşarak baktı, (55) sonra birden yüreğini akıl almaz bir ümidin kapan gibi sıkıldığını duydu; (56) merdivenleri dörder dörder atlayarak aşağıya koştu, sokağa fırladı, eğildi, göğün belirsiz aydınlığını yüreğinde toplayarak süprüntüler içinde hâlâ pırıl pırıl yanan bu iki ufak şeyi, iki küçük taş parçasını ellerine aldı, gene koşarak içeriye döndü. (57)

İdare lambasının ölgün ışığına tutup baktığı zaman bunların birer elmas parçası olduğunu anlamıştı. (58) Fakat acaba sahte miydi? (...) Bütün gece gözüne uyku girmedi, sabahleyin alaca karanlıkta gitti, bir gün önce uğradığı dükkânın önünde bekledi, kart ve kırçıl kuyumcu görününce hemen dükkâni açmasını bile beklemeyerek taşları çıkardı: (59)

— Bunlar ne eder?

Dedi. (60) Öbürü, önce kayıtsızca bir göz attı, sonra gözlüğünü taktı, dikkatlice inceledi, güneşe tuttu, elinden bırakmamak ister gibi biraz çekingen ve nazik dedi ki: (61)

— Temiz maldır, alıcısını bulursa iyi para eder, hele girin dükkâna bir daha görelim, bir kıymet biçelim! (62)

(...)

Refik Halid KARAY (Kısaltılmıştır.) (Erdal, Nihat, 2017: 154-157).

Metin 11: Eski arıklar

SAHNE

II

(Evin aŐhane bölümü. Kurban dede ile torunu Osman ayaklarını tandıra sarkıtmıŐlar, otururlar. Kurban dede 70 yaşlarında, zayıf, çökük, gzlkl, gzlgnn saplarından biri kırılmıŐ, yerine ip baŐlayarak kulağına tutturmuŐlar. st baŐı yamalıdır. Osman 6-7 yaŐlarındadır. Dedesi onu omuzlarından tutmuŐ, Őefkatle kendine yaslamıŐ, kederli gözlerle szmemekte, hikâye anlatmaktadır. İsmail'in türküsünü de duymaktadırlar.)

KURBAN — İŞte bu iki kardeş, düŐmanlarla dövüŐmeye gitmiŐler. (1) İkisi de zabıtmıŐ, komutanmıŐ yani. (2) Birine yani Mehralı Bey'e demişler ki "Sen Yemen ellerine gideceksin..." br kardeŐe yani RüŐtü Bey'e de demişler ki "Sen Kafkas Dağlarına gideceksin..." (3) Neyse bu iki kardeş sarılır, pŐr, helallaŐır ve ayrılırlar. (4) Gel zaman git zaman, günün birinde Mehralı Bey'in kara haberi gelmez mi. (5)

OSMAN — (Sözünü keser.) Dede, benim babam da oyda mı? (6)

KURBAN — Senin baban yakın yerde. (7) Erzurum'da. (8) Yakın, aha şurası... (9)

OSMAN — (Atılır.) Nenemle anam gelmeden biz gidip babamı göyüp gelelim. (10)
(Kolundan çeker.)

Hadi dede. Hadi!.. (11)

KURBAN — (Yanına çeker.) Hani uyuyacaktın sen? (12) Baban yakında gelecek... (13)
Hadi uyu biraz! (14)

OSMAN — Kaynım aç! (15)

KURBAN — Kalk, tekmeden ekmek getir de ye! (16)

OSMAN — Tekneye baktım, ekmek yoktu. (17)

KURBAN (Çaresiz bakınır.) — Az sonra anan gelir, bulur. (18) Nenen de sana yabandan
kâhmut, kazankulpu, yerelması getirecek ya... (19) Şimdi uyu biraz! (20) (Üzerine cicimi
salar.) Uyu ki babamı da göresin düşünde. (21)

OSMAN — (Yattığı yerden) Sonya nasıl olmuş dede? (22)

KURBAN — Ne nasıl olmuş? (23)

OSMAN — MehyalıBeğ. (24)

KURBAN — Uyuyup uyandıktan sonra anlatırım sonrasını. (25)

OSMAN — Beni Yemen'e de götürsene... (26)

KURBAN — Büyüyüp asker olunca gidersin... (27)

OSMAN — Oyda şekey vay mı dede? (28)

KURBAN — Varmış... (29)

OSMAN — Veyveley de vay mı? (30)

KURBAN — Vardır... (31)

OSMAN — Kıymızı alma? (32)

KURBAN — Dur şu gözlüklerimi bir sileyim de. (33) (Gözlüklerini çıkarır, yüzünü öteye çevirerek önce yaşaran gözlerini siler elleriyle, Osman'a bakar, uyumuştur. Bir ayağını tandırdan çıkarır, ovar- ken gözlerini tavana diker. İsmail'in söylediği türkünün etkisinde mırıldanır.)“Köz düştüğü yeri yakar kime ne/ Yemen'e de benim ağam Yemen'e...” (34)

HACER (Kucağında birkaç parça çamaşırıyla girer, Osman'a bakar.)

KURBAN — Uyudu. Hem de aç açına... (35) Teknede ekmek yok dedi. (36)

HACER — Üç ekmek vardı, saklamıştım. (37) Eline alıp dışarı çıkmasın diye... (38)

KURBAN — Un da kalmadı. (39)

HACER — Bir tencere borç un istedim Bergüzar bibiden, verecek. (40)

KURBAN — Topal şeytanın kulağına gitmeseydi bari. (41) Bunca naçar olduğumuzu sezerse yarıya düşürür fiyatı. (42)

HACER — (Çamaşırları açar.) Demez kimseye Bergüzar bibi. (43) Kurutayım şunları tandırda baba. (44) İçten giyecek bir şeyi yok Osman'ın... (45) (Yırtık, delik çamaşırları tandırın kenarından asar.)

KURBAN — Hiç böyle perişan olmamıştık. (46) Doksanüçte bile... (47)

HACER — Anlaştınız mı Niyazi Ağa'yla? (48)

KURBAN — Topal şeytanla? (49) Gelsin bizim koca karı da bakalım çaresine. (50)

HACER — İsmayıl bizi ağlattı gene. (51) (Kurban dede, biliyorum anlamına başını sallar, kederli) Hanife Bacı hâlen umut eder gelmesini erinin... (52)

KURBAN — Allah'tan umut kesilmez kızım. (53) Bakarsın çıkar gelir bir gün. (54) Cümle hasretleri kavuştursun Rabb'im, bizi de... (55)

HACER — Amma derler ki Hanife bacının erinin askerlik ettiği yerler gâvur eline geçmiş hepten. (56) Sağ kalanlar bir bir dönmüş Yemen'den. (57)

KURBAN — Bizim Şükrü de ta Kafkaslardaydı, orası da gâvur eline geçmişti. (58) Amma oğlum şimdi Erzurum'da, şurada. (59) Karabekir Paşa'nın yanında. (60) Yaa, mektubu gelmişti ya... (61)

HACER — Yedi sene olmuş Hanife ablanın erinden haber gelmeyeli. (62)

KURBAN — Ben on bir sene sonra dönenleri bilirim Yemen'den... (63)

FERİDE — (Girer, sırtında ipile bağlanmış çalı çırpı dengi vardır. Yere indirir inleyerek. 60'ın üstünde, yırtık yamalı giyimli, bitkin bir hâli vardır.)Yorulдум of! (64) Dermanım kesilir sesini duydukça şu İsmayıl'ın... (65)

HACER — He ya ana. (66) Hâlen gelecek der benim babam, kavruk sesli İsmayıl. (67)

FERİDE — Uyudu mu Osman? (68)

KURBAN — Aç açına hem de. (69) Şimdi Yemen bahçelerinde kırmızı almalar topluyor olmalı düşünde... (70)

FERİDE — Ona kâhmut topladım tarlalardan, kazankulpu çıkardım bayırlardan (Ceplerinden tarla ve bayır meyvelerini çıkarır. Kâhmut, zeytin iriliğinde açık siyah bir çeşit yaban meyvesidir. Kazankulpu parmak şeklinde, beyaza çalan bitki köküdür.). (71)

HACER (Osman'ın başucunda) — Rengi solar gibi son günlerde ana. (72)

KURBAN — Uyandırmadan götür odaya kızım! (73) (Hacer Osman'ı odaya götürür.)

FERİDE — Çağırılım şu insafsızı da... (74)

KURBAN — Topalı mı? (75)

FERİDE — He ya. (76) Anlaşıldı yutacak bu tarlayı da. (77)

KURBAN — Ekildiği zaman on çuval buğday veren tarlayı iki çuval arpayla üç koyuna satmak... (78) Ne çare... (79) Gideyim bari. (80) (Kalkar bastonuna dayanır.) Romatizmalarım azdı gene... (81) Bahar geldi mi hep böyle kilitlenir sanki bacaklarım... (82)

FERİDE — Zayıf düştün... (83) Boğazından doğru dürüst bir şey geçmez oldu son günlerde. (84) O koyunlardan birini keser kavurma ederiz de yersin Osman'la... (85)

KURBAN — Ya sen, ya şu zavallı gelin. (86) Çöpe döndünüz... (87)

FERİDE — Bize bir şey olmaz, sizin derdiniz, Şükrü'mün hasretliği, namertlerin fırsat düşkünlüğü olmasa... (88)

KURBAN — (Bacağını tutar.) Şu kurşun yerinin sızlaması olmasa öbür ağırlara aldırmam da... (89) Sızım sızım sızlar işte böyle. (90) Bu hâlimize de şükür Feride. (91) Oğlumuz sağ ya, ona bak... (92)

FERİDE — Oğlumuz gelir de, o güzel tarlamızı çıkarmayız elden dedik amma olmadı. (93) Ne edelim, canı sağ olsun da varsın biraz daha geç gelsin... (94)

KURBAN — Şimdi o insafsıza kabul ettiğimizi söyleyelim değil mi? (95)

FERİDE — Azıcık bir şeyler daha koparmaya bakalım Kurban. (96) Bir iki teneke un, bulgur, yahut biraz yağ. (97)

KURBAN — (Çıkmak üzere) Hiç zannetmem ya... (98) Dediğim dediktir gâvurun. (99) Ah, ah, bir gelseydi şu oğlan... (100)

FERİDE — Gelse de bugüne bugün ne yapar ki... (101) Yer demir gök bakır buna derler işte. (102)

KURBAN — Canım o zaman borç bir şeyler bulurduk. (103) Şükrü tarlaları ekerdi. (104) Başkalarının çiftine çubuğuna da gider, bir şeyler alırdı. (105) Yeter ki bir gelse. (106)

(...)

HACER — Göreceksin ana akşam sabah gelir oğlun. (107) Dedi ki bana düşümde... (108)

FERİDE — Ne dedi? (109) Söyle, senin gibi hasretli taze gelinlerin düşleri doğruya çıkar. (110)

HACER — Dedi ki... (111) Şey yani misafir, misafirim ben, dedi. (112)

FERİDE — Sen her bir şeyi içinden hayra yor kızım (Dudaklarını kımıldatarak dua eder.)
(113)

HACER — Teknede üç tane ekmek kalmıştı, sakladım onları da. (114) Hem çuval hem tekne boştur şimdi ana... (115) (Kilere girer, boş tekneyi tutarak çıkar.) Yani demek istediğim... (116)

FERİDE — Bilirim kızım... (117) Un da bitti. (118)

HACER — Bergüzar bibiden bir tencere borç istedim, verecek. (119) (...)

HACER — (Oturur, ayaklarını tandıra sarkıtır, düşünceye dalar. Ellerini göğsünde kavuşturur, sonra yüzükoyun eğilir, sağa sola rahatsızca kımıldar.)

DUDU — (Girer 40 yaşlarında) Hacer Gelin! (120)

HACER — (İrkilerek doğrulur.) Buyur Dudu Bacı, gel otur şöyle! (121)

DUDU — Feride nine nerde? (122)

HACER — Şey... Gelir şimdi. (123)

DUDU — Unun bitti de benden niye istemedin kız Hacer? (124)

HACER — Kim dedi? (125)

DUDU — Bergüzar'dan istemişsin ya. (126)

HACER — Desene Topal Niyazi de duydu... (127)

DUDU — Ne olmuş yani duyduysa? (128) Niyazi Ağa'mız olmasa külümüz göverir. (129) Duymuş da geldi bana söyledi. (130) Hacer gibi bir taze o yokluğa ne diye katlanır, dedi. (131)

HACER — Ona neymiş? (132) Evimi beklerim, kocamın yolunu beklerim ben. (133)

DUDU — Zavallı Hacer'im, talihsiz güzelim. (134)

HACER — Ne olmuş yani kimin kimden iyi bir tarafı var? (135)

DUDU — (Anlamlı) Hiç... (136) Demeyim bari. (137)

HACER — Senin dilinin altında bir şey var Dudu bacı... (138)

DUDU — Niyazi Ağa'mdan duymasam inanmazdım ben de. (139)

HACER — Neyi? (140)

DUDU — Her bir şeyi. (141) Sakın kaynananla kaynatan duymasın şimdilik! (142)

HACER — Söylesene Dudu bacı... (143)

DUDU — Hiçbir tanesini sağ komamışlar. (144) El ilen gelen düğün bayram derler... (145)

HACER — Kim kimi sağ komamış? (146)

DUDU — Gâvur askerleri, bizim askerleri sağ komamış. (147)

HACER — Yani Şükrü'yü de mi? (148)

DUDU — (Evet anlamında başını sallar.) Niyazi Ağa'm her gün konuşur nahiye müdürüyle. (149)

HACER — Yalan... (150) Mektup yazmıştı, gelecek... (151)

DUDU — Mektup dediğin şu altı ay önceki değil mi? (152) Altı ayda neler olur neler... (153) Üzme canını Hacer'im, sende bu güzellik varken... (154) Bir insan biraz da kendini düşünmeli, hem görmez misin Niyazi Ağa'mın yatalak avradındaki şansı. (155)

HACER — (Ağlar.) Yalan... (156) Yalan... (157)

DUDU — Ağlama Hacer'im... (158) İstersen seni Niyazi Ağa'ma götürürüm, kendin sorarsın, konuşursun onunla... (159) Hadi sil gözlerini de ihtiyarlar senden bir şey duymamış olsunlar. (160) (Çıkar.)

OSMAN — (Odanın kapısını açarak gelir, gözlerini ovuşturarak) Kaynım aç... (161)

HACER — (Gözlerini siler, kederini bastırmaya çalışır.) Dur. (162) (Kilerden yarım arpa ekmeği getirir verir.)

OSMAN — Babamı göydüm ben. (163) (Hacer bağrına bastırır Osman'ı.) Sen de yesene... (164)

FERİDE — (Girer.) Herkes duymuş. (165)

HACER — Neyi? (166)

KURBAN — (Girer.) Gelsin bakalım. (167)

FERİDE — Kim? (168)

KURBAN — Kim olacak, Niyazi. (169)

FERİDE — O çoktan duymuştur. (170)

HACER ve KURBAN — (İkisi birden) Neyi? (171)

FERİDE — Ekmek tekнемizin tamtakır olduğunu. (172)

NİYAZİ — (Dışardan seslenir.) Kurban dede, Feride nine, Hacer gelin... (173)

KURBAN — (Seslenir.) Gel, içeri gel Niyazi... (174)

FERİDE — (Kendi kendine) Gel, imansız Niyazi gel. (175) Bu dünya sana da kalmaz... (176)

NİYAZİ — (Girer, otuz yaşlarında kanlı canlı dinç neşeli... Topallayarak yürür.) İsmayıl'la haber yollamışsın da. (177) İşim de çoktu ama gideyim dedim. (178)

KURBAN — Hoş gelmişsin. (179) Otur şöyle. (180)

NİYAZİ — Nasılsın Feride nine? (181)

FERİDE — Çok bakalım şuraya. (182) (Çalı çırpı dengini gösterir, Niyazi üzerine oturur.)

NİYAZİ — Sen nasılsın Hacer gelin? (183) (Feride Hacer'e gözücuyla ihtarda bulunur. Hacer odaya geçer. Hacer'i ardından süzerek) Pek de solmuş... (184)

FERİDE — Orası seni... (185)

KURBAN — (Sözünü keser.) Feride ninen sinirli bugün... (186)

NİYAZİ — Ne oldu, bir şey mi duydunuz? (187) (Osman'a bakar.) Bu zavallı da solmuş. (188) (Cebinden şeker çıkarır.) Al, şeker ye! (189)

FERİDE — İstemez. (190)

NİYAZİ — İster ister... (191)

KURBAN — Alsın alsın. (192) (Osman şekerini alır, odaya gider.)

(...)

KURBAN — Diyeceğim şu ki Niyazi, bu tarlayı da sana verelim dedik... (193)

NİYAZİ — Başka kim alabilir ki zaten Kurban dede. (194) Elimdekini avcumdakini göz göre göre sizlere dağıtıyorum işte. (195) Neden dersin yarın gâvurlar gelince hepimizin tarlalarına el koyacak zaten. (196) Dün nahiye müdürü evime gelmişti, dedi ki Niyazi Ağa... (197)

KURBAN — Sözün kısası Niyazi, gene senin dediğine bağlayalım amma iki çuval arpayla, üç koyunun yanı sıra iki teneke de un vereceksin. (198)

NİYAZİ — (Yüzünü ekşitir.) Ben o kadarını da sizin hatırınız için, bir de rahmetli oğlunuz için... (199)

FERİDE — (Çılgılık atar.) Ne? (200)

NİYAZİ — Şey canım, dilim kaydı, selametli Şükrü için yani... (201)

FERİDE — Dilin batsın. (202) Niyazi, zehire batsın, kesilsin... (203)

NİYAZİ — Haşlama beni Feride nine... (204) Beni şey zannetme yani. (205) Neyse... (206) Ne var yani benim ayağıma gelen kurşun beynime de gelebilirdi, ben de ölmüş olabilirdim... (207)

FERİDE — Keşke... (208)

NİYAZİ — Nasıl? (209)

FERİDE — Keşke gelmeseydi yani... (210) Kurşun... (211)

KURBAN — Hiç olmazsa bir teneke un vereceksin Niyazi... (212)

NİYAZİ — Mümkünâtı yok Kurban dede. (213) Ben şu çocuğa, bir de Hacer geline acıdığım için satın alıyorum tarlayı. (214) Tarla dediğin artık mezar olmaya bile yaramaz oldu. (215)

(...)

KURBAN — Şimdi yani üste bir teneke un da mı vermeyeceksin Niyazi? (216)

NİYAZİ — Mümkünatsız. (217)

OSMAN — (Odadan koşarak gelir.) Ben şekeyisteyem. (218) (Hacer de arkasından gelir.)

FERİDE — (Osman'a) Yavrum Osman'ım, deden sana alacak. (219) Baban da getirecek... (220) (Hacer bu söz üzerine Niyazi'nin yüzüne bakar. Feride Hacer'e gözlerini ağartıp dişlerini sıkar.)

KURBAN — Niyazi, şu üç koyundan birinin yerine para versen iyi olur. (221)

NİYAZİ — Hacer gelin bize uğrasın da ben Osman'a birkaç şeker göndereyim. (222) (Dışarıdan İsmail'in sesi duyulur.)

İSMAİL — (Dışarıdan) Müjde. (223) Müjdem i isterim. (224) Feride nine! (225) Kurban dede! (226) Hacer abla! (227) (Nefes nefese girer.) Müjde! (228) Geldi! (229)

KURBAN'LA FERİDE — Kim? (230)

NİYAZİ — Amerikalı bir memir gelecekmiş diyordu nahiye müdürü... (231) Ahaliye yardım dağıtacakmış, odur... (232)

FERİDE — Söylesene kavruk sesli İsmayıl'ım... (233)

İSMAİL — Müjdem i isterim Hacer abla... (234)

KURBAN — Şükrü mü geldi yoksa? (235)

İSMAİL — Geldi, geldi... (236)

FERİDE — Kara gözlü Şükrü'm... (237)

İSMAİL — Geldi, geldi, Şükrü emmi geldi. (238)

KURBAN — Hani nerde? (239)

İSMAİL — Sırtında kocaman bir çuval var, içi her bir şey doludur. (240) Ekmek bile vardır. (241) (Hacer İsmail'e bir arpa ekmeği verir cömertlikle)

İSMAİL — Bir tane daha isterim... (242) Anam için... (243) (Hacer son ekmeği de verir.)

HACER — Gördün mü Topal Niyazi... (244)

KURBAN — (Şaşırır.) Terbiyesizlik etme gelin. (245)

HACER — Bu topal, oğlun için öldü dermiş... (246)

FERİDE — Ne? (Niyazi'ye) Seni imansız... (247)

KURBAN — Sana verecek tarlam yok benim... (248)

FERİDE — Seni haber vereceğim hükümet ağalarına... (249) Kendi ayağımı kendi sakatlamış diyeceğim. (250) Vicdansız... (251)

NİYAZİ — Ne? (252) Gaziliğime dil uzatmak ha? (253) Bu zamanda nasıl gelirmiş senin oğlun, bir görelim. (254) Kaçmıştır... (255) Divan-ı Harbe yollayacağım onu... (256)

KURBAN — Defol! (257) Defol karşımdan topal şeytan. (258) Benim oğlum kaçmaz. (259) Cepheden yüzünün akıyla gelir o... (260)

FERİDE — Senin gibi kendi ayağına kurşun sıkıp da yetimlerin kanını emmeye gelmez benim oğlum... (261)

(...)

KURBAN — Bunun babası da Doksanüç'te askere gitmemek için ne dolaplar çevirmişti... (262)

FERİDE — Ben gidip yavrumu karşılayım. (263) (Çıkmak üzereyken Şükrü girer.) Oğlum!.. (264)

ŞÜKRÜ — (Asker elbiselidir, sırtındaki dolu çuvalı indirir, sarılır.) Anam... (265) (Babasına koşar.)

KURBAN — Şükür bugünü gösterene. (266)

FERİDE — Hacer'im düşte görerek, Osman'ım sayıklayarak, biz de dualar ederek getirdik seni yavrum. (267) Hadi öpsene Osman'ı... (268) (Şükrü çekinerek babasına bakar.)

KURBAN — Öpsene, kucaklasana oğlum... (269) Ben seni nasıl özledimse sen de onu... (270) (Gözleri dolar.)

ŞÜKRÜ — (Osman'ı okşar.) Büyümüş... (271)

FERİDE — Ya... İki yaşındaydı sen giderken. (272)

HACER — Hoş gelmişsin. (273)

ŞÜKRÜ — Hoş gördük. (274)

İSMAİL — Öpeyim elini. (275) (Öper.) Babamı gördün mü Şükrü emmi? (276)

KURBAN — Şükrü emmin Yemen'de değildi oğul... (277)

İSMAİL — Babam da gelir mi bir gün? (278)

FERİDE — Gelir inşallah. (279)

İSMAİL — Sağ mıdır ki? (280)

ŞÜKRÜ — Sağdır... (281)

İSMAİL — Gidip anama söyleyim. (282) (Çıkar, dışarıdan türküsü duyulur.)

FERİDE — Karnın açtır senin. (283)

ŞÜKRÜ — Yoruldum. (284) On iki saattir yoldayım. (285) Koşuyordum görmek için sizi... (286)

KURBAN — Şükür kavuşturana... (287)

HACER — Tandırı yakayım mı ana? (288)

FERİDE — Yak kızım... (289) Yak da un çorbası yap. (290) (Hacer çaresizlikle bakar.) Git Bergüzar'dan o bir tencereyi getir. (291) Su da ısıt, çimer benim aslanım. (292)

ŞÜKRÜ — Açlık, kıtlık olduğunu bilirim ana. (293) Onun için de boş gelmedim. (294) (Çuvalımı kaldırır.)

(...)

Yahya AKENGİN (Kısaltılmıştır.) (Erdal, Nihat, 2017: 161-166).

Metin 12: Dokuzuncu Hariciye Koşuşu

Romanın 15 yaşındaki kahramanı, 9 yaşından beri çektiği dizindeki meçhul hastalık dolayısıyla gitmiş olduğu hastaneden bitkin bir şekilde ayrılır. (1) Doktor, dizindeki hastalığın, bacağına kısılmasına sebep olacağını bildirmiştir. (2) İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde annesiyle yalnız oturmaktadır ve felaketli haberi annesine mümkün olduğu kadar geç vermek için eve gitmek istemez. (3) Ancak yapacak işi, gidecek başka yeri olmadığından eve gitmek zorundadır. (4)

Eşiklerinde, kapı önlerinde soluk yüzlü, çıplak ayaklı, ürkek ve sessiz çocukların oynadıkları sokaklardan geçerek evine gelir. (5) Annesini üzmemek istemediğinden, tesellinin hâkim olduğu bazı kısa ve yanlış açıklamalar yapar, hastalığının vehametini annesinden saklar. (6) Ertesi gün, Erenköy'e, uzaktan akrabaları olan Paşa'ya gider. (7) Köşktekilerin ısrarı üzerine orada kalır. (8) Çocukluğundan beri arkadaş oldukları, Paşa'nın kızı Nüzhet ile aralarında hissi bir yakınlık vardır. (9) Fakat kendisinden dört yaş büyük olmasına rağmen ruhen çocuk

olan Nüzhet'i Ragıp adında bir doktor istemektedir. (10) Bu evlenmeye sadece yengesi taraftardır. (11) Kendisi ise Paşa'nın Doktor Ragıp'la ilgili endişelerine fazlasıyla katılmakta, Nüzhet'in, otuz beş yaşındaki koskoca bir insanla anlaşamayacağını düşünmektedir. (12)

Nüzhet, annesinin telkinleriyle kendisine karşı oldukça değişmiştir. (13) Aralarında her şeyin bittiğini düşünür. (14) Her şey öylesine ani bir değişiklikle nihayet bulmuştur ki artık tek kelime bile konuşmamaktadırlar. (15)

Felaketler birbirini kovalamaktadır. (16) Bir müddet önce fenalaşan hastalığı zamanla daha kötü birhâl alır. (17) Ameliyat edilmek üzere 9. Hariciye Koğuşu'na yatırılır. (18) Operatörlerin gösterdikleri olağanüstü gayret ve ihtimam sayesinde bacağı kesilmekten kurtularak sadece biraz kısalır. (19) Bu arada Paşa'ya nüzul indiğini ve son bir defa kendisini görmek istediğini, Doktor Ragıp ile Nüzhet'in nikahlanmak üzere olduklarını öğrenir. (20) Yapılan pansumanlardan sonra hastaneden çıkacağı gün gelmiştir. (21)

(Aşağıda, hasta gencin hastaneden eve dönüşü, evde annesiyle konuşmaları ve hastalığı ile ilgili duyguları anlatılmaktadır.)

BAZI KEDERLERİN RİYAZİYESİ

Kendimi çok sevdiğim an, kendime çok acıdığım an. (22)

Beni yalnız bu koruyor: Bu aşk, bu merhamet. (23)

Ve dizimin acısını duymayarak yürüyorum, istikbalimden başka bir yere çıkan rahat ve emin yolda gider gibi yürüyorum. (24)

Biz, kenar mahallelerden birinde annemle yalnız oturuyorduk. (25) Ona bu fena haberi vermekte gecikmek için eve gitmek istemedim. (26)

Felaketimizi başka biriyle taksim etmek saadettir fakat annelerle değil, annelerle değil. (27) Annelere anlatılan kederler taksim değil, çoğaltılmış olur. (28) Çocuklarının felaketini iki kat şiddetle hisseden anneler, bu ıstıraplarını çocuklarına fazlasıyla iade ederler, böylece keder anadan çocuğa ve çocuktan anaya her intikal edişinde büyüdükçe büyür. (28)

Kırlara çıktım. (29)

Şehir bana kendini unutturacak kadar geride kaldı. (30)

Bir ağaç altına oturdum ve hasta dizimin açısını her vakitki itina ile ayarlayarak bacağımı uzattım. (31) Bu zavallı uzvumun talihine ait hiçbir şey düşünmek istemiyordum, şuurumun hastalığım üstüne boşaltacağı aydınlıktan kaçmak için ruhumun daha karanlık ve izbe hatlarına kendimi atıyor, dahakorkunç ve karışık hayallere dalıyordum. (32)

Arada bir bu karanlıklardan çıkarak öğle güneşiyle yanan karşıkı tepelere baktıkça karanlık birodadan gayet aydınlık bir yere ansızın geçmiş gibi gözlerim kamaşıyor ve hayret içinde kalıyordum. (33)

Ne aydınlık! Ne aydınlık! Bütün taşlar, topraklar, boşluklar, camlarla, aynalarla, beyaz madenlerle dolmuş gibi parıldıyordu. (34)

Fakat bu ışığa çok bakamıyordum, bu güneş bile gözlerimden içeriye girince kendimden daha büyük bir karanlık denizine düşmüş gibi derhâl sönüyor ve içimin rengini alıyordu. (35)

SOFANIN BANA SÖYLEDİKLERİ

Fakat eve gittim. (36) Şehrin bir ucundan öbür ucuna. (37)

Kenar mahalleler. (38) Birbirine çürük, kokuşmuş kaslar gibi geçmiş, yaslanmış tahta evler. (39) Her yağmurda, her küçük fırtınada sancılanan ve biraz daha eğrilip büğrülen bu evlerin önünden her geçişimde, çoğunun ayrı ayrı maceralarını takip ederdim. (40) Kiminin kaplamaları biraz daha kararmıştır, kiminin ön cepe çıkmaları biraz daha yumrulmuştur, kimi biraz daha öne eğilmiş, kimi biraz daha çömelmiştir ve hepsi hastadır, onları seviyorum çünkü onlarda kendimi buluyorum ve hepsi iki üç senede bir ameliyat olmadıkça yaşayamazlar, onları çok seviyorum ve hepsi, rüzgârdan sancılandıkça ne kadar inilderler ve içlerinde ne aziz şeyler saklarlar, onları çok... çok seviyorum. (41)

Eşiklerinde soluk yüzlü, çıplak ayaklı, ürkek ve sessiz çocukların, ellerinde ekmek kabuğuyla ve çerden çöpden yapılmış oyuncaklarla, ağır ağır, düşünerek ve gülmeden oynadıkları bu evlerin arasında kendi evimi ararım ve âdeta güç bulurum çünkü bunların hepsi benim evim gibidirler. (42)

Evde kimse yoktu; kapıyı anahtarım ile açtım, girdim ve her zamanki âdetimle alt kat sofada epeyce durarak hareketsiz etrafıma bakındım. (43)

Bu sofa yaşlı bir insan yüzü gibidir: Evimizin bütün ruhu, kederleri ve neşesi orada görünür, her günün hadiseleri tavana, duvarlara, döşemeye bir leke, bir çizgi, bir buruşuk ve bazen de ancak bizim görebileceğimiz gizli bir işaret ilave eder. (44) Bu sofa canlıdır: Bizimle beraber kıvılgılar, değişir, bizimle beraber dağılır, toplanır, bizimle beraber uyur uyanır; bu sofa aramızda sanki üçüncü birsimadır ve güldüğü, ağladığı bile olur. (45)

Bu sofa dört köşedir: Ortada sokak kapısı, iki yanında birer pencere. (46) Pencerenin yanında bir otmindir. (47) Minderin yanında yemek masası. (48) Masanın yanında iki sandalye. (49) Bu sofada oturulur, yemek yenir, misafir kabul edilir. (50)

Benim her girişimde, orada, hareketsiz duruşum, beni bana gösteren bu çehreye bakmak içindir. (51)

Ve baktım: Minderde üst üste konmuş iki yastık (Demek annem biraz rahatsızlanmış ve buraya uzanmış.). (52) Masanın yanında rafın önüne çekilmiş bir sandalye (Demek annem en üst raftan bir ilaçşişesi almış.). (53) Ha... İşte masanın üstünde bir şişe: kordiyal (Demek annem bir fenalık geçirmiş.). (54) Minderin üstünde ıslak, buruşuk bir mendil (Demek annem ağlamış.). (55)

Benim de bu şişeye, iki yastığa ve bir mendile ihtiyacım var, ben de kordiyal alacağım, uzanacağım ve ağlayacağım. (56)

KAPIYA BİR ANAHTAR SOKULDU

Az sonra kapıya bir anahtar sokuldu. (57) Hemen doğruldum, mendilimi sakladım. (58)

Kendisine zaafımdan ziyade metanetimi gösterdiğim kadın içeriye girdi. (59) Beni görünce elindeki erzak torbasını merakının derecesini hissettiren bir şiddetle yere bırakarak yüzüme baktı. (60) Yorulmuş olduğu için arkasını hafifçe kapıya dayayarak sık sık nefes alıyor, öğrenmek istediği şeyi öğrenmek için sual sormaya ya muvaffak olamıyor ya lüzum görmüyor ve gözlerini benden ayırmıyor. (61)

— Bir daha muayene edecekler, dedim. (62)

— Ameliyat lazım mı imiş? (63)

— Belli değil. (64) Bugün kalabalıktı. (65) İyice bakamadılar. (66) Belki lazım olacak. (67)

Bu müphem sözlerim onu hiç tatmin etmemiş olacak ki torbayı yere bırakırken kolunun hareketine tesir eden merak ve endişe ile torbayı kaldırdı ve mutfağa doğru şaşkın adımlarla yürüdü. (68) Yolunu bir kör alışkanlığıyla bulduğunu, etrafını görmediğini, torbayı evvela masaya, sonra rafın altındaki dolaba çarpmasından anlamıştım. (69)

Mutfağa girdikten sonra bir an hiç sesi çıkmadı. (70) Kımıldamıyordu. (71) Neden sonra ocakta bazı tıkırtılar oldu. (72) Arkasından yere bir maşa düştü: Sonra bir şeyler daha devrildi. (73) Elindeki eşyaları idare edemeyecek kadar sinirleri fena idi. (74)

Hemen ona bir teselli yetiştirmeyi düşündüm ve şunu bularak seslendim: (75)

— Operatör yoktu, muavinleri baktılar. (76) Bir kere de benim doktora, fakülteye gideceğim. (77)

Cevap vermedi ve sofa ile mutfak sustu. (78) Hastalığımı doğrudan doğruya o andan itibaren düşünmeye başlamıştım. (79) Onu teselli için söylediğim söz beni de aldatacak bir cazibe aldı ve bir ümit kapısı açtı. (80) Başka doktorları, bilhassa benim doktoru görmek arzusunu duyuyordum. (81) Bu doktor, genç olmadığı hâlde, birçok siyasi sebeplerden dolayı henüz stajını bitirmemişti fakat bana hepsinden yakın birinsandı ve dizimden ziyade sinirlerim üstündeki iyi tesirlerine muhtaçtım. (82)

Zaten hastaneden eve gelinceye kadar içimde bir deniz, bir vapur, bir şimendifer yolu, etrafındabeyaz köşkler dizili bir yol hayali vardı; bu, açık, berrak bir hayal değildi, birçok karışık tasavvurlarım arasında, çabucak çevrilen bir defterin yapraklarında görülen resimler gibi görünmesiyle kaybolması bir oluyordu: (83) Deniz, vapur, uzun ve çıplak bir yol, bir toz dumanı, köşkler, çayırlar, bahçeler... (84) Fakat bu hayalin içinde ne fakülte, ne doktor vardı. (85) Bunu o manzaraya sonradan ilave ettim. (86)

Yemekte sustuk. (87)

Bu, benim sessizliğime alışık olmasına rağmen, onu ürkütüyor gibi. (88)

Sokak kapısının önünde çocuklar oynuyorlar. (89) Bazen, birdenbire, keskin bir çığlık koparıyorlar. (90) Kısa, şiddetli bir münakaşa. (91) Sonra aralarındaki meseleyi çabucak hallederek susuyorlar. (92) Bu sükût içinde, oynadıkları oyunun teferruatına dalarak düşündükleri hissediliyor. (93)

Bir an oldu ki bu sükût uzun sürdü ve dikkat edilecek bir hadise hâline geldi. (94) Evin içi ve dışı susuyordu. (95) Bir ses işitmek için konuşmak istiyordum fakat nasıl çıkacağını bilmediğim sesimin bu vahameti arttırmasından korkuyordum. (96)

Tam o sırada, çıt etti, merdivenin üstüne asılı farbalanın bir köşesi koptu. (97) Ürperdim. (98) Bütün sofa kımıldanıyor gibiydi. (99)

Gayret ederek konuşmaya başladım: (100)

— Bu akşam Erenköyü'ne gideceğim... (101) Yarın öğleden evvel fakülteye gideceğim: Mithat Bey oradadır. (102) Bir kere de o görsün belki öteki operatörlere de gösterir de konsültasyona benzer bir şey yaparlar. (103)

— Git ya, git... (104) Erenköyü'ndekiler seni soruyorlardı, Paşa seni pek görmek istiyormuş. (105)

— Gideceğim. (106)

Konuşurken aramızda bir sevinç seyyalesi dolaşmıştı. (107) Fakat bir an sonra ben operatörün kati kararını ve ihtarını hatırladım. (108) Ümitlerimin hepsini bir anda kaybettim ve düşünceye daldım. (109)

Beni bastıran keder anneme de geçti. (110)

Fakat ben bu kederimin sebebini biliyordum, o, bu kederinin sebebini bilmiyordu. (111)

(...)

Peyami SAFA (Kısaltılmıştır.) (Erdal, Nihat, 2017: 169-173).

Metin 13: Yayla

Yayla, Orta Anadolu dağlıklarının düzü demektir. (1) Bu yayla üstünden bütün tarih geldi, geçti; destanlar suyunu içti; masallar koynunda büyüdü. (2)

Tarih, bu yayla üstünde, bir fırtına gibi görünür. (3) Tarihten, bu yayla üstünde, dinmez bir uğultu, bir de Türk göğsü kaldı. (4)

Anadolu'da boş yayla, kuru yayla, geniş havalı, tükenmez güneşli yayla, dayanıklı, sağ ve sağlam yetiştirir. (5)

Buğdayı dayanıklı, sağlam ve serttir. İnsanı da öyledir, yayla karakter yetiştirir. (6)

Yayla adamı, toprağı gibi, dışından sönük, içinden uyanık, içinden derin, içinden duyumludur. (7) Yaylanın suyu kazılarak çıkar. (8) Yayla insanımı da kazmak gerekir. (9) İnsan, kendisinin derinliklerindedir. (10) Yayla insanı, ruhunun diplerine kadar karıştırılmayınca coşmaz. (11)

Yayla nasıl sessiz görünürse insanı da durgun, vurdumduymaz görünür. (12) Yayla havası gibi yayla adamının toplaya toplaya, biriktire biriktire, sindire sindire aldığı bir hız vardır ki yayla fırtınası gibi birden boşanır. (13) Taş uçurur, çatı koparır, baca yıkar, kök söker. (14)

Yayla buğdayı, olmayacakmış gibi ağır ağır yetiştir. (15) Çünkü içinde özlenir. (16) Adamı da öyledir. (17) Kuru, kısa görünür. (18) Onda da kuvvet sinire, enerji ruha gider. (19) Yayla adamı tuttuğunu bırakmaz, tuttuğı yerden koparılamaz. (20) Şüphesiz siz de gördünüz, Ankara'da bir arşın boyunda ağacın kökü, derinlerde ve uzaklardadır. (21) Bir çekişte sökülecek sanılır: Kökü ayıklanmakla bitmez. (22)

Kıyılarda koparılmasına başlanan Anadolu ağacının kökleri sökülemez. (23) Anadolu tersine bir ağaç gibi yeşil yaprakları ve yemişleri kıyılarda, kütüğünün kökleri yaylanın bağrındadır. (24) Yayla, kütük ve köktür. (25)

Yaylanın sesi kuru, gözü boş fakat içi yanık, türküsü yaşlıdır: Yayla için için ağlar, bütün suları için için aktığı gibi... (26)

Yayla bir büyük ruhun, kendini saklayan bir ruhun, kendini uzakta tutan bir ruhun boz maskesidir. (27) Yaylanın içine, tasavvufa girilir gibi, felsefeye girilir gibi, riyazetle, yıllar yılı, boş, duru ve durgun bakan gözlerin inandırarak, kuru kuru duran dudakları kımıldatarak girilebilir. (28)

Yayla da, bütün kıyılarımız, bucaklarımız gibi Anadolu'nun yalnız vurur silahı değil, duyar yüreği, özler gözü, ister gönlüdür. (29) Geç duyar, geç ister, geç söyler fakat onun içine varabilen, bir büyük davanın sinirine, gönlüne, sözüne ve yüreğine kavuşmuş demektir. (30)

Adamı da toprağı gibi uzun uzun bakıldıktan, açıldıktan, sürüldükten sonra yeşerir. (31) Mizaç, Anadolu'nun yaylasında sert ve dik, soğuk sularında titiz, ılık sularında sinirli, sıcak sularında kıvraktır. (32)

Yayla yavaş değil, sabırlıdır. (33) Ağır değil, temkinlidir. (34) Çıplak değil, kapalıdır. (35) Yayla, Türk'ün beşiğidir. (36) Son sınırı da o olmuştur. (37) Yayla biraz Türk'ün kendisidir. (38)

Falih Rıfkı ATAY (Erdal, Nihat, 2017: 196).